

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство просвещения Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

The Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan
Altynsarin National Academy of Education

БІЛІМ

ОБРАЗОВАНИЕ

Ғылыми-педагогикалық журнал • Научно-педагогический журнал
• Scientific and Pedagogical Journal

№ 2 (109) 2024

Астана, 2024

**ҚР ОМ Ұ.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

№ KZ94VPY00064976

есепке қою, қайта есепке қою туралы

КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:

ғылыми-педагогикалық зерттеулердің
нәтижелерін жариялау.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Тыныбаева М. А., философия докторы (PhD), бас редактор
Бутабаева Л.А., философия докторы (PhD),
қауымдастырылған профессор, бас редактор орынбасары
Абильдина С. К., п.ғ.д., профессор
Булатбаева К. Н., п.ғ.д., профессор
Лазаренко И. Р., п.ғ.д., профессор (Ресей)
Менлибекова Г. Ж., п.ғ.д., профессор
Мехмет Гювен, психол.ғ.д., профессор (Түркия)
Тургунбаева Б. А., п.ғ.д., профессор
Кудышева А. А., п.ғ.к., қауым. профессор
Тастанбекова К. Е., философия докторы (PhD),
қауым. профессор (Жапония)
Қанай Г. Ә., философия докторы (PhD)
Шаматов Д., философия докторы (PhD)
Тайболатов Қ. М., магистр, жауапты хатшы

Мақала мазмұнына авторлар жауапты.
Талапқа сай келмеген мақаланы редакция қабылдамауға құқылы.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Национальной академии образования
имени И. Алтынсарина МП РК
Периодичность издания – 4 номера в год

RESEARCH AND ACADEMIC JOURNAL

Altynsarin National Academy
of Education, ME RK
Frequency of publication – 4 issues per year

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет, переучете
№ KZ94VPY00064976,
выдано Комитетом информации Министерства
информации и общественного развития
Республики Казахстан

CERTIFICATE

about registration, re-registration No.
KZ94VPY00064976 issued by the
Information Committee of the Ministry of
Information and Public Development of the
Republic of Kazakhstan

ТЕМАТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ

публикация результатов научно-
педагогических исследований.

THEMATIC FOCUS

publication of the results
of scientific and pedagogical research.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Тыныбаева М. А., доктор философии (PhD), главный редактор
Бутабаева Л. А., доктор философии (PhD), ассоц. профессор, заместитель главного редактора
Абильдина С. К., д.п.н., профессор
Булатбаева К. Н., д.п.н., профессор
Лазаренко И. Р., д.п.н., профессор (Россия)
Менлибекова Г. Ж., д.п.н., профессор
Мехмет Гювен, д.псх.н, профессор (Турция)
Тургунбаева Б. А., д.п.н., профессор
Кудышева А. А., к.п.н., ассоц. профессор
Тастанбекова К. Е., доктор философии (PhD), ассоц. профессор (Япония)
Канай Г. А., доктор философии (PhD)
Шаматов Д. А., доктор философии (PhD)
Тайболатов К. М., магистр, ответственный секретарь

EDITORIAL BOARD

Tynybayeva M. A., Doctor of Philosophy (PhD), Editor-in-Chief
Butabaeva L. A., Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, Deputy Editor-in-Chief
Abildina S. K., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Bulatbaeva K. N., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Lazarenko I. R., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia)
Menlibekova G. Zh., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Mehmet Guven, Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Turgunbayeva B. A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kudysheva A. A., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Tastanbekova K. E., Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor (Japan)
Qanay G. A., Doctor of Philosophy (PhD)
Shamatov D., Doctor of Philosophy (PhD)
Taibolatov K. M., Master, Executive Secretary

Ответственность за достоверность материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

The authors are responsible for the accuracy of the materials. The editorial board reserves the right to reject the materials.

- **Білім беру үдерісіндегі білім беру саясаты, инновациялар және цифрландыру**

- 10** **Аманжолов Д. А., Саулембеков А. Р., Аубакиров Е. Б.**
Алматы облысындағы «50 табысты мектеп» жобасының тиімділігін бағалау: зерттеудің аралық нәтижелері

- **Пәндерді оқыту әдістемесі**

- 23** **Гөргеч Джелаль**
Шетелдіктерге түрік тілін үйретудегі тіларалық омонимдердің оқыту үдерісіне әсері : түрік-орыс мысалы
- 33** **Нурмаганбетова Г. А.**
Биология сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру арқылы білім сапасын арттыру
- 43** **Омарханова А., Сүгіралина А., Есберген Н.**
Ата-ананың араласуының оқушының академиялық жетістігіне әсерін зерттеу
- 53** **Саламатова Ж. Т.**
Ағылшын тілін шет тілі ретінде үйрену процесінде ауыл мектептері білім алушыларының мотивациясы
- 63** **Сманова Н.**
PIRLS-2021 контекстінде Қазақстан мектептерінің бастауыш сыныптарында оқуға үйрету практикасы мен әдістемесі
- 79** **Утепбергенова Қ. У., Тулебаева Б. Н., Исмаилова А. Ж.**
Орта мектепте Абай шығармаларын оқытуда цифрлық технологияларды қолдану

■ Тәрбие және тұлғаны дамыту

88 Танирбергенова А. Ш., Усербаева К. А., Нурахметова Г. К.
Мектепте бастауыш сынып білім алушыларын адамгершілікке тәрбиелеу бойынша зерттеу нәтижелері

98 Тайболатов Қ. М., Тастанова А. К., Аманова А. К.
Мектеп білім алушыларына мансаптық кеңес беру: библиометрикалық талдау

■ Арнайы және инклюзивті білім беру

108 Тыныбаева М. А., Бутабаева Л. А., Жүсіп А. Қ., Темирбаева М. Ж.
Мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының пән мұғалімдерімен өзара іс-қимылы

■ Үздіксіз педагогикалық білім беру

120 Жұмабеков А. С., Пак О. В., Тасмағамбетова А. И.
Қазақстан мұғалімдерінің кәсіби таңдауын зерттеу: оқыту әдістемелері мен оқыту курстарын талдау

130 2024 ж. сәуір-маусым айларында қорғалған диссертациялар тізімі (педагогикалық ғылымдар)

134 Біздің авторлар

СОДЕРЖАНИЕ

■ Образовательная политика, инновации и цифровизация в образовательном процессе

- 10** **Аманжолов Д. А., Саулембеков А. Р., Аубакиров Е. Б.**
Оценка эффективности проекта «50 успешных школ» в Алматинской области: промежуточные результаты исследования

■ Методика преподавания предметов

- 23** **Горгеч Дж.**
Влияние межъязыковых омонимов на процесс обучения при преподавании турецкого языка иностранцам: на примере турецко-русского языка
- 33** **Нурмаганбетова Г. А.**
Повышение качества образования через формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии
- 43** **Омарханова А., Сугиралина А., Есберген Н.**
Исследование влияния вовлеченности родителей на академические достижения учащихся
- 53** **Саламатова Ж. Т.**
Мотивация обучающихся сельских школ в процессе изучения английского как иностранного языка
- 63** **Сманова Н.**
Практика и методика преподавания чтения в начальных классах школ Казахстана в контексте PIRLS-2021
- 79** **Утепбергенова Қ. У., Тулебаева Б. Н., Исмаилова А. Ж.**
Использование цифровых технологий при обучении произведений Абая в средней школе

■ **Воспитание и развитие личности**

88 **Танирбергенова А. Ш., Усербаева К. А., Нурахметова Г. К.**
Результаты исследования по моральному воспитанию учеников начальных классов в школе

98 **Тайболатов Қ. М., Тастанова А. К., Аманова А. К.**
Карьерное консультирование обучающихся школы: библиометрический анализ

■ **Специальное и инклюзивное образование**

108 **Тыныбаева М. А., Бутабаева Л. А., Жусип А. К., Темирбаева М. Ж.**
Взаимодействие специалистов службы психолого-педагогического сопровождения общеобразовательных школ с учителями-предметниками

■ **Непрерывное педагогическое образование**

120 **Жумабеков А. С., Пак О. В., Тасмагамбетова А. И.**
Исследование профессиональных предпочтений учителей Казахстана: анализ методик преподавания и обучающих курсов

130 Список защищенных диссертаций
в апреле-июне 2024 г. (педагогические науки)

137 Наши авторы

CONTENTS

■ Educational policy, innovation and digitalization in the educational process

- 10** **Amanzholov D. A., Saulembekov A. R., Aubakirov E. B.**
Assessing the Effectiveness of the "50 Successful Schools"
Project in Almaty Oblast: Interim Results of the Study

■ Teaching methodology

- 23** **Görgeç Celâl**
Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Diller Arası Homonim Sözcüklerin
Öğretim Sürecine Etkileri: Türkçe-Rusça Örneği / The effects
of interlingual homonyms on the teaching process in teaching
Turkish to foreigners: Turkish Russian example
- 33** **Nurmaganbetova G. A.**
Improving the quality of education through the formation
of functional literacy of students at biology lessons
- 43** **Omarkhanova, A., Sugiralina, A., Yesbergen, N.**
Investigating the Impact of Parental Involvement
on Student Academic Achievement
- 53** **Salamatova Zh. T.**
Rural School Students' Motivational Orientations
in Learning English as a Foreign Language
- 63** **Smanova N.**
The practice and methodology of teaching reading
in primary schools of Kazakhstan in the context of PIRLS-2021
- 79** **Utepbergenova K. U., Tulebayeva B. N., Ismailova A. Zh.**
Use of digital technologies in teaching
Abay's works in secondary school

■ **Nurturing and personal development**

88 **Tanirbergenova A.Sh., Userbaeva K.A., Nurakhmetova G.K.**
Research Results on Moral Education
of Primary School Students in Schools

98 **Taibolatov K. M., Tastanova A. K., Amanova A. K.**
Career counseling of school students: a bibliometric analysis

■ **Special and inclusive education**

108 **Tynybayeva M.A., Butabayeva L.A., Zhussip A.K., Temirbayeva M. Zh.**
Interaction of specialists of the psychological and pedagogical
support service of secondary schools with subject teachers

■ **Continuing teacher education**

120 **Zhumabekov A. S., Pak O. V., Tasmagambetova A. I.**
Research of Professional Preferences of Teachers
in Kazakhstan: Analysis of Teaching Methods and Training Courses

130 List of defended dissertations in the period between
April and June 2024 (pedagogical sciences)

139 Our authors

Білім беру үдерісіндегі білім беру саясаты,
инновациялар және цифрландыру

Образовательная политика, инновации
и цифровизация в образовательном процессе

Educational policy, innovation and digitalization
in the educational process

FTAMP 14.15.01

DOI 10.59941/2960-0642-2024-2-10-22

Алматы облысындағы «50 табысты мектеп» жобасының тиімділігін бағалау: зерттеудің аралық нәтижелері

Д.А. Аманжолов^{*1}, А.Р. Саулембеков², Е.Б. Аубакиров³

¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Астана қ., Қазақстан Республикасы

^{2,3}«Білім-инновация» Халықаралық қоғамдық қоры

Астана қ., Қазақстан Республикасы

*d.amanzholov@uba.edu.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада Алматы облысында білім сапасын арттыру және педагогтердің шығармашылығын жетілдіру бағытында «Білім-инновация» лицейлерінің көмегімен іске асып жатқан «50 сәтті мектеп» жобасының тиімділігін зерттеудің аралық нәтижелері талқыланды. Мақала бес бөлімнен тұрады. Екінші бөлімде зерттеудің әдіснамасы туралы ақпарат берілді. Үшінші бөлімде зерттеу нәтижесі талқыланды және жоба туралы академиялық тұжырымдар әзірленді. Төртінші бөлімде зерттеудің нәтижесінде алынған тұжырымдардың маңызы мен өзектілігі ашылып, олардың қазіргі академиялық білімдегі орны мен ықпалы түсіндірілді. Соңғы бөлімде негізгі түйіндер жазылды және ұсыныстар берілді. Жобаның тиімділігін бағалау үшін ғылыми зерттеудің сапалық (тереңдетілген сұхбат) және сандық (сауалнама) тәсілімен ақпарат жиналды. Аралас тәсіл жоба туралы сенімді тұжырымдар жасауға және жалпылауға болатын қорытындылар әзірлеуге септігін тигізді. Аралық зерттеу нәтижесінде «50 сәтті мектеп» жобасы педагогтер үшін пайдалы болғандығы анықталды. Сонымен қатар, зерттеу нәтижесінде жобаның одан әрі тиімділігін арттыру бойынша респонденттердің ұсыныстары талданып, тұжырымдар әзірленді. Жалпы, педагогтерді қолдаудың білім жүйесіне ықпалы туралы дәйекті ғылыми негіз қалыптастыру үшін жоба аяқталғаннан кейін білім сапасындағы өзгерістерге ұзақмерзімді әсерін бағалау қажет.

Кілт сөздер: орта білім, Білім-инновация лицей, педагогтерді қолдау, білім сапасы, Алматы облысы

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Аманжолов, Д. А., Саулембеков, А. Р., Аубакиров, Е. Б. Алматы облысындағы «50 табысты мектеп» жобасының тиімділігін бағалау: зерттеудің аралық нәтижелері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №2. – Б. 10-22.

Кіріспе

2023-2024 оқу жылында Алматы облысындағы орта білім берудің сапасын арттыру мақсатында «Білім-инновация» лицейлерінің көмегімен педагогтерді қолдау іске асырылуда. Осы жоба аясында «Білім-инновация» лицейлеріндегі оқу, тәрбие және менеджмент процесін ұйымдастырудағы тәжірибелерді Алматы облысындағы білім беру ұйымдарына трансляциялау және жергілікті педагогтерге біліктілігін арттыруға бағытталған жұмыстар жүргізілді. «50 сәтті мектеп» деген атау берілген бұл жобаның мақсаты, мазмұны, педагогтерге көрсетілетін көмек түрлері және тиімділігін бағалаудың әдіснамасы туралы ақпарат Саулембеков А.Р., Аубакиров Е.Б., Жұмашов Е.Ә. мақаласында жазылған [1]. Сондықтан бұл зерттеуде алдыңғы мақалада көрсетілген әдіснама шеңберінде жобаның аралық нәтижесі қарастырылды.

Зерттеудің мақсаты білім сапасын арттыру және педагогтердің шығармашылығын жетілдіру бағытында Алматы облысында «Білім-инновация» лицейлерінің көмегімен іске асып жатқан «50 сәтті мектеп» жобасының аралық тиімділігін талдау. Зерттеу барысында төмендегі міндеттер алға қойылды:

- жобаның тұжырымдамасында көрсетілген мақсат пен күтілетін нәтижелерге және талаптарға сәйкес іске асып жатқандығын анықтау;
- педагогтерді мақсатты қолдауға бағытталған шаралардың қаншалықты тиімді болатындығын зерделеу;
- жинақталған материалдарды сыни талдау нәтижесінде жобаның аралық тиімділігі туралы ғылыми ақпарат қалыптастыру;
- Жобаны одан әрі жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Авторлар әлеуметтік «50 сәтті» мектеп жобасының аралық қорытындысын оған қатысушылардың көзқарасы, қанағаттану деңгейін өлшеу негізінде бағалау жүргізді. Сол себепті жобаға қатысушы

педагогтер мен мектеп әкімшілігінің көзқарасын алуға мүмкіндік беретін әлеуметтанулық зерттеу әдістерін қолданды. Атап айтқанда, алдымен сапалық тәсілмен тереңдетілген сұхбат өткізілді. Екінші кезеңде сандық тәсіл аясында әлеуметтік сауалнама арқылы қатысушылардың пікірі жиналды. Осындай аралас тәсілмен жиналған ақпаратты талдау жолымен жобаны іске асырудың өңірдегі білім жүйесіне эффективті туралы академиялық тұжырымдар жасалды.

Мақала бес бөлімнен тұрады. Екінші бөлімде зерттеудің әдіснамасы туралы ақпарат берілді. Үшінші бөлімде зерттеу нәтижесі талқыланды және жоба туралы академиялық тұжырымдар әзірленді. Төртінші бөлімде зерттеудің нәтижесінде алынған тұжырымдардың маңызы мен өзектілігі ашылып, олардың қазіргі академиялық білімдегі орны мен ықпалы түсіндірілді. Соңғы бөлімде негізгі түйіндер жазылды және ұсыныстар берілді.

Материалдар мен әдістер

Бұл бөлімде ақпаратты жинау мен талдау үшін қолданылған әдістер және олардың негіздемесі баяндалады. Жобаның тиімділігін бағалау үшін ғылыми зерттеудің сапалық және сандық тәсілімен ақпарат жиналды. Мұндай аралас тәсілмен жиналған ақпарат зерттелетін нысан туралы сенімді тұжырымдар жасауға және жалпылауға болатын қорытындылар әзірлеуге көмектеседі.

Алдымен ақпарат тереңдетілген сұхбат әдісімен алынды. Мета-теория өкілдері тереңдетілген сұхбаттың артықшылығын зерттелетін әлеуметтік феноменнің астыртын сырларын түсінуге және білуге мүмкіндік беретіндігімен дәйектейді [2, 3]. Тереңдетілген сұхбатқа 3 респондент (2 педагог және 1 директор) қатысты. Тереңдетілген сұхбат арқылы жобаға қатысушылардан сандық тәсілмен алу мүмкін емес ақпарат жинау көзделді. Басқаша айтқанда, респонденттердің көрсетілген көмек туралы пікірін еркін айтуынан мүмкіндік беру, эмоционалды көңіл-күйлерін көрсету жолымен көрсетілген қызмет сапасы

туралы көзқарасын жеткізуді қамтамасыз ету. Респонденттердің пікірін белгілі бір сценарий бойынша бағыттап отыру үшін жартылай құрылымдалған сұрақтар қолданылды. Алдын-ала респонденттерден жинау қажет ақпаратқа негізделген сұрақтар құрастырылды. Сұрақтардың мазмұны мен құрылымы респонденттерге өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік берді. Нәтижесінде академиялық стандарттарға сәйкес тереңдетілген сұхбат жолымен ақпарат жиналды.

Тереңдетілген сұхбат әдісімен алынған ақпаратты әлеуметтік сауалнама тәсілімен респонденттерден алынған ақпарат толықтырды. Өз кезегінде сандық тәсілдің артықшылығы респондент санының көптігіне байланысты батыл тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді

[4]. Бұл зерттеуде сапалық және сандық әдістері қолданылғандықтан аралас әдіспен зерттеу стратегиясы қолданылды және осы тақырыптағы мамандардың кеңестері ескерілді [5].

Әлеуметтік сауалнама мазмұны дескриптивті (сипаттамалық) – қатысушы педагогтердің жобаны білу, оның пайдасы туралы пікірін сипаттау үшін қолданылды. Сауалнамаға жалпы 993 респондент қатысты, оның 920 (92,6%) әйел және 73 (7,4%) ер. Еңбек өтілі бойынша респонденттердің бөлінісі: 0-4 жыл – 213, 5-9 жыл – 209, 10-14 жыл – 171, 15-19 жыл – 133, 20-24 жыл – 95, 25-29 жыл – 67, 30+ жыл – 105. Орташа еңбек өтілі – 13,7 жыл.

Респонденттердің басқа демографиялық және кәсіби сипаты 1-кестеде берілген.

1-кесте. Респонденттердің сипаты

Сипаты	Өзгермелі	Респондент саны
Өңір	Қарасай	233
	Талғар	193
	Жамбыл	168
	Еңбекшіқазақ	162
	Іле	160
	Қонаев	77
Пәні	Бастауыш сынып	324
	Ағылшын тілі	149
	Математика	104
	Қазақ тілі мен әдебиеті	84
	Биология	60
	Информатика	40
	Физика	40
	Химия	39
	Орыс тілі мен әдебиеті	38
	Тарих	37
	География	23
	Дене шынықтыру	13
	Кәсіби бағдар беру	11
	Басқа	31

Сипаты	Өзгермелі	Респондент саны
Санат	Педагог-модератор	328
	Педагог	275
	Педагог-сарапшы	233
	Педагог-зерттеуші	139
	Педагог-шебер	9
	Санаты жоқ	9
Курсқа қатысу бойынша бөлінісі		
	Құндылықтарға негізделген білім беру	321
	Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған біліктілік арттыру курсы	269
	Жаратылыстану-ғылыми пәндері (математика, физика, химия, биология) мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін арттыру курсы	194
	XXI ғасырдағы білім берудің негіздері курсы	173
	Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдеріне арналған курс	104
	Информатика пәнінің мұғалімдеріне арналған курс	31
	XXI ғасырдағы кәсіптік бағдар беру негіздері курсы	14
	Өңірдегі олимпиадалық қозғалысты дамыту бойынша шаралар	1

Нәтижелер

Сапалық зерттеу нәтижесі. Тереңдетілген сұхбат әдісімен алынған респонденттердің пікірінен алынған кодтар 2-кестеде берілген. Жоба туралы ақпаратты жергілікті білім органдары таратқандықтан қатысушылардың ақпаратты *білім бөлімінен естуі* күтілген болатын. Респонденттер көрсетілген қолдаудың маңызын мектептерде *материалдық және құндылықтық-тәрбиелік* өзгерістердің орын алуымен сипаттайды. Бұл респонденттің мектеп әкімшілігі болуын немесе тәрбиелік бағыттағы қолдау шараларына қатысқандығын көрсетеді. Сонымен қатар, осы жобаға қатысқан педагогтер мен мектеп әкімшілігінің оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда, атап айтқанда *құндылыққа бағдарланған білім беруге көзқара-*

сының өзгергендігі айтылды, директор болса көрсетілген қолдауға 3-4 ай болса да, өз мектебінде позитивті өзгерістер байқалатынын айтты. Көрсетілген қолдаудың тағы бір артықшылығы ретінде *каникул уақытында* өткізілілуі аталып өтілді. Бұл педагогтердің оқу-тәрбие процесіне алаңдамай кәсіби дамуға көңіл бөлуіне мүмкіндік берді. Сондай-ақ, респонденттердің барлығы менторлық қолдаудың болғандығына оң баға берді. Ұсыныс ретінде *курс мазмұнында практикалық жұмыстарды көбейтуді, БИЛ әдіскерлерінің тұрақты онлайн (қашықтықтан) қолдау* көрсетіп отыруы айтылды. Респондент-директор курстан кейінгі қолдауға көбірек көңіл бөлуді ұсынды. Жалпы, үш респонденттің де сұхбаттарында кездескен кодтарды түйіндеу нәтижесінде мынандай түйін жасауға болады: жалпы

қолдау сапалы жүрді, мұндай қолдаулардың каникул уақытында жүруі маңызды, курстар мазмұнында практикалық жұмы-

старды ұлғайту керек және курс барысы мен курстан кейін әдіскерлік-менторлық көмектің болуын қарастыру.

2-кесте. Тереңдетілген сұхбат нәтижесінде алынған кодтар

Жоба туралы қайдан естідіңіз, не үшін қатысқыңыз келді?	<i>Из отдела образования поступила информация о списке школ, включенных в программу. Руководство школы выразило радость по поводу участия в проекте. Учителя прошли курсы повышения квалификации, оборудование для проведения лабораторных работ было закуплено для трех предметов естественных наук. Также была начата работа по внедрению ценностно-ориентированного образования.</i>
Жоба не туралы болады деп ойладыңыз, қандай қолдау болады деп күттіңіз	<i>Многие учителя прошли обучение, и начались изменения не только в образовательной, но и в воспитательной сфере благодаря внедрению образования, основанного на ценностях.</i> <i>Специалисты из района установили различные программы для интерактивных досок, и такое развитие,</i>
Жобаның пайдасы туралы айтып өтсеңіз?	<i>У директора и учителей, принимавших участие в проекте, изменился взгляд на обучение, основанное на ценностях.</i> <i>...были установлены хорошие отношения с другими школами-участницами из близлежащих районов.</i>
Жобада алған ақпаратты өз сабағыңызда қолдануыңыз туралы айтып берсеңіз	<i>Мына жобалардың арқасында мұғалімдердің және оқушылардың потенциалы ашылды.</i> <i>...учителя данной школы смогли осознать важность своей роли и изменить свое отношение к работе, видя в ней не просто источник заработка, а значимый и ответственный вклад в образование и развитие молодого поколения.</i>
Сіздің ойыңызша, жобаны әрі қарай қалай жетілдіруге болады?	<i>Обучение в летнее время было удобным, так как учителя не отрывались от учебного процесса.</i> <i>Помощь и поддержка менторов оказалась эффективной. Они часто приезжают, исправляют ошибки, направляют и помогают учителям использовать лабораторное оборудование.</i> <i>Было бы хорошо, если бы курсы организовывались на время каникул, чтобы не мешать учебному процессу.</i> <i>Также методисты из БИЛа могли бы провести онлайн-обучение по использованию лабораторного оборудования.</i> <i>Больше практической работы на курсах было бы хорошим дополнением, включая выезды в другие школы для наблюдения и практического опыта.</i>

Сандық зерттеу нәтижелері. Әлеуметтік сауалнама арқылы алынған ақпарат сапалық зерттеу нәтижесінде жасалған тұжырымдарды толықтырды. Сауалнама мазмұнында өте көп сұрақ болғандықтан бұл мақалада тек жобаның іске асырылуын бағалауға мүмкіндік беретін сұрақ нәтижелері ғана қарастырылды.

Талданған сұрақтар тізімі мен әр курс бойынша респонденттердің берген жауаптарының нәтижелер мен әр курс бойынша респонденттердің берген жауаптарының нәтижелері 3-кестеде берілген. Төменде осы кестедегі ақпаратты талдау нәтижесінде шығарылған тұжырымдар талқыланды.

Жалпы, әлеуметтік сауалнама нәтижесі курстардың барлығы қатысушылардың басым бөлігінің көңілінен шыққандығын анықтады. Әрбір курс бес баллдық шкаламен орташа төрттен жоғары балл алған. Бұл жоғары көрсеткіш. Сондайақ, баллдық көрсеткіштер де барлық сұрақтар бойынша біркелкілігі байқалады. Курстар арасында және сұрақтар бойынша ішінара айырмашылықтар байқалады, олардан шығатын тұжырымдар келесі абзацтарда кеңірек сипатталды.

Дегенмен, сауалнама сонымен қатар курс мазмұнын біршама жетілдіру тұрғысынан қайта қараудың болашақта пайдалы болатындығын көрсетті. Мұнда көңіл бөлінуі тиіс фактор, курс мазмұнында және үлестірме материалдарда практикалық ақпарат көлемін ұлғайту. Бұл мәселе барлық курсқа қатысты екендігін кестедегі сандар дәлелдейді.

«XXI ғасырдағы білім берудің негіздері», Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған біліктілік арттыру, «Құндылықтарға негізделген білім беру», «Жаратылыстану-ғылыми пәндері (математика, физика, химия, биология) мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін арттыру» курстарының алған баллдары біркелкі. Бұл курстарға кері байланыс берген респондент саны да көп болғандықтан ол баллдардың сенімділігі дәйекті.

Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдері үшін «Effective Teaching Skills – English» және «Информатика» пәнінің мұғалімдеріне арналған курс жалпы жақсы балл алғанымен, басқа курстармен салыстырғанда көрсеткіштері төмен. Бұл тұста кестедегі сандарға қарап, алғашқысындағы өзекті мәселе сыныпта қолдануға болатын практикалық ақпарат санын күшейту. Ал, екіншісінде болса респонденттер курс тренеріне және курста үйренген ақпаратты сыныпта қолдануға мүмкіндік беретін материалдар санын көбейтуге қатысты жетілдіруді қажет ететін аспектілерді көрсеткендігі аңғарылды. Осы екі аспектіге көбірек көңіл бөлу, тренердің коммуникациясын күшейту және практикалық материалдарды көбейту тұрғысынан курсты қайта қарастыруы маңызды.

Кестегі сандардан «XXI ғасырдағы кәсіптік бағдар беру негіздері» курсына респонденттердің берген жауаптарының орташа балындағы айырмашылық бірден байқалады. Бұл айырмашылықтың себебін респонденттер санының аздығымен түсіндіруге болады. Егер басқа курстарға кемі 100-ден аса респондент жауап берсе, бұл курсқа тек 13-14 қатысушы ғана жауап берген. Респонденттердің аздығын жалпы педагогкәсіби бағдар беруші санының аздығымен байланыстыруға болады. Жалпы, кестедегі ақпарат курстың құрылымын қайта қарап (салыстырмалы түрде төмен балл – 4,5), оның мазмұнында педагоггерге өз жұмысында көбірек пайдалы практикалық ақпаратты көбейтудің маңыздылығын көрсетті.

Сауалнама барысында жиналған келесі бір маңызды ақпарат – респонденттердің өз ұсыныспікірлерін жазуға мүмкіндік ұсыну болды. Мұндай кері ұсыныс алу тәсілі респонденттердің өз ойын жазуына еркіндік берді. Сондықтан осы тәсіл арқылы курс мазмұны бойынша маңызды кері байланыс алынды. Мұндағы ақпарат курс пен кәсіби қолдау шараларға қатысты батыл тұжырымдар жасауға көмектесті.

Сауалнама аяқталғаннан кейін оның нәтижелерін талдау барысында респонденттердің әр курс бойынша жазған барлық ұсыныстары жиналды. Көптеген қатысушылар «рақмет!», «барлығы сапалы» т.б. бағыттағы қысқа жазылған ризашылық кері байланыс берумен шектелді. Мұндай комплименттік бағыттағы кері байланыстар қолдаудың сапалы өткендігін көрсеткенімен, жобаның мазмұнын одан әрі жетілдіру тұрғысынан құнды ақпарат болмағандықтан одан әрі талдауға алынбады. Әр курсқа берілген басқа ұсыныстар кестеге жазылды (4-кесте). Ол ұсыныстар кері байланыс берілген курс атауы көрсетілген бағанға жазылды. Одан кейін, әр бағанда қайталанатын ұсыныстар алынып тасталды. Мысалы, жаратылыстануғылыми пәндер бойынша курсқа кері байланыс берушілер ақпараттық коммуникация құралдарымен жұмыс құзіретін дамытуды үш рет жазғандықтан, олардың біреуі ғана қалдырылды. Әрі

3 кесте. Сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері (орташа балмен немесе респондент санымен)

Сауалнама сұрағы	Курс тренері кәсіби білімі мен тәжірибесін қалай бағалайсыз?	Курс тренері сізбен қаншалықты тиімді қарым-қатынас орнатты?	Курстың мазмұны сіздің қазіргі оқыту тәжірибеңізге қаншалықты өзекті	Курстың жалпы ұйымдастырылуы мен құрылымын қалай бағалайсыз?	Курс үйренген ақпаратты сыныпта қаншалықты тиімді пайдаланасыз?				
					Өте тиімді	Тиімді	Орташа	Бір-шама	Еш пайдмын
Курстың атауы									
«XXI ғасырдағы білім берудің негіздері» курсы	4,5	4,6	4,5	4,5	4,5	72	29	34	2
Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған біліктілік арттыру курсы	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7	95	45	64	2
«Құндылықтарға негізделген білім беру» курсы	4,7	4,7	4,7	4,7	4,8	145	52	47	1
«Жаратылыстану-ғылыми пәндері (математика, физика, химия, биология) мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін арттыру» курсы	4,7	4,7	4,5	4,6	4,6	74	42	42	1
Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдері үшін «Effective Teaching Skills – English» курсы	4,6	4,7	4,4	4,4	4,4	52	21	18	2
«Информатика» пәнінің мұғалімдеріне курс	4,2	4,4	4,6	4,6	4,6	10	7	3	2
«XXI» ғасырдағы кәсіптік бағдар беру негіздері» курсы	4,8	4,6	4,8	4,5	4,5	5	1	5	0

қарай оқырманға ыңғайлы болуы үшін мазмұны жақын ұсыныстар баған ішінде агрегатталып, топтастырылды. Соның нәтижесінде, 4-кестедегі пікірлердің вертикальды бағыты ұсыныс берілген курс атауын көрсетсе, горизонтальды бағыты

Респонденттер жазған ұсыныстарды агрегаттау нәтижесінде мазмұны бойынша бес топқа бөлінді. Бірінші топқа педагогтердің коммуникациялық және цифрлық қабілетін дамытумен байланысты. Педагогтердің ақпараттық және цифрлық технологиялармен жұмыс бойынша құзіретін дамыту барлық курс нәтижесінде берілген ұсыныс болды. Сонымен қатар, респонденттер балалармен, атааналармен коммуникацияны жетілдіру мәселесін көтерді. Кестеде бұл топқа кірген ұсыныстар жасылмен боялған.

Ұсыныстардың келесі тобына пәнді оқыту бойынша әдістемелер мен педагогтердің пәндік білімін арттыруға қатысты пікірлер жиналды. 4-кестеде бұл ұсыныстар сарымен боялған. Бұл топқа кірген ұсыныстардан шығатын қорытынды, педагогтерге пән бойынша кәсіби құзіретін дамыту мәселесі өзекті. Бұл мәселені алдағы уақытта ескеру қажет. Курстардың мазмұнында пәнді оқыту әдістемесі, пән бойынша соңғы академиялық жаңалықтар, күрделі тақырыптарды түсіндіру т.б. тақырыптардың курс мазмұнында болуын қарастыру өзекті.

Білім алушылардың түрлі психологиялық және физиологиялық қажеттілігіне сәйкес оқытуды бейімдеуді үйретуді сұраған ұсыныстар жеке топқа жіктелді. Себебі ерекше білім беруді қажет ететін (ЕБК), дарынды, оқуға ынтасы төмен балалармен жұмыс жасаудың жолдары бойынша ақпарат беру туралы сұраныстар саны көп. Бұл соңғы жылдары өзектілігі артқан осы мәселе бойынша педагогтерге ақпарат берудің әлі де жеткіліксіздігін көрсетеді. Бұл топтағы ұсыныстар қою көк түспен ерекшеленген.

Пікірлердің басқа бір тобы «жалпы және сыни ұсыныстар» категориясына жатқызуға болады. Сыни ұсыныстардың арасында курсты ұйымдастыруға қатысты,

сондайақ модульдерге қатысты реніштер де кездесті. Бұл ұсыныстар жобаны келесі жолы іске асыруда ерекше назар аударуды қажет етеді. Мұндағы ұйымдастырудағы кемшіліктермен байланысты кейбір ұсыныстарды (мысалы, сертификатты ұзақ күту) түзету оңай, алайда басқаларын ескеру үшін қосымша ресурстар керек (мысалы, мұғалімдердің қажеттіліктеріне қарай курстар ұйымдастыру). Назар аудартатын тағы бір пікір «жазғы демалыста мазаламауды сұрау» туралы ұсыныс болды. Жоғарыда, сапалы әдіспен алынған ақпаратта керісінше сабақ басталмай тұрып курсты ұйымдастырудың тиімділігін айтса, бұл жерде оған қарсы ұсыныс берілген. Бұл қайшылықты қатысушылардың әлеуметтік жіктелуімен байланыстыруға болатын шығар. Басқаша айтқанда, оқу жылының алдында курс өткізуді қолдаған респондент мектеп директоры, ал қарсы болғандар педагогтер болуы ықтимал. Дегенмен, жобаны іске асыру барысында осы мәселеге де назар аудару өзекті.

Респонденттер жазған ұсыныстардың келесі тобы білім жүйесімен байланысты. Бұл ұсыныстар курсты ұйымдастырушылар немесе жергілікті білім саласындағы органдар құзіретіне жатпайтын, жалпы білім жүйесі мен орталық уәкілетті органның функциясына кіретін ұсыныстар. Ойландыратын мәселе, осындай ұсыныстардың көптігі және респонденттердің курсты ұйымдастырушылардың құзіретіне жатпайтынын ескермеуі. Бұл мәселе одан әрі тереңірек зерделеуді қажет етеді.

Талқылау

Жалпы, жүргізілген зерттеу нәтижесі «50 сәтті мектеп» жобасының педагогтерге пайдалы болғандығын дәлелдеп отыр. Аралық зерттеу нәтижесі Алматы облысында іске асырылып жатқан педагогтерді кәсіби қолдау жұмыстары қатысушылардың оң бағасын алғандығын көрсетті. Сонымен қатар, жобаға қатысушылар арасында жүргізілген аралас әдіспен зерттеу педагогтерді қолдауды одан әрі іске асыруда көңіл аударылуы қажет аспектілерді анықтап берді. Бұл ұсыныстарды ескеру жобаны сапалық тұрғыдан күшейтуге алып келеді және тұтынушылардың қа-

4-кесте. Кәсіби қолдауды жетілдіру бойынша респонденттердің ұсыныстары

Курс атауы	«XXI ғасырдағы білім берудің негіздері» курсының өткізу	Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған біліктілік арттыру курсы	«Құндылықтарға негізделген білім беру» курсы	«Жаратылыстану-ғылыми пәндері (математика, физика, химия, биология) мұғалімдерінің пәндік құзыреттілігін арттыру» курсының өткізу	Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдері үшін «Effective Teaching Skills – English» курсы	Информатика пәнінің мұғалімдеріне арналған курс	Ұйымдастырушыларға басқа пікір немесе ұсыныстарыңыз бар ма?
<p>Қызығарлы</p> <ul style="list-style-type: none"> • Буллинг, ата-аналармен жұмыс • Презентация, classroom design • Мұғалімдерге жасалатын қысым, қиындықтар және оларды жеңу жолдары • АКТ • Коллаборативтік жұмыстары туралы көбірек ақпарат алуға сақ тиімді болар еді • Мұғалім - ата-ана оқушы арасындағы байланыстың тиімді жолдары туралы әдістер • Ата-аналар мен қарым-қатынас • Биология пәнінен модельдеу жүргізу, генетикалық есептер шығару оңай жолдары • Лекция по теории вероятностей и комбинаторике, решение задач 	<ul style="list-style-type: none"> • АКТ-да қолдануды • АКТ қолдану, әр түрлі ойын түрлерін жаңаша форматта үйретсе • Материал «Работа с родителями» • Бастауыш мұғалімдерінің сабақты түсіндіруге ресурстардың қолжетімді болса • Логикалық есептерді шешу жолдары • Сандық білім беру • Логикалық тапсырмалар • ЕБҚ оқушыларға тиімді әдістер болса • Бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін арттыруға арналған тапсырмалар • Жылдам оқу, ментальды арифметика • КМЖ-ның нормативімен жұмыстар 	<ul style="list-style-type: none"> • Оқушы психологиясы • Ақтны көп қолдануды • Плейкерс • «Оқушы, ата-ана, ұстаз қарым-қатынасын • жақсартуға негізделген тиімді көмекші құралдар техникалық базаны нығайтуға қолдау болса» • Психология • Математикадан тиімді әдістер болса. Логикалық ойлауды дамытатын • Қиын балалармен жұмысты нақтырақ түсіндіріп берсе, тек бір күн болды сабақ осы тақырып бойынша, көп сұрақтарға жауап алуға уақыт жетпейді 	<ul style="list-style-type: none"> • Ақпараттық құралдар түрін жетік үйрету курсының қажет мысал Steam • Графикалық сызбалар • Бейне материалдар көп болса, тиімді болар еді • Тапсырмаларды онлайн платформаларда құрастыру • Пликерс • Комбинаториканы тереңірек оқу • Вектор • Гебер теориясы • Метод Ганье • Картография • Псынып • Ықтималдыққа көбірек еселтер шығару жолдары қарастырылса 	<ul style="list-style-type: none"> • АКТ арқылы тиімді платформалар • АКТмен жұмыс түрлерін • Оқулықпен жұмыс істеп көрсету • Курсты 16.06.2023 оқыдық Әлі сертификатты бермеді. Ұйымдастырушылық жағын жөндесе • Мектеп оқушыларына сабақ кезінде қолдануға болатын әдістерді қосуды ұсынамын. • Қазіргі курстар яғни ағылшын тілі курстарында көбінесе жоғары оқу орнына бағытталған, мектеп оқушыларына қолданбайтын білім дер кезінде жатады. 	<ul style="list-style-type: none"> • Компьютерлер сол орталықтың өзінде болса. • Өмірге қажеттілігі бойынша көптеген бейне материалдар болса, тиімді болар еді • Онлайн оқыпай 2 апта сабақ кезде оқытса жазғы демалыста мазаламай • Офлайн болса 	<ul style="list-style-type: none"> • Создать курсы по лабораторным работам и оборудованию • Курстар өз пәні бойынша тереңдетіп оқыту • Оқушылар қызығатын математика сабағын жақсы көретіндей қызықты есептер • Химия және биология пәнінен курстар ұйымдастырылса • Ұйымдастырушыларға жиі осындай курс ұйымдастырып, мектептерге қолдау жасаса. • Жобаның ұзақ мерзімді жұмыс жасалуы, мұғалімдердің кәсіби өсуіне, мотивация беретін тиімді курстардың тағы ұйымдастырылуы, менторлық қолдаудың жалғасуы, мұғалімдерге жалпы қолдау көрсету, мұғалімдерге осы жоба аясында конкурстар ұйымдастыру. 	

Курс атауы	«ХХІ ғасырдағы білім берудің негіздері» курсының өткізу	Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған біліктілік арттыру курсы	«Құндылықтарға негізделген білім беру» курсы	«Жаратылыстану-ғылыми пәндері (математика, физика, химия, биология) мұғалімдерінің пәндік қуыреттілігін арттыру» курсының өткізу	Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдері үшін «Effective Teaching Skills – English» курсы	Информатика пәнінің мұғалімдеріне арналған курс	Ұйымдастырушыларға басқа пікір немесе ұсыныстарыңыз бар ма?
Ұсыныстар	<ul style="list-style-type: none"> • Тәрбие сағатын жоспарлау әдістерін қосса • Сабақ уақытын тиімді, дұрыс бөлу туралы ресурстар • Класс жетекшілік • Бастауыш сыныпта жылдам оқыту технологиясын дамыту • Ұсыныс көп, бірақ ол ұсыныстар орындалады, жоқпа? • Тек офлайн курс өтілсе • 10-11 сынып тақырыптарын • Шет елдік тәжірибе • Сертификаттарын берсе тиімді болар еді. Курста уақытыңды бөліп барасын бірақ сертификат берілмейді. 	<ul style="list-style-type: none"> • ЕБҚ • Үлгерімі төмен оқушылармен жұмысты қосса деймін • Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс • Дарынды балалармен жұмыс • Баламен сауалнама жүргізу • Законы • Әр кез балаға жаңаны үйретсе білу • Оқып болғаннан кейін қорғаудың қажеті жоқ деп ойлаймын • Курс ауылды аймақтарда өтсе • М. Жұмабаевтің педагогика және ұлттық тәрбие туралы материалдарын ұсынар едім. • Дүниетану жартылыстану пәндерін басқа пәндер сияқты оқытса 	<ul style="list-style-type: none"> • Қызы балалармен жұмыс • ЕБҚ оқушыларға тиімді әдістері ҚМЖ үлгісін құндылық бойынша өзгертсе • Курстағы іс-тәжірибені өз мектебінде жасап нәтиже көрсеткен ұстаздарды мадақтауды ұсынар ем • Курс материалдар екі тілде (орысша, қазақша) болуын қалаймын • Тренинг, видео сабақтар • курс өте жоғары деңгейде өтті және де болашақта орыс тілінде де болса екен деп ұсынар едім • Мен орыс мектебінде істегенде Курс орысша болғанын қалар едім • Бастауыш сыныпқа көп олимпиадалар болса 	<ul style="list-style-type: none"> • 7-сынып бағдарламасын • Туынды • Курсқа ештенме үйренбедім, пенсияға жақын адам жүргізді, ескі форматта, негізі жаңашылдықты күткенмін • Оқушы жағдайына байланысты ең тиімді • ҚМЖ-ға құндылықтарды кіріктіру • 11 сынып тақырыптарын көп қосу • ҚМЖ талдау • 10-11 сынып тақырыптары • Сыныптан тыс жұмыстар • Курс түске дейін ғана болғаны дұрыс • Белмей бәрін бір оқыту керек еді • 2-бөлімін әлі оқымадық • Сапалық тапсырмалар және логикалық тапсырмалар көп болса 	<ul style="list-style-type: none"> • Қазіргі таңда оқулықта оңай мәтіндер берілген. Ал біз мұғалімдер күрделі-ден бастап курстардан білім аламыз. Соған байланысты оқулықтарда да осындай бағытта шықса 	<ul style="list-style-type: none"> • Компьютерлер сол орталықтың өзінде болса. • Өмірге қажеттілігі бойынша көптеген бейне материалдар болса, тиімді болар еді • Онлайн оқыптай 2 апта сабақ кезде оқытса жазғы демалыста мазаламай • Офлайн болса 	<ul style="list-style-type: none"> • Ұйымдастырушыларға алғыс айтамын, курс уақытын ұзартып зертханалық жұмыстар эксперименттердің жасалу тиімділігін қосып өтілсе • Курс онлайн жалғастыру, болмаса үлгілі сабақ жүйесін ұсыну • Менторлық қолдауды жалғасын, курстар ұйымдастыру • Басқа пән мұғалімдерімен қамтылса, білім деңгейі одан да жоғары болар еді • Сабаққа қатысу барлық мектептерге жүргізілмеді, тандаулы ғана. Соның себебін білмедім. Семинарлар ұйымдастырылса деген ұсыныс • Мұғалімнің сұранысына қарай әртүрлі бағытта курстар ұйымдастырылса • Жазда демалыста мазалауды сұраймыз • Ұсынысым тез -тезден курстар бол • Мұғалімнің бәрінен тест алып тасталса екен

нағаттану деңгейін өсіреді. Зерттеу нәтижесінде бірнеше маңызды қорытындылар алынды.

Алдымен, зерттеу нәтижесі осы жобаны одан әрі іске асыруда және басқа контекстерге трансляциялауда кедергі болатын факторларды анықтамады. Респонденттер берген ұсыныстар, жалпы жобаның сапасын арттыруға бағытталған. Жоба қатысушылары оқу тәрбие процесіне немесе қатысушыларға теріс ықпал ететін факторлар барлығын жазбады. Сондайақ, іске асырылу барысында жобаның мақсатына немесе күтілетін нәтижелеріне сәйкеспейтін проблемалар айтылмады.

Одан кейін, жобаны іске асыруда ықтимал риск немесе сынқатер ретінде анықталған негізгі мәселе – педагогтердің өздері үйренген ақпаратты сыныпта қолдануы. Басқаша айтқанда, кәсіби қолдау жұмысына қатысқаннан кейін педагогтер онда үйренген ақпаратты өз сабақтарында, тәжірибелерінде қаншалықты тиімді пайдаланып отырғандығын зерделеу қажет. Осы зерттеу барысында бұл мәселеде риск байқалғанымен, ақпарат бастапқы кезеңде жиналғандықтан сенімді қорытынды жасау қиын. Бұл бағытта одан әрі зерделеу жүргізу, жобаны тиімді іске асыру туралы кең түсінік қалыптастыру контекстінде өзекті.

Сонымен қатар, жүргізілген зерттеу нәтижесі жобаны басқа контекстідерге трансляциялауда ескерілуі тиіс өзекті тұжырымдар әзірлеуге мүмкіндік берді. Біріншіден, педагогтерге бағытталған кәсіби қолдау шараларын іске асыруда алдымен олардың қажеттіліктерін зерделеудің маңыздылығын көрсетті. Мұндай тәсілдің артықшылығы объектінің сұранысына бейімделген шараларды жүргізуге мүмкіндік береді. Sullivan зерттеулерінде де педагогтерді қолдауда мектеп саясатымен тығыз байланыстырады, бұл олардың қажеттіліктерін анықтауға көмектескен [6]. Екіншіден, педагогтерді қолдаудың мектеп базасында ұйымдастыру мәселесіне назар аудару маңызды. Білім беру ұйымының әлеуетін зерделеу нәтижесінде оған мақсатты көмек көрсету тиімді. Ал, Gottfried мақсатты

зерттеуді оқушы мен педагог арасындағы қарым-қатынас арқылы қарастырады [7]. Үшіншіден, курстардың мазмұнында практикалық тапсырмаларды көбейту, сыныпта қолдану бойынша қосымша кеңестер мен консультациялар өткізу өзекті, педагогтерді кәсіби қолдау жұмыстарын офлайн өткізіп, қашықтықтан консультациялық көмек беруді ұйымдастыру қажет. Басқаша айтқанда, курсты немесе оның бір бөлігін офлайн форматта өткізіп, қосымша көмек пен курстан кейінгі қолдауды онлайн консультация форматында өткізу мәселесін қарастыру өзекті [8]. Осы ұсыныстарды ескеру қатысушылардың қанағаттану көрсеткіштерін арттыру тұрғысынан ғана емес, жалпы жобаның өнімділігін жақсарту контекстінде де өзекті. Бұл тұста ескерілуі тиіс маңызды мәселе, жоғарыдағы шараларды ескеру сәйкесінше ресурстық шығындарды арттыруға алып келеді. Қаржылық, кадрлық және уақыттық ресурстың шектеулі болуы өз кезегінде жұмыстарды ұйымдастыру жоспарына да ықпал етеді [9].

Қорытынды

Қорыта келе, респонденттердің басым бөлігінің бағалауы бойынша педагогтерді кәсіби қолдау сапалы іске асырылуда. Іске асырылған шаралар бойынша 5 баллдық шкаламен сауалнама сауалнама арқылы алынған кері байланыстың орташа балы 4,5-4,8 арасында болды. Дегенмен, респонденттер қолдаудың сапасын іске асыру үшін бірқатар құнды ұсыныстар берді. Атап айтқанда курстарды офлайн өткізу, оқытуда практикалық тапсырмаларды көбейту, ақпараттық коммуникациялық технологияларды көбірек қолдану, курс барысында және аяқталғаннан кейін тұрақты онлайн консультациялар ұйымдастыру сияқты ұсыныстарға назар аудару маңызды. Бұл тұста, респонденттердің бірқатар ұсыныстарын ескеру өз кезегінде қосымша ресурс қажет ететіндігін ескеру маңызды. Сондықтан педагогтерді кәсіби қолдауға бағытталған жұмыстар әрқашан ресурс көлеміне тәуелді. Жалпы, респондент-

тердің басым бөлігінің пікірі жүргізілген кәсіби қолдаудың нәтижесінде оқу тәрбие процесінде оң өзгерістердің жүріп жатқандығын, педагогтердің сабақты ұйымдастыруға жаңа көзқараспен қарау байқалатындығын көрсетті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Саулембеков, А. Р., Аубакиров, Е. Б., Жұмашов, Е. Ә. Білім сапасын арттыру контекстінде мектептерді кешенді қолдау: «50 сәтті мектеп» жобасы [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №4. – Б. 10-26.
2. Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing. sage.
3. Magnusson, E., & Marecek, J. (2015). Doing interview-based qualitative research: A learner's guide. Cambridge University Press.
4. Watson, R. (2015). Quantitative research. Nursing standard : official newspaper of the Royal College of Nursing, 29(31), 44-48. <https://doi.org/10.7748/ns.29.31.44.e8681>
5. Schoonenboom, J., & Johnson, R. B. (2017). How to construct a mixed methods research design. Kolner Zeitschrift fur Soziologie und Sozialpsychologie, 69(Suppl 2), 107.
6. Sullivan, S., McIntyre, J. How Can University Teacher Educators Contribute Towards a 'Better Normal' Within a Highly Regulated Policy Space? // Building a Better Normal: Visions of Schools of Education in a Post-Pandemic World. – Emerald Publishing Limited, 2024. – P. 95-117.
7. Gottfried, M., Little, M., Ansari, A. Novice Teachers and Student Attendance in Early Elementary School // Educational Policy. – 2024. – P. 08959048241231952.
8. Alsalamat, M. K. M. Secondary Stage Science Teachers' Perceptions toward STEM Education in Saudi Arabia // Sustainability. – 2024. – T. 16. – №. 9. – P. 3634.
9. Silva, T. P. et al. Financial education level of high school students and its economic reflections // Revista de Administração (São Paulo). – 2017. – T. 52. – P. 285-303.

vista de Administração (São Paulo). – 2017. – T. 52. – P. 285-303.

References

1. Saulembekov, A. R., Aubakirov, E. B., Jūmaşov, E. Ä. Bilim sapasyn arttyru kontekstinde mektepтерді keşendi qoldau: «50 sätти mektep» jobasy [Comprehensive support of schools in the context of improving the quality of education: the project «50 successful schools»] [Mätin] // «Bilim» ғылыми-pedagogikalyq jurnaly. – Astana: Y. Altynsarin atyndaғы Ülttyq bilim akademiasy, 2023. – №4. – B. 10-26.
2. Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing. sage.
3. Magnusson, E., & Marecek, J. (2015). Doing interview-based qualitative research: A learner's guide. Cambridge University Press.
4. Watson, R. (2015). Quantitative research. Nursing standard : official newspaper of the Royal College of Nursing, 29(31), 44-48. <https://doi.org/10.7748/ns.29.31.44.e8681>
5. Schoonenboom, J., & Johnson, R. B. (2017). How to construct a mixed methods research design. Kolner Zeitschrift fur Soziologie und Sozialpsychologie, 69(Suppl 2), 107.
6. Sullivan, S., McIntyre, J. How Can University Teacher Educators Contribute Towards a 'Better Normal' Within a Highly Regulated Policy Space? // Building a Better Normal: Visions of Schools of Education in a Post-Pandemic World. – Emerald Publishing Limited, 2024. – P. 95-117.
7. Gottfried, M., Little, M., Ansari, A. Novice Teachers and Student Attendance in Early Elementary School // Educational Policy. – 2024. – P. 08959048241231952.
8. Alsalamat, M. K. M. Secondary Stage Science Teachers' Perceptions toward STEM Education in Saudi Arabia // Sustainability. – 2024. – T. 16. – №. 9. – P. 3634.
9. Silva, T. P. et al. Financial education level of high school students and its economic reflections // Revista de Administração (São Paulo). – 2017. – T. 52. – P. 285-303.

Оценка эффективности проекта «50 успешных школ» в Алматинской области: промежуточные результаты исследования

Д. А. Аманжолов^{*1}, А. Р. Саулембеков², Е. Б. Аубакиров³

¹Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина
г. Астана, Республика Казахстан

^{2,3}Международный общественный фонд «Білім-инновация»

г. Астана, Республика Казахстан

*d.amanzholov@uba.edu.kz

Аннотация. В данной статье обсуждаются промежуточные результаты исследования эффективности проекта «50 успешных школ», реализуемого при содействии лицеев «Білім-инновация» в Алматинской области, направленной на повышение качества образования и совершенствования творчества педагогов. Статья состоит из пяти частей. Во второй части представлена информация о методологии исследования. В третьем разделе обсуждались результаты исследования и были разработаны академические выводы о проекте. В четвертой части раскрывается значение и актуальность выводов, полученных в результате исследования, объясняется их место и влияние в современном академическом образовании. В заключительном разделе были изложены основные выводы и даны рекомендации. Для оценки эффективности проекта авторами было проведено комплексное исследование, включающее как качественные (углубленные интервью), так и количественные (анкетирование) методы сбора данных. Использование смешанного подхода позволило сделать достоверные и обобщаемые выводы. Промежуточные результаты свидетельствуют об эффективности проекта для педагогического состава. Кроме того, в ходе исследования были выявлены предложения респондентов по дальнейшему повышению эффективности проекта, которые были проанализированы и отражены в соответствующих выводах. Авторы отмечают, что для формирования полноценной научной базы о влиянии поддержки педагогов на систему образования необходимо оценить долгосрочное воздействие проекта на качество образования по его завершении. Данный аспект определен как перспективное направление для дальнейших исследований.

Ключевые слова: среднее образование, «Білім-инновация» лицей, поддержка педагогов, качество образования, Алматинская область

Assessing the Effectiveness of the “50 Successful Schools” Project in Almaty Oblast: Interim Results of the Study

D. A. Amanzholov^{*1}, A. R. Saulembekov², E. B. Aubakirov³

¹National Academy of Education named after Y. Altynsarin
Astana, Republic of Kazakhstan

^{2,3}International social foundation “Bilim-Innovation”
Astana, Republic of Kazakhstan

*d.amanzholov@uba.edu.kz

Abstract. This article discusses the interim results of a study of the effectiveness of the project «50 successful schools», implemented with the assistance of the Bilim-Innovation lyceums in the Almaty region aimed at improving the quality of education and improving the creativity of teachers. The article consists of five parts. The second part provides information about the research methodology. In the third section, the results of the study were discussed and academic conclusions about the project were developed. The fourth part reveals the significance and relevance of the conclusions obtained as a result of the study, explains their place and influence in modern academic education. The final section outlined the main conclusions and recommendations. To assess the effectiveness of the project, the authors conducted a comprehensive study, including both qualitative (in-depth interviews) and quantitative (questionnaire) methods of data collection. Using a mixed approach allowed us to draw reliable and generalizable conclusions. The interim results indicate the effectiveness of the project for the teaching staff. In addition, the study identified respondents' suggestions for further improving the effectiveness of the project, which were analyzed and reflected in the relevant conclusions. The authors note that in order to form a full-fledged scientific base on the impact of teacher support on the education system, it is necessary to assess the long-term impact of the project on the quality of education upon its completion. This aspect has been identified as a promising area for further research.

Keywords: secondary education, "Bilim-innovative" lyceum, teacher support, quality of education, Almaty region

Материал баспаға 10.06.2024 келіп түсті.

BTBDB 14.15.01

DOI 10.59941/2960-0642-2024-2-23-32

Yabancılar Türkçe Öğretiminde Diller Arası Homonim Sözcüklerin Öğretim Sürecine Etkileri: Türkçe-Rusça Örneği

Celâl Görgeç

Millî Eğitim Bakanlığı, Manavgat Halk Eğitimi Merkezi
Antalya, Türkiye Cumhuriyeti
celalgorgec07@gmail.com

Özet. Dil öğretimi sürecinde homonim yapıların (homonyms), yabancı dil öğrenenler üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Homonim sözcüklerin ortaya çıkma sebepleri çok çeşitlidir. Bu durum çoğunlukla dillerin karmaşık gelişim süreçlerinden kaynaklansa da dillerin zaman zaman birbirinden karşılıklı olarak etkilenmesi ya da tamamen kendi gelişim süreci bu durumu meydana getirmiştir. Bu makalede Türkçe ve Rusça arasındaki anlamları farklı, yazılışları ve söylenişleri aynı olan sözcüklerin yabancılar Türkçe öğretiminde nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Bu tür sözcükler, öğrencilerin yanlış anlamalarına ve öğrenme sürecinde hatalara yol açabilmektedir. Özellikle Türkiye'nin İstanbul, Antalya gibi şehirlerinde Rus öğrenciler ulusal eğitim sistemine dâhil olmaktadır. Bu durum, Rus öğrencilerin Türkçe öğrenmelerini zorunluluk hâline getirmektedir. Bu çalışma, Türkçe öğrenen Rus öğrencilerin bu sözcüklerle karşılaştıklarında yaşadıkları zorlukları, bu sözcüklerin öğretim stratejileri üzerindeki etkilerini ve bu zorlukların üstesinden nasıl gelinebileceğini belirlemeyi ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca sesteş yapıların dil öğretiminde nasıl bir avantaj ya da dezavantaj oluşturduğunu belirlemek gereklidir. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada karşılaştırmalı dilbilimi yöntemi kullanılarak dil bilgisi ve sözcük bilgisi analizleri yapılmış, ayrıca öğretim sürecinde uygulanabilecek stratejiler tartışılmıştır. Türkçe öğrenen ve anadili Rusça olan öğrencilerle yapılan gözlemler ve literatür taramasından elde edilen veriler analiz edilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları arasında yalnızca anadili Rusça olan öğrencilerin değerlendirilerek Türkçe ve Rusça arasındaki homonim sözcüklerin ele alınması bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yabancılar Türkçe öğretimi, sesteş yapılar, iki dilli öğrenim, Rusça, dil öğretimi.

Қалай дәйексөз алуға болады / Nasıl alıntı yapılır / How to cite:

Görgeç, C. Yabancılar Türkçe Öğretiminde Diller Arası Homonim Sözcüklerin Öğretim Sürecine Etkileri: Türkçe-Rusça Örneği [metin] // bilimsel ve pedagojik dergi «Bilim». - Astana: I. Altınarın Millî Eğitim Akademisi, 2024. - №2. - S. 23-32.

Giriş

Diller arası öğrenme süreci, çeşitli zorluklar ve fırsatlarla doludur. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, farklı dil ailelerinden gelen sözcükler ve gramer yapılarıyla karşılaştıklarında bazen zorlanabilirler. Bu bağlamda, homonim sözcükler önemli bir rol oynar. Homonimler, yazılışı ve/veya telaffuzu aynı olan ancak farklı anlamlara gelen sözcüklerdir. Homonim (Rus. омонимы) terimi, Yunanca *homos* “aynı” ve *onyma* “isim, ad” sözcüklerinden gelir [1]. Dünyadaki dillere bakıldığında sadece akraba olan dillerde değil, aynı dil ailesinin farklı kollarında hatta farklı dil aileleri arasında da homonim sözcüklerin varlığı dikkat çekmektedir ve bu nedenle teorik olarak ikinci dil öğretiminde bir rol oynamaları gerekmektedir. Daha da önemlisi homonim sözcükler, tanıdık fonolojik bilgilerin nasıl haritalandırıldığına ve farklı sözcüksel ve çoğunlukla farklı imla bilgilerine nasıl erişildiğine ilişkin tahminlere izin vermektedir [2]. Türkçe ve Rusça arasında da bu türden birçok sözcük bulunmaktadır. Örneğin, Türkçede on bir sayıdır, Rusçada ise он (on) “erkek için o” anlamına gelir. Birbirinden tamamen farklı dil ailelerine mensup olan Rusça (Hint-Avrupa dil ailesi) ve Türkçe (Altay dil ailesi) arasında alfabe farklılıkları, telaffuzda farklılıklar, farklı ses ve yapı özellikleri olmasına rağmen Rus ve Türk halkının ilişkileri sonucu kurdukları sosyal, siyasi münasebetler, ekonomik ve kültürel yönden gelişmeler ve coğrafi konumları gibi çeşitli etkenler her iki dilin söz varlığında ortak sözcüklerin olmasında etkili olmuştur. Son yıllarda her yaşta Türkçe öğrenen Rusların sayısı artmıştır. 2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı dâhilinde yaşanan anlaşmazlıklar sonrası 2022 yılında çatışmalar, yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu durum, pek çok Rus ailenin Türkiye’ye göç etmesine neden olmuştur. Göç edenler arasında ilköğretim ve ortaöğretim yaşlarındaki öğrenciler de bulunmaktadır. Böylelikle, özellikle Türkiye’nin İstanbul, Antalya gibi şehirlerinde Rus öğrenciler Türk millî eğitim sistemine dâhil olmaktadır. Bu durum, Rus öğrencilerin Türkçe öğrenmelerini zorunluluk hâline getirmiştir.

E. N. Şipova’nın 1976 yılında yayımlanan *Словарь тюркизмов в русском языке*

(Rus Dilindeki Türkçe Unsurlar Sözlüğü) adlı sözlüğünde Türkçe ve Türkçenin çeşitli lehçelerinden Rusçaya yaklaşık 2000 sözcük geçtiği belirtilmektedir [3]. Zaman içinde Türkçeden Rusçaya, Rusçadan Türkçeye geçmiş birçok sözcüğün olması, homonimlik açısından da ortak olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu sözcükler çoğu zaman dil öğrenen kişinin onları yanlış yorumlamasına ve iletişimin yanlış olarak gerçekleşmesine yol açmaktadır. Elbette ki, dil öğreniminin önündeki tek engel bu şekildeki sözcükler değildir. Rusçada sözcüklerin ilk hecesindeki vurgusuz /o/ sesi, /a/ olarak söylenmektedir. Bu kuralı Türkçede de uygulamak isteyen Rus öğrenciler hata yapabilmektedir. Bu hata, anlam değişikliği yaratabilmektedir. Oda sözcüğünü ele alırsak *oda* “комната/room” anlamında iken, vurgu hatası sonucu söylenen *ada* “остров/ island” anlamına gelmektedir. Ancak bu fonetik eğilimlerin yarattığı öğrenme zorlukları çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçe ve Rusça arasındaki benzer söyleyişe sahip sözcüklerin (false friends / homonyms) Türkçe öğretim sürecindeki etkilerini incelemek ve bu sözcüklerin dil öğrenim sürecine olan olası olumsuz etkilerini en aza indirmek için stratejiler geliştirmektir. Bu bağlamda, dil öğrenenlerin karşılaştığı sorunlar ve öğretmenlerin bu tür sözcüklerle nasıl başa çıktığı analiz edilmiştir. Ayrıca, bu tür sözcüklerin öğretim sürecine etkilerini değerlendirerek öğretmenlere ve dil eğitimi programlarına yönelik stratejiler geliştirmektir [7, 8].

Yöntem ve Sınırlılıklar

Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada karşılaştırmalı dilbilimi yöntemi kullanılarak dil bilgisi ve sözcük bilgisi analizleri yapılmış, ayrıca öğretim sürecinde uygulanabilecek stratejiler tartışılmıştır. Türkçe öğrenen Rusça ana diline sahip öğrencilerle yapılan gözlemler ve literatür taramasından elde edilen veriler analiz edilmiştir. Ayrıca, Türkçe öğretmenlerinin bu tür sözcükleri öğretirken kullandıkları yöntemler ve karşılaştıkları zorluklar da incelenmiştir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları arasında sadece Türkçe ve Rusça dilleri arasındaki homonim sözcüklere odaklanması bulunmaktadır. Farklı dil çiftleri arasındaki homonim sözcüklerinin de incelenmesi, genel bir dil öğretim stratejisi geliştirilmesi açısından faydalı olabilir. Ayrıca, dil öğrenim sürecinde farklı seviyelerdeki (başlangıç, orta, ileri) öğrencilerin deneyimlerinin de incelenmesi faydalı olacaktır. Bunun için ilk olarak Türkçe ve Rusça arasındaki homonim sözcükler listesi oluşturulmuştur. Ayrıca homonim sözcüklerin öğretiminde karşılaşılan zorluklarla başa çıkma stratejileri geliştirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Yabancı dil öğreniminde diller arası benzer söyleyişe sahip sözcükler önemli bir engel oluşturur. Bu sözcükler, iki dilde de benzer şekilde telaffuz edilmelerine rağmen farklı anlamlara gelirler ve bu durum öğrenciler için kafa karıştırıcı olabilir, çünkü öğrenciler bir sözcüğün tek bir anlamı olduğunu düşünme eğilimindedir. Türkçe ve Rusça arasındaki homonimler, dil öğrenme sürecini karmaşık hâle getiren unsurlardandır. Veriler, homonim sözcüklerin öğrenciler arasında yaygın olarak karışıklığa neden olduğunu göstermektedir. Öğrenciler bu tür sözcüklerin anlamlarını yanlış anladıkları durumlarda iletişimde ciddi hatalar yapabilmektedir. Ayrıca, bu sözcüklerin yanlış anlaşılması, öğrencilerin motivasyonunu olumsuz etkileyebilmektedir. Diller arası örtüşmenin (örneğin, aynı kökten gelen sözcükler veya eş sesli sözcükler) dil işlemeyi nasıl etkilediğini incelemek de gereklidir. İki ksözcüğün kulağa aynı geldiği ancak anlamsal olarak farklı olduğu diller arası sesteş sözcüklerle ilgili çalışmalar, görev taleplerine bağlı olarak işlemenin kolaylaştırılabileceğini veya engellenebileceğini ortaya koymuştur [4]. Jiang Liu ve Seth Wiener tarafından 2020 yılında yapılan bir çalışmada önceden öğrenilen sözcüklerin ikinci dilde yeni sözcüklerin edinilmesini nasıl etkilediği incelenmiş, Mandarin Çincesi dersini alan İngiliz öğrencilerle bir sözcük öğrenme deneyi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, fonolojisi yeni bir sözcükle eşleşen ancak anlamları farklı olan önceden öğrenilmiş sözcüklerin ikinci dildeki sözcük gelişimini kolaylaştırıp kolaylaştırmadığını

incelememize olanak tanımaktadır. Sözcük gelişimini; ses-anlam eşlemesini tanımlamayı öğrenme (tanıma), bu ses-anlam eşlemesine hızlı bir şekilde erişme (tanıma tepki süresi) ve bu eşlemenin fonolojisini doğru bir şekilde üretme (adlandırma) olarak işlevselleştirmiştir. Bu çalışmaya, bir ABD devlet üniversitesinde ikinci dönem Mandarin dersine kayıtlı, ana dili İngilizce olan yirmi iki kişi (11 erkek; 11 kadın; ortalama yaş= 19; yaş aralığı: 18-21) katılmıştır. Öğrencilere belirli sayıda sözcük verilmiştir. Bu sözcüklerin yarısı daha önce öğrenilen sözcüklerle eş sesli iken diğer yarısı ise eş sesli değildir. Deneyin 1. gününde katılımcılar, önceden öğrenilen sözcüklerle eş sesli olan yeni sözcükleri, eş sesli olmayanlara göre daha doğru bir şekilde tanımlamıştır. 2. ve 3. günde ise daha önce öğrenilen sözcüklerle eş sesli olan yeni sözcükler, eş sesli olmayanlara göre daha hızlı tanınmıştır. Yazarlara göre, bu nedenle, önceden edinilen fonolojik ve sözcüksel bilgiler ikinci dildeki sözcüksel gelişimi olumlu yönde etkileyebilmektedir [2]. Erofeeva'nın bir çalışmasında Rusçanın Slavca konuşan öğrenciler tarafından yabancı dil olarak öğrenilmesiyle bağlantılı eğitim sürecinin özel karakterini ele alınmış ve Polonyalı bir kitleye Rusça öğretirken iki Slav dilinin genetik ilişkisinden kaynaklanan belirli zorluklara değinilmiştir. İlgili dillerdeki fonetik olarak birbirine yakın sözcüklerin öğrenciler için özellikle zorluk oluşturduğu tespit edilmiştir [5]. Bununla birlikte, Kausanskaya tarafından 2012 yılında sözcük öğrenimi üzerindeki iki dilli etkilerin fonolojik olarak tanıdık ve fonolojik olarak tanıdık olmayan yeni sözcükler için farklılaşım farklılaşmadığını incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan deney sonucunda deneye katılan iki dilli katılımcıların hem yüksek hem de düşük aralıkta tek dilli katılımcılardan daha iyi performans gösterdiğini kanıtlamıştır. Fonolojik hafızası yüksek aralıklı tek dilliler, fonolojik olarak tanıdık olmayan yeni sözcükleri öğrenirken düşük aralıklı tek dillilerden daha iyi performans göstermiş, ancak fonolojik olarak tanıdık yeni sözcükler öğrenirken bu başarıyı gösterememiştir. Bulgular, yeni sözcük öğrenmenin iki dilli avantajının yeni sözcüklerin fonolojik özelliklerine bağlı olmadığını ve burada ölçülen fonolojik hafıza

kapasitesinin, öğrenme üzerindeki iki dilli etkileri açıklayamayacağını göstermektedir [6].

Kısaca, homonim sözcüklerin öğretim sürecine olumlu ve / veya olumsuz etkilerini şöyle sıralamak mümkündür:

Yanlış Anlamalar: Öğrenciler, homonim sözcükleri yanlış anlayabilir veya kullanabilir. Bu durum, özellikle konuşma ve yazma aktivitelerinde yanlış anlamalara yol açabilir.

Kavram Yanılgıları: Aynı sözcüğün farklı anlamlarını öğrenmek, öğrenciler için zorlayıcı olabilir. Bu nedenle öğretmenlerin bu sözcükleri dikkatli ve açık bir şekilde öğretmeleri gerekmektedir.

Öğrenme Motivasyonu: Bazı öğrenciler, homonim sözcüklerin zorluklarıyla karşılaştıklarında motivasyon kaybı yaşayabilirler.

bilirler. Ancak, bu zorlukları aşmak da büyük bir başarı hissi yaratabilir.

Öğrenme Sürecinin Zenginleşmesi: Homonim sözcükler, öğrencilerin sahip oldukları söz varlığını genişletmelerine yardımcı olabilir. Öğrenciler, bir sözcüğün birden fazla anlamını öğrenirken dilin zenginliğini de keşfederler.

I- Türkçe ile Rusça Arasındaki Homonim Sözcükler

Bu bölümde Türkçe ve Rusça arasındaki eş seslilik özelliği gösteren sözcükler listelenmiştir [7, 9, 10, 11, 12]. Ancak unutulmamalıdır ki, farklı dillerdeki benzer seslerin eklenmesi farklı olduğundan seste tam bir tesadüf olamaz ve bu nedenle eş sesli sözcükler, iki dilin fonetik sistemlerine uyarlandığında aynı kökene sahip sözcük birimleri arasında bile belirli farklılıklar ortaya çıkar [5].

Tablo 1 – Türkçe ve Rusça'da eş anlamlılar

SÖZCÜK	TÜRKÇEDEKİ ANLAMI	RUSÇADAKİ ANLAMI
ad / ад	isim	cehennem
alet / алеть	teknik araç	kızarmak
arka / арка	ön karşıtı	kemer; köprü
baba / баба	çocuk sahibi erkek	kadın; tokmak
bal / бал	arının yaptığı tatlı sıvı	kiyafet balosu
durak / дурак	araç bekleme yeri	aptal, soyтары
bakan / бакан	bakan, nazır	cankurtaran
bank / банк	bank, sıra	banka
baran / баран	yağmur	koyun
bardak / бардак	su vb. şeyleri içmek için kullanılan kap	kargaşa
barış / барыш	sulh	kâr, fayda
başka / башка	farklı	kafa; ahmak
bayan / баян	kadın	bir akordeon türü
bit / бить	küçük bir böcek türü	vurmak, dövme
bitki / битки	nebat, bitki	yuvarlak köfte
bol / боль	dar karşıtı	acı, sıkıntı
boy / бой	en karşıtı	kavga, savaş

SÖZCÜK	TÜRKÇEDEKİ ANLAMI	RUSÇADAKİ ANLAMI
burun / бурун	yüzün önünde bulunan bir organ	çatlayan, kırıcı dalga.
but / бут	kalça ile diz arasındaki bölüm	moloz, moloz taşı
dal / дал	ağaç budağı	uzaklık
dar / дар	bol karşıtı	bağış, hediye
deva / дева	ilaç, çare	evlenmemiş genç kız
dut / дуть	bir meyve	esmek, üfleme
gam / гам	tasa, kaygı	gürültü patırtı, curcuna
halat / халат	kalın ip	robdöşambr
il / ил	büyük bir idari birim, vilayet	alüvyon
iz / из	işaret	arasında, -dan, -nın, -nun
jilet / жилет	tıraş bıçağı	yelek, can yeleşği
kabak / кабак	bir sebze türü	meyhane, taverna
kanat / канат	uçma organı	ip, halat, kablo
kanun / канун	yasa	arife
kara / кара	kara parçası; siyah	ceza, oç (almak)
karga / карга	bir kuş türü	cadaloz kadın
katar / катар	tren	nezle, soğuk algınlığı
kem / кем	kötü, az	kim, kim tarafından, ne
kış / кышь	bir mevsim	ateş etmek; çarpmak
kil / киль	bir toprak çeşidi	omurga
kol / кол, коль	vücudun bir bölümü	kazak; imbik
kulak / кулак	işitme organı	yumruk, pençe, darbe
kum / кум	bir toprak türü	vaftiz babası
lara / лапа	bir yemek türü	pati, pençe
laz / лаз	Karadeniz çevresinde yaşayan bir halk	delik, boşluk
magazin / магазин	dergi	market
mana / мама	bebek yiyeceğı	anne
mera / мера	otlak	ölçü
nam / нам	ad, ün	biz, bize
on / он	bir sayı, 10	o (erkek)
pir / пир	yaşlı kimse	şölen, ziyafet
priz / приз	fişin sokulduğu yuva	ödül, mükafat
ray / рай	demiryolu	cennet
sam / сам	bir rüzgâr türü	kendi, kendim, kendisi
saray / сарай	devlet işlerinin yürütüldüğü büyük yapı	ahır; odunluk
sır / сыр	gizli söz	peynir

SÖZCÜK	TÜRKÇEDEKİ ANLAMI	RUSÇADAKİ ANLAMI
son / сон	ilk karşıtı	uyku; rüya
şurup / шуруп	şerbet; koyu sıvı ilaç	vida; vidalamak
tabak / табак	yiyecek koymaya yarar kap	tütün
tam / там	eksiksiz	burada, orada, orası
ten / тень	cilt	gölge
tok / ток	aç karşıtı	akım, cereyan
tura / тура	metal paranın resimli yüzü	satrançta kale
tuz / туз	sodyum klorür (NaCl)	bey
us / ус	akıl	bıyık
velet / велеть	çocuk	sipariş
yama / яма	bir eşyayı onarma parçası	çukur; kuyu
yazık / язык	günah	dil, lisan
zam / зам	bindirim	vekil, yardımcı

II- Homonim Sözcüklerin Öğretiminde Çözüm Önerileri

Homonim sözcüklerin öğretiminde karşılaşılan zorluklarla başa çıkmak için aşağıdaki stratejileri uygulamak mümkündür.

a. Farkındalık Yaratma:

Tanıtım Dersleri: Bu konuda tanıtım dersleri düzenlenebilir. Öğrencilerin bu tür sözcüklerin varlığını ve önemini anlamaları sağlanmalıdır.

Liste Hazırlama: Türkçe ve Rusça arasındaki yaygın homonim sözcüklerin bir listesini hazırlayarak öğrencilerle paylaşmak, bu sözcüklerin tanınmasını kolaylaştıracaktır.

b. Örnekler ve Karşılaştırmalı Anlatım:

Çift Dilli Sözcük Kartları: Homonim sözcüklerin her iki dildeki anlamlarını gösteren çift dilli sözcük kartları kullanılabilir. Bu kartlar, görsel hafızayı destekleyerek öğrenmeyi kolaylaştırır.

Görseller ve Diyagramlar: Homonim sözcüklerin anlamlarını görsellerle destekle-

mek, öğrencilerin kelimeleri daha kolay hatırlamalarını sağlar.

Örnek Cümleler: Her iki dilde de homonim sözcükleri içeren örnek cümleler kullanarak anlam farklılıklarını vurgulayan etkinlikler yapılabilir.

Bağlam Kullanımı: Sözcüklerin farklı anlamlarını öğretirken her anlamı bir cümle içinde kullanmak ve bu cümleleri açıklamak, öğrencilerin anlamlarını daha iyi kavramalarına yardımcı olacaktır.

c. Aktif Katılım ve Uygulama:

Rol Oynama: Öğrencilerin homonim sözcüklerini kullanarak kısa diyaloglar oluşturup oynamaları sağlanabilir. Bu, sözcüklerin anlamlarını bağlam içinde doğru kullanmayı pekiştirecektir.

Grup Çalışmaları: Öğrencilerin grup çalışmaları yaparak homonim sözcüklerin anlamlarını tartışmaları ve birbirlerine açıklamaları teşvik edilebilir.

ç. Tekrar ve Pekiştirme:

Düzenli Testler: Öğrencilere düzenli olarak homonim sözcükleri içeren kısa testler

uygulanabilir. Bu testler, öğrencilerin bu sözcükleri doğru anlamda kullanmalarını pekiştirecektir.

Günlük Alıştırmalar: Öğrencilere, homonim sözcükleri içeren günlük yazma veya konuşma alıştırmaları verilerek bu sözcüklerin doğru kullanımını pratiğe dökmeleri sağlanabilir.

d. Eğitsel Oyunlar ve Dijital Araçlar:

Eğitsel Oyunlar: Homonim sözcükleri öğrenmeyi eğlenceli hâle getiren dijital oyunlar ve uygulamalar kullanılabilir. Bu tür oyunlar, öğrencilerin sözcüklerin doğru anlamlarını öğrenmelerine yardımcı olur. Örneğin, “kelime avı” gibi oyunlar, homonim sözcüklerin anlamlarını pekiştirmek için kullanılabilir.

Dijital Araçlar: Öğrencilere, homonim sözcükleri hakkında bilgi edinmek ve alıştırmalar yapmak için kullanılacak çevrim içi kaynaklar ve uygulamalar önerilebilir. Görsel materyaller (resimler, videolar) ve işitsel materyaller (dinleme aktiviteleri) kullanılarak sözcüklerin anlamları pekiştirilebilir.

e. Öğretmen Eğitimi:

Hizmet İçi Eğitim: Öğretmenlere, homonim sözcüklerin öğretiminde etkili yöntemler ve stratejiler konusunda hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Öğretmenlerin bu sözcüklerin öğretilmesinde nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Paylaşım ve İş Birliği: Öğretmenlerin homonim sözcüklerin öğretiminde karşılaştıkları zorlukları ve çözümleri paylaşabilecekleri bir platform oluşturulabilir. Bu, deneyimlerin ve iyi uygulamaların paylaşılmasına olanak tanır.

Bu çözüm önerileri, Türkçe ve Rusça arasındaki homonim sözcüklerin öğrenim sürecinde yarattığı zorlukları azaltmayı ve öğrencilerin bu tür sözcükleri doğru anlamda kullanabilmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Öğretmenlerin bu önerileri derslerinde uygulamaları, öğrencilerin dil

öğrenme sürecini daha verimli ve etkili hâle getirecektir. Her ne kadar sözcük öğrenimi literatüründe çocukluk dönemi baskın odak noktası olsa da yetişkinler de her gün yeni sözcükler öğrenmektedir. Yetişkinlikte sözcük öğrenimi, yabancı dil sınıfında sözcük listelerini öğrenirken olduğu gibi bilinçli ve çaba gerektiren bir süreç olabilir veya örtülü olarak (çocukluk döneminde olduğu gibi) gerçekleşebilir [6].

Sonuçlar

Türkçe ve Rusça arasındaki homonim sözcükler, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler için hem zorluklar hem de fırsatlar sunar. Bu sözcükler, doğru öğretim yöntemleri kullanılarak öğrencilere etkili bir şekilde öğretilir ve öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Homonim sözcüklerle ilgili yanlış anlamaları en aza indirmek için öğretmenlerin dikkatli ve yaratıcı bir şekilde yaklaşmaları gerekmektedir. Yabancılar Türkçe öğretiminde homonim sözcüklerin farkında olmak ve bu sözcüklerin öğretiminde özel stratejiler geliştirmek, öğrencilerin dil öğrenme sürecini kolaylaştıracaktır. Türkçe ve Rusça arasındaki homonim sözcüklerin öğretiminde öğretmenlerin öğrencilere ek açıklamalar yapması ve bu sözcüklerin doğru kullanımalarını pekiştirmek için çeşitli aktiviteler düzenlemesi önerilmektedir. Bu çalışma, yabancı dil öğretiminde homonim sözcüklerin önemine dikkat çekmekte ve bu alanda daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Araştırma sonuçları, homonim olarak adlandırılan sözcüklerin öğrenciler üzerinde, genellikle, belirgin bir kafa karışıklığına neden olduğunu göstermektedir. Bu tür sözcükler, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmede zorlanmalarına yol açmaktadır. Öğretmenlerin bu sözcükleri öğretirken dikkatli olmaları ve öğrencilerin yanlış anlamalarını en aza indirmek için ek açıklamalar yapmaları gerekmektedir. Bu tür sözcüklerin farkındalığını artırmak ve etkili öğretim stratejileri geliştirmek, dil öğrenenlerin bu tür sözcüklerle karşılaştıklarında doğru anlamları ve kullanmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin homonim sözcükleri öğretirken öğrencilere bol miktarda örnek ve pratik sunmaları, bu

sürecin daha verimli olmasını sağlayacaktır. Gelecekte yapılacak daha kapsamlı ve çeşitli araştırmalar, daha geniş katılımcı grupları ve farklı dil arka planlarına sahip öğrencilerle gerçekleştirilerek bu alandaki bilгимizi derinleştirecektir.

Kaynakça

1. **Савко, И. Э.** Русский язык. Ч. 1. Фонетика. Словообразование. Лексикология. Фразеология. Лексикография. Морфология. Орфография: пособие для учащихся старших классов и абитуриентов. – Минск: ООО «Харвест», 2005. – 440 с.
2. **Liu, Jiang, & Seth Wiener.** Homophones facilitate lexical development in a second language // *System* 91, 2020, 102249. <https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102249>
3. **Шипова, Е.Н.** Словарь тюркизмов в русском языке. Алма-Ата: «Наука» КазССР, 1976. – 444 с.
4. **Neveu, Anne, & Margarita Kaushanskaya.** The role of bilingualism in paired-associate and cross-situational word learning // *Bilingualism: Language and Cognition* 27, 1 (2024): 41–56. <https://doi.org/10.1017/S1366728923000524>.
5. **Erofeeva, I.** The methodology of teaching russian as a foreign language to slavonic speaking students // *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 186 (5th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership, WCLTA 2014), 2015, P. 1095-1100. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.035>
6. **Kaushanskaya, Margarita.** Cognitive mechanisms of word learning in bilingual and monolingual adults: the role of phonological memory // *Bilingualism: Language and Cognition* 15/3 (2012): 470–89. <https://doi.org/10.1017/S1366728911000472>
7. **Samuk, O.** Yabancı eş değer / İki dilli sesteş yapılar: Türkçe-Rusça örneği // *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 10(2), 2022, C. 112-128. <https://doi.org/10.29228/ijlet.62661>
8. **Yurtbaşı, M.** Türkçe'nin 'yalancı eşdeğerleri' (faux amis) // *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 80, 2018, C. 386-406. <https://doi.org/10.16992/ASOS.14257>
9. **Karaman, E.** Rusça'daki Türkçe ödünçlemeler // *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/3, 2009, C. 1375-1392. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.733>
10. Oxford essential Russian dictionary: Russian-English, English-Russian. Oxford: Oxford University Press, 2009. – 629 c.
11. **Н.Н. Богочанская, Н.Н. & Торгашова А.С.** Большой турецко-русский и русско-турецкий словарь. Москва: Славянский Дом Книги, 2009. – 960 с.
12. **Байниязов, А.,** және т.б. Түрікше-қазақша сөздік / А. Байниязов, Ж.Т. Байниязова, К. Коч. – 2-бас.– Алматы. 2014. – 648 б.

References

1. **Savko, I. E.** Russkiy yazyk. Ch. 1. Fonetika. Slovoobrazovaniye. Leksikologiya. Frazzeologiya. Leksikografiya. Morfologiya. Orfografiya: posobiye dlya uchashchikh-sya starshikh klassov i abiturientov. – Minsk: ООО «Kharvest», 2005. – 440 s.
2. **Liu, Jiang, & Seth Wiener.** Homophones facilitate lexical development in a second language // *System* 91, 2020, 102249. <https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102249>
3. **Shipova, E.N.** Slovar' tyurkizmov v russkom yazyke. Alma-Ata: «Nauka» KazSSR 1976. – 444 s.
4. **Neveu, Anne, & Margarita Kaushanskaya.** The role of bilingualism in paired-associate and cross-situational word learning // *Bilingualism: Language and Cognition* 27, 1 (2024): 41–56. <https://doi.org/10.1017/S1366728923000524>
5. **Erofeeva, I.** The methodology of teaching russian as a foreign language to slavonic speaking students // *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 186 (5th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership, WCLTA 2014), 2015, P. 1095-1100. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.035>
6. **Kaushanskaya, Margarita.** Cognitive mechanisms of word learning in bilingual and monolingual adults: the role of phonological memory // *Bilingualism: Language and Cognition* 15/3 (2012): 470–89. <https://doi.org/10.1017/S1366728911000472>
7. **Samuk, O.** Yabancı eş değer / İki dilli sesteş yapılar: Türkçe-Rusça örneği // *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 10(2), 2022, C. 112-128. <https://doi.org/10.29228/ijlet.62661>
8. **Yurtbaşı, M.** Türkçe'nin 'yalancı eşdeğerleri' (faux amis) // *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 80, 2018, C. 386-406. <https://doi.org/10.16992/ASOS.14257>
9. **Karaman, E.** Rusça'daki Türkçe ödünçlemeler // *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/3, 2009, C. 1375-1392. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.733>
10. Oxford essential Russian dictionary: Russian-English, English-Russian. Oxford: Oxford University Press, 2009. – 629 c.
11. **N.N. Bogochanskaya, N.N. & Torgashova A.S.** Bol'shoy turetsko-russkiy i russko-turetskiy slovar'. Moskva: Slavyanskiy Dom Knigi, 2009. – 960 s.
12. **Bayniyazov, A.,** және т.б. Түрікше-қазақша сөздік / А. Байниязов, Ж.Т. Байниязова, К. Коч. – 2-бас.– Алматы. 2014. – 648 б.

Шетелдіктерге түрік тілін үйретудегі тіларалық омонимдердің оқыту үдерісіне әсері : түрік-орыс мысалы

Джелаль Гөргеч

Манавгат халыққа білім беру орталығы

Анталья қ., Түркия Республикасы

celalgorgec07@gmail.com

Аңдатпа. Тіл үйрету процесінде омонимдер шет тілін үйренушілерге айтарлықтай әсер етеді. Омоним сөздердің пайда болу себептері сан алуан. Бұл жағдай көбінесе тілдердің күрделі даму процестеріне байланысты болса да, бұл жағдай кейде тілдердің бір-бірінен өзара әсерінен немесе өздерінің даму үрдісінен туындайды. Бұл мақалада түрік пен орыс тіліндегі мағынасы әртүрлі, бірақ жазылуы мен айтылуы бірдей сөздердің шетелдіктерге түрік тілін үйретуге қалай әсер еткені қарастырылады. Мұндай сөздер оқушылардың оқу процесінде түсінбеушіліктері мен қателіктерін тудыруы мүмкін. Әсіресе Түркияның Ыстамбұл, Анталья сияқты қалаларында орыс студенттері ұлттық білім жүйесіне енгізілген. Бұл жағдай орыс студенттерінің түрік тілін үйренуін қажет етеді. Бұл зерттеу орыс студенттерінің түрік тілін үйренуде осы сөздермен кездескен кездегі қиындықтарын, бұл сөздердің оларды оқыту стратегияларына тигізетін әсерін және бұл қиындықтарды жеңу жолдарын қарастыруды мақсат етеді. Сондай-ақ тіл үйретуде гомофондық құрылымдардың қандай артықшылық немесе кемшілік тудыратынын анықтау қажет. Бұл зерттеуде сапалы зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеу жұмысында салыстырмалы лингвистика әдісі арқылы грамматикалық және лексика талдаулары жасалып, оқыту үрдісінде қолдануға болатын стратегиялар да сөз болды. Түрік тілін үйренетін және ана тілі орысша оқитын студенттермен жүргізілген бақылаулар мен әдебиеттерді шолудан алынған мәліметтер талданды. Зерттеудің шектеулері арасында тек ана тілі орыс тілінде оқитын студенттер бағаланып, түрік және орыс тілдерінің омоним сөздері талқыланды.

Түйінді сөздер: шетелдіктерге түрік тілін үйрету, гомофондық құрылымдар, қос тілді оқыту, орыс тілі, тіл үйрету, тіларалық омонимдер.

The effects of interlingual homonyms on the teaching process in teaching Turkish to foreigners: Turkish Russian example

Celal GORGEÇ

Manavgat Public Education Center,

Antalya, Türkiye

celalgorgec07@gmail.com

Abstract. In the language teaching process, homonyms have significant effects on foreign language learners. The reasons for the emergence of homonymous words are diverse. Although this situation is mostly due to the complex development processes of languages, this situation is sometimes caused by the mutual influence of languages from each other or their own development process. In this article, it is examined how words with different meanings but the same spelling and pronunciation between Turkish and Russian have an impact on teaching Turkish to foreigners. Such words can lead to students' misunderstandings and errors in the learning process. Especially in Turkey's cities such as Istanbul and Antalya, Russian students are included in the

national education system. This situation makes it necessary for Russian students to learn Turkish. This study aims to address the difficulties experienced by Russian students learning Turkish when they encounter these words, the effects of these words on their teaching strategies, and how to overcome these difficulties. It is also necessary to determine what kind of advantage or disadvantage homophone structures create in language teaching. Qualitative research methods were used in this research. In the research, grammar and vocabulary analyzes were made using the comparative linguistics method, and strategies that could be applied in the teaching process were also discussed. Observations made with students learning Turkish and whose native language is Russian and data obtained from literature review were analyzed. Among the limitations of the study is that only students whose native language is Russian were evaluated and homonymous words between Turkish and Russian were discussed.

Keywords: Teaching Turkish to foreigners, homophones, bilingual learning, Russian, language teaching.

Материал баспаға 26.05.2024 келіп түсті.

Биология сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру арқылы білім сапасын арттыру

Г. А. Нурмаганбетова

Павлодар облысы білім беру басқармасының
«Дарынды балаларға арналған Абай атындағы гимназия» КММ,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Аңдатпа. Аталған жұмыстың мақсаты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру арқылы білім сапасын арттыру болып табылады. Зерттеу жұмысының өзектілігі оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдарын анықтау, әдістері мен формаларын әзірлеу қажеттілігі болып табылады. Зерттеу Павлодар қаласындағы дарынды балаларға арналған Абай атындағы гимназиясында жүргізілді. Биология сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын анықтау үшін 6, 8, 9 сыныптардағы 67 оқушыдан сауалнама алынды. Сауалнама нәтижелері бойынша мектеп оқушылары мәтінмен жұмыс істеу кезінде негізгі кілтті сөздерді бөліп көрсетуде, тақырыптың негізгі идеясын табуда қиындықтар туатыны және зерттеушілік дағдыларын дамытуға көбірек көңіл бөлгенді қалайтындары белгілі болды. Жоғарыда аталған қиындықтарды шешу үшін биология сабақтарында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған тапсырмалар әзірленіп, сабақ жоспарлары құрастырылды және оқушылардың жобалау іс-әрекеті арқылы өз бетінше зерттеу жұмысын жүргізу дағдыларын жетілдіру, сонымен қатар, сыни ойлау қабілетін арттыру, өмірдегі түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдай алу әрекеттерін қалыптастыруға арналған сабақтар өткізілді. Зерттеу жұмысының нәтижесінде оқу үрдісіндегі жобалық іс-әрекеттер оқушылардың тәжірибелік дағдылары, талдау, пайымдау, орындалған жұмысты көрсете алу дағдылары қалыптасты. Жұмыстың жаңалығы – білім алушылардың жас ерекшеліктері ескеріліп, функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылды және жобалау іс-әрекеті кезеңдерін іске асыратын сабақ жоспарлары құрастырылып, ғылыми негізделген дәлелді ұсыныстар берілді.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, мәтіндік жұмыс, мәтіндегі түйін сөздер, зерттеу жұмыстары.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Нурмаганбетова, Г. А. Биология сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру арқылы білім сапасын арттыру [Мәтін] // «Білім-Образование» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №2. – Б. 33-42.

Кіріспе

Қазіргі заманғы қоғамның дамуында адамды көптеген әртүрлі ақпараттар өрісі қоршап тұрғанда, баладан бұрын, ересек адамның өзі қиналап кететіні мәлім. Бүгінде білім алушылар барлық оқу пәндері

бойынша өте күрделі, кейде түсініксіз материалдарды оқуға мәжбүр. Жүктеме тек жас жеткіншектерге ғана емес, мұғалімге де түсіп отыр. Осындай күнделікті келіп жатқан ақпараттарды талдауға балаға қалай көмектесуге болады? Оқу материалын меңгеруге оқушыға қандай көмек қажет?

Оқушылардың ынтасын қалай көтеруге болады? Оқу үрдісіне оқушыларды қалай жұмылдыру керек? Қалай оқуға үйретеміз? - деген біршама сауалдар мазалайды. Мұғалім сабақтарын қызықты етіп, оқу материалын жаттанды етпей, қоршаған әлемді өзі тануға көмегі болатындай етіп өткізу керек. Сондықтан осындай мәселелерді дәстүрлі сабақтар арқылы шешу мүмкін емес, сабақта оқытудың әдіс-тәсілдерін өзгерту уақыты келді. Демек, жылдам көп ақпараттардың легінде бала білімін өздігінен толықтыра алу білік-дағдыларын қалыптастыру қажет [1,2]. Ұстаз оқушының білімді ғылыми негізде қалай алуға болады деген ұстанымды ұстау керек. Оқушы білімді өздігінен алуына дағдыланғаны дұрыс. Сонда ғана оқушы алдына мақсат қою арқылы, өзінің әрекетін бағалауға, әрі қарай әрекеттерін дамытуды болжай алуға дағдыланады. Оқушылардың білім жетістіктерін және жаратылыстану сауаттылығын бағалайтын Халықаралық бағдарламасы бойынша PISA-2022 жылының нәтижелерін қарайтын болсақ, 2018 жылғы нәтижелермен салыстыра келе, жаратылыстану бойынша көрсеткіштері 26 ұпайға өскенін көруге болады. 81 мемлекеттің ішінде Қазақстан математикадан 46-шы орынға (2018 жылы 54-ші болған), оқу сауаттылығынан 61-ші орынға (2018ж. 69-шы орыннан), жаратылыстану сауаттылығы бойынша 49-шы орынға (2018 ж. 69-шы орыннан) көтерілді [3,4]. Сондықтан барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына зор көңіл бөлу қажет. Функционалдық сауаттылық-өмірлік міндеттер мен мәселелерді шеше білу, оқушының білімінің көрсеткіші болып табылады және оған мектепте оқу барысында қол жеткізуге болады. Қашанда білім беру үрдістерінде оқушылардың алған білімін өз өмірінде тиімді пайдалана алу арқылы қоғамға үйлесімді қосылуы маңызды болып табылады. Функционалдық сауаттылықтың компоненттеріне: лексикалық сауаттылықтың элементтері, адамның әлеуметтік өмір нормалары мен қауіпсіздік ережелерін сақтауы, ақпараттық және компьютерлік сауаттылығы жатады. Қазіргі кезеңде сауатты көзқарас қоғам талап ететін нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мектепте білім алушыларды дайындау үрдісі құзыреттіліктерді

дамытуға бағытталуы керек. Құзыреттілік білім берудегі дағдыларды да, зияткерлік қабілеттерді де біріктіреді. Жеке тұлғаның құзыреттілігін дамытудың алғы шарты функционалдық сауаттылықтың белгілі бір деңгейі болып табылады [5].

Білім беру процесінің нормативтік құжаттары оқушыларды күнделікті өмірге дайындауды қамтамасыз етуге бағытталған, сонымен қатар олардың тұлғалық қасиеттерін дамыту биология пәнінің көмегімен оқытылады. Оны жүзеге асыру үшін арнайы дайындалған тапсырмалардың көмегімен мүмкін болады, яғни оқушыларды дайындаудың деңгейі және сапасының артуына ықпал етеді. Биологияда алған білімдерін адам іс-әрекеттерінің барлық түрлерінде пайдалануды түсіну, практикалық және шығармашылық әрекетке қажетті алғышарттарды жасау болып табылады [6]. Сол себептен, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту биология сабағында да білім алушылардың бойында шығармашылық ойлау, шешім қабылдай алу қабілеті, туындаған мәселелерді, табиғаттағы құбылыстарды, оқиғаларды, фактілерді сыни тұрғыда түсіндіре алу қабілеттерін дамыту үшін, мамандықты дұрыс таңдай алу үшін биология сабағының әдістемесін өзгерту керек, ол үшін сабақта әртүрлі дамытушылық, шығармашылық тапсырмаларды қамту, АКТ-ны қолдану, құзыреттілікке негізделген тәсілдерді қолдану, сабақтың ұйымдастыру формаларын оңтайландыру, топтық оқыту әдістерін, сыни ойлауды дамыту стратегияларын қолдану қажеттілігі туындап отыр.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмыстары Павлодар қаласының «Дарынды балаларға арналған Абай атындағы гимназиясында 6,8 және 9-шы сынып оқушылары арасында жүргізілді. Барлық қатысқан оқушылар саны-67 оқушы, оның 24-і 6-шы сынып оқушылары, 22-сі 8-ші сынып оқушылары, 21-і 9-шы сынып оқушылары. Жас ерекшеліктері: 11-15 жас аралығындағы оқушылар. Оқушылардың алған білімдерін күнделікті өмірде пайдалана алу қабілеттерін анықтау мақсатында

оқу жылының басында зерттеу жұмыстары өткізілді. Сауалнамада оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау және білім алуда қандай да бір қиындықтар туындауы мүмкін мәселелерді анықтайтын сауалдар құрастырылды. Сауалнама оқушылардан жазба түрінде алынды, 10 сұрақтан құралды. Сауланаманың сұрақтары арқылы, респонденттердің функционалдық сауаттылығын анықтау үшін келесі мазмұндағы сұрақтар қойылды: «Жаңа материалды меңгеру үшін зерттеу жұмыстарының ықпалы қандай?», «Кез-келген жағдаяттық, проблемалық жағдай туындаған сәтте шешімін табу қиындық туғыза ма?», «Биология сабақтарында алған білімі күнделікті тұрмыста пайдасын таба ма?» Сонымен қатар, табиғи құбылыстар, оқиғалар және заңдылықтар арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды табу тапсырмалары берілді.

Оқушылардың жауаптары «иә», «жоқ», «жауап беруге қиналамын» нұсқаларын математикалық есептеулер арқылы проценттік көрсеткіштермен көрсетілді. Орта буын сыныптарында бірнеше сабақтар өткізілді. I және II тоқсанда бөлім бойын-

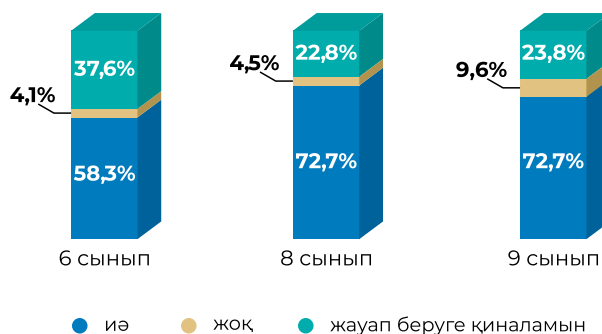
ша, тоқсандық жиынтық бағалау жұмыстары алынып, білім сапасы көрсеткіштерінің динамикасы талданды.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеуге қатысқан білім алушылардың берген жауаптарынан алынған нәтижелер көрсетті: 6 және 9-шы сынып оқушыларының 90,7 %-ы биология сабақтарындағы алған білімдері күнделікті тұрмыста қажет деп есептейді.

Сабақта орындаған зерттеу сұрақтары жаңа тақырыпты түсінуіне көмегі бар деп жауап берген 3 сыныптың да нәтижелерінен: 6-шы сынып оқушылары 58,3 %-ды, 8-ші сынып оқушылары 72,7 %-ды, 9-шы сынып оқушылары 66,6 %-ды сабақта тәжірибелердің жүргізілуі жаңа материалды меңгеруіне ықпалы бар екені анықталды (1-сурет). Сабақ барысында орындаған әртүрлі эксперименттер, мысалы қоршаған ортаны сипаттау, тірі-және тірі емес табиғатты көзбе-көз бақылау жаңа материалды түсінуіне жағдай туғызады.

Зерттеу жұмыстарының жаңа материалды түсінуіне ықпалы бар ма?

1-сурет -Зерттеу жұмыстарының жаңа материалды түсінуге ықпалының нәтижелері

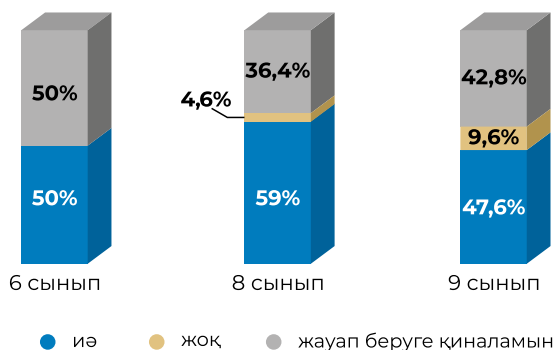
Жаңа тақырыптың мазмұнын тез түсіну мәтіндегі негізгі ойды анықтау арқылы жүзеге асады, сондықтан мәтіндегі кілт-

ті сөздер мәтіннің тақырыбын сипаттап, меңгеруіне ықпал етеді. Зерттеуге қатысушылардың берген жауаптарынан тақы-

рыпты меңгеру кезінде 6-шы сыныптың 50 %-ы , 8-ші сыныптың 59 %-ы, 9-шы сыныптың 47,6 %-ы мәтіннің негізгі мазмұ-

нын, кілтті сөздерін анықтай алмай қиналатыны айқындалды (2-сурет).

Мәтіннен ішіндегі негізгі түйінді сөздерді анықтай аласыз ба?

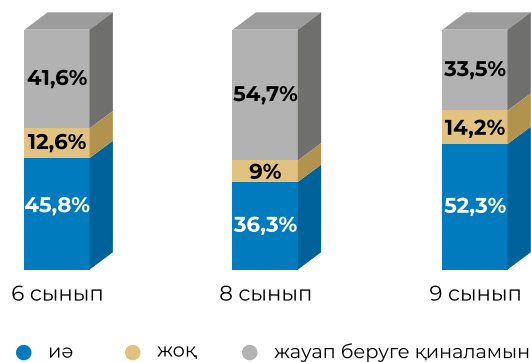

2-сурет - Мәтіндегі түйінді сөздерді анықтай алуы бойынша нәтижелер

Күнделікті тұрмыста кездескен кез-келген жағдаяттың шешімін таба алмайтын оқушылардың ішінде зерттелушілердің жауаптарының нәтижесі бойынша 6-шы сынып 45,8 %, 9-шы сынып 52,3 % аса өзгеріс байқалмайды, ал 8-ші сынып оқушыларында 36,3 % салыстырмалы түрде

екі сыныптан төмен көрсетті. Бірақ қатысқан сыныптарда «жауап беруге қиналамын»-деп жауап бергендер 43,1%-ы анықталып отыр, яғни осы сынып оқушыларының да жағдаяттың шешімін шешуге келгенде қиналады деп айтуға болады (3-сурет).

Кез-келген жағдаяттың шешімін өзің таба аласың ба?

3-сурет - Оқушылардың жағдаяттық тапсырмаларды орындай алу көрсеткіштері

Шынайы өмірде кездескен мәселелерді шешуде қиындық бар деп 6-шы сынып оқушыларының жауабы 87,6 % көрсетсе, 8-ші сынып оқушылары 45,4 %-ды, 9-шы сынып оқушылары 38 %-ды құрады. Алынған нәтижелер көрсеткендей 6-шы сынып оқушыларының пайызы жоғары

көрсетті, оның бірден бір себебін айтсақ, олардың сабақ барысында тақырыпты түсіну деңгейі көбінесе білу, түсіну ғана, ал қолдану немесе жоғары талдау, бағалау деңгейіндегі сауалдарға жауап беруге қиналып қалатын оқушылар болып табылады (4 - сурет).

4 - сурет -Өмірде кездескен мәселелерді шешудегі қиындықтар бойынша нәтижелері

Зерттеу барысында, келесі мәселелер анықталды: зерттеуге қатысқан сыныптардың білім алушылары сабақта жүргізілген зерттеулер, тәжірибелер жаңа материалды меңгеруге ықпалы барын айтқандар 63,1%-ды құрады. 52,2%-ды жаңа ұғымдарды меңгеру барысында мәтіндегі негізгі ойды, түйінді сөздерді көрсете алмайды. Сабақта алған білімдерін күнделікті шынайы өмірде кездескен мәселелерді шешу үшін қолдана алмай, қиналатын оқушылар 56,9 % - ы көрсетті.

Сабақта табиғи құбылыстарын зерттеу тәжірибелерін жүргізілуі көбірек қызықтыратынын білдірген оқушылар 86,5 %-ды көрсетті.

Осы аталған мәселелерді ескере отырып, биология сабақтарын жоспарлау кезінде оқушылардың іс-әрекеттерін өздігінен жұмыс жасайтын тапсырмалар ұйымдастыру, зерттеу жұмыстарына бау-

лу, пәнге деген қызығушылықтарын еселеуге бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер ескерілді [7,8]. Атап айтсақ, «түйін сөздерді анықтау», «реттелген ассоциациялар әдісі», «кеңістіктік таңбалау» әдістерін пайдалана отырып 6, 8 және 9-шы сыныптарда бірқатар сабақтар өткізілді [9,10].

6-шы сыныбында жүргізілген «Қозғалыс биомеханикасы» тақырыбын меңгеру кезінде, сабақтың басында жаңа тақырыпты меңгеру кезеңінде оқушыларға мәтіннің негізгі түйінін, мазмұнын ашатын тақырып немесе сұрақтар беріледі. Оқушылар түйін сөздерді анықтаулары қажет, кейінірек зерттеуге берілген мәтінде сілтеме жасауға болатын сөздер, сөз тіркестерін анықтайды. Оқушылар кестенің бірінші бағанының жоғарғы бөлігін жеке (немесе топта) толтырады, содан кейін бірақ мәтін беріледі. Мәтінді тыңдағаннан немесе оқығаннан кейін кесте толық толтырылады (5,6 - сурет).

Жаңа материалды меңгеру.

Мұғалім оқушыларға мәтіннің негізгі мазмұнын білдіретін тақырып немесе сұрақтар ұсынады. Оқушылар мәтіннің тірек сөздері болуы мүмкін кілтті сөздерді, сөз тіркестерін табады. Оқушылар кестедегі бірінші бағанға толтыру керек. Кейін мұғалім мәтін нұсқасын бергеннен кейін кесте толық толтырылады.

Мәтін. Қозғалыс биомеханикасы.

Адамның екі аяқпен жүруі бипедализм деп аталады. Қаңқа мен бұлшықеттердің құрылысы адамның екі аяқпен жүруіне мүмкіндік береді. Тірек-қимыл жүйесінің мына ерекшеліктері екі аяқпен жүру үшін жағдай жасайды.

1. Адамның омыртқа жотасы «S» әріп тәрізді. Омыртқа жотасының төрт иілімі бар: екеуі: мойын мен бел омыртқаларының алға қарай иілуі (лордоз), және екеуі: арқа мен сегізкөз бөлімдерінің артқа қарай иілуі (кифоз). Иілімдер денеге серіппе әсерін беріп, қимыл-қозғалысты жеңілдетеді.
2. Омыртқа жотасының төменгі жағында орналасқан омыртқалар ауырлау болып келеді. Себебі дене салмағының күші омыртқаның осы бөлігіне көбірек түседі.
3. Адам қаңқасының жоғарғы бөлік сүйектеріне қарағанда көлемі жағынан кіші, әрі жеңіл болып келеді. Бұл омыртқа жотасына аз салмақ түсуіне септігін тигізеді. Мысалы: қол сүйектері аяқ сүйектеріне қарағанда жеңіл болады. Ал ірі әрі ауыр аяқ сүйектері дененің тірегі болып табылады.

Денеміз әртүрлі қимыл – әрекет жасау барысында физика заңдылықтарына бағынады. Соның бірі рычаг заңдылықтары. Адамның дене салмағы немесе заттардың салмағы күш болып табылады. Айналым нүктесі массаның центрі болып табылады. Ал бұлшықеттер болса тепе-теңдікті сақтап денені ұстап тұру үшін күш салады.

Кілтті сөздер (сөз тіркестері) оқығанға дейін	Мәтіннен кілтті сөздермен байланысты сөздерді теріп жазу	Мәтіндегі цитаталар
немесе		
Кілтті сөздер (оқу барысында)	Түсіндіру	Мәтіннен сөздерді тауып жазу

5-сурет -Мәтіннен түйінді сөздерді анықтауға арналған тапсырма

«Артығын тап». Берілген сөздерді топтастырып, артығын тауып, себебін түсіндіріңіз.

1. омыртқа, бассүйек, тоқпан жілік, кифоз, ортан жілік.
 2. бипедализм, кифоз, лордоз, сколиоз, жауырын
 3. асықты жілік, шынтақ, кәрі жілік, омыртқа, саусақ сүйектері
 4. астыңғы жақ, мойын омыртқасы, бел омыртқасы, арқа омыртқасы, сегізкөз
- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

6-сурет -«Артығын тап» әдісі бойынша берілген тапсырма

8-ші сыныпта «Қан және қан топтары» тақырыбы бойынша оқушылар алған білімдерін кез-келген жағдаяттарда қол-

дана алатын тапсырма беріледі. Мұнда оқушылар берілген жағдаяттың дұрыс шешімін көрсету қажет болады (7- сурет).

Тақырыбы: «Қан топтары»

Тапсырма 1. Рим Папасы VIII Иннокентий, қарттықтан арылудың жолын іздеп, үш жас бозбалалардың қанын өзіне құйғызады, бірақ бұл оның және бозбалалардың өліміне әкепсоғады. Неліктен? Себебін түсіндіріңіз.

Тапсырма 2. 30 жастағы ер адам қан тамырын жарақаттап, қаны тоқтамай ағып «Жедел жәрдем» шақырады. «Жедел жәрдем» дәрігерлері ер адамның қанына кальций хлоридін құяды. Неліктен? Себебін түсіндіріңіз.

7-сурет - «Қан және қан топтары» тақырыбына арналған жағдаяттық тапсырмалар

Сабақта жобалау әдісі де үнемі қолданыста, 6-9-шы сынып оқушыларының пәнге деген қызығушылықтарын арттырды. Сыныптарда зерттеу жұмыстарын жүргізетін топтар құрылды. 9-шы сынып оқушыларымен «Тұқымқуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары» бөлімінде

асбұршақтың белгілерінің ұрпақтарына тұқымқуалауын айқындау мақсатында жобалық зерттеу жұмысы жүргізілді. Зерттеу жұмысының алдында зерттеу нұсқаулықтары мен кезеңдері таныстырылды (8- сурет).

Зерттеу жұмысының кезеңдері**I кезең. Зерттеу жұмысына дайындық**

1. Проблеманы анықтау- нені зерттегіңіз келеді?
2. Зерттеу жұмысының тақырыбын анықтаңыз.
3. Зерттеу жұмысының өзектілігін сипаттаңыз, осы тақырыпты алу себебін негіздеңіз.
4. Зерттеу жұмысының мақсатын тұжырымдаңыз және міндеттерін айқынданыз.

II кезең. Зерттеу жұмысын жоспарлау

1. Ақпаратты қайдан іздейсіз , табасыз?
2. Ақпараттарды жинақтау және талдау әдістерін анықтау.
3. Зерттеу нәтижелерін көрсету әдістерін таңдау (мәтіндік сипаттау, диаграмма, көрсетілім, эксперименттердің фотолары, бақылау, тәжірибелер, эксперименттердің және соңғы нәтижелердің видео-жазбалары)
4. Эксперименттің барысын, алынған нәтижелерді бағалау критерийлерін тағайындаңыз.
5. Топ мүшелерінің міндеттері мен жауапкершіліктерін бөліңіз.

III кезең. Зерттеу (зерттеу, эксперимент жүргізу)

1. Зерттеуге қажетті ақпаратты жинау, қажет болған жағдайда есептеулер, өлшеулер жүргізу, эксперимент, тәжірибе, бақылау және т.б. үшін сапалы және қауіпсіз материал мен құрал-жабдықтарды таңдау.
2. Жоспарлаған істеріңізді орындаңыз: сұхбат, сауалнама, бақылау, тәжірибе, қажетті зерттеу жұмыстары, ізденіс жұмыстары, зерттеу жұмыстары

IV кезең. Қорытындылар.

1. Зерттеу жұмысы барысында алынған мәліметтерді талдау;
2. Қорытындыларды тұжырымдаңыз (мақсат пен міндетте өзіңіз қойған нәрсеге қол жеткіздіңіз бе).

V кезең. Зерттеу жұмысының (жобасының) есебі және қорғау.

1. Жұмысыңыздың нәтижелерінің презентациясын құрастырыңыз және дайындаңыз: ауызша баяндама, көрнекілікпен ауызша баяндама, жазбаша баяндама және презентациямен қысқаша ауызша қорғау түрінде қорғау.
2. Өзіңіздің зерттеу жұмысыңызды (жобанызды) қорғауды өткізіңіз және мүмкін болатын талқылауға қатысыңыз, туындаған сұрақтарға нақты жауап беріңіз.

VI кезең. Жобаны орындау үдерісі мен нәтижелерін бағалау

1. Өзара тексеру және өзін-өзі бағалау арқылы зерттеуді бағалауға қатысу.

8-сурет - Зерттеу жұмысының кезеңдері көрсетілген тапсырма

Зерттеу барысында анықталған проблемаларды шешу мақсатында өткізілген сабақтар оң нәтижелерін көрсетті. Оқушыларға берілген оқу сауаттылығын арттыруға арналған жаттығуларды орындау арқылы, мәтінмен дұрыс жұмыс жасай алу білік-дағдылары қалыптасқанын

оқушылардың I және II тоқсанда орындаған жиынтық бағалау жұмыстарынан және тоқсандық бағаларының 6-шы сыныпта оқушылары 4,2 % -а, 8-ші сыныпта 5,1 %-а, 9 -шы сыныпта 16,7 %-ға көтерілгенінен көруге болады (1- кесте)

1-кесте - 6, 8, 9-шы сынып оқушыларының I және II тоқсандық білім сапасының көрсеткіштері

Сынып	I тоқсан %	II тоқсан %
6 сынып	95,8	100
8 сынып	80,7	85,8
9 сынып	83,3	100

Қорытынды

Білім алушылардың мектеп қабырғасында алған білімдері мен дағдыларын күнделікті өмірде қолдана алу, жағдаяттық мәселелерді тұрмыстың әртүрлі салаларында шеше білу, мектепте оқу кезінде қол жеткізетін білім деңгейі болып табылады. Оқу жылының басында оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын анықтау мақсатында 6-9 сынып оқушыларына зерттеулер жүргізілді. Алынған нәтижелерді талдау барысында келесі мәселелер: оқушылар жаңа материалды меңгеру кезінде ұсынылған мәтіннен негізгі түйін сөздерді анықтауда және шынайы өмірде кездескен проблемалардың шешімін таба алмай қиналатындары анықталды. Сондай-ақ, сабақ үстінде оқушылар зерттеу тәжірибелерін жүргізілдері келетіндері анықталды. Туындаған мәселелерді шешу үшін, оқушылардың өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастыратын, сондай-ақ мәтіннен түйін сөздерді дұрыс әрі жылдам табуына жетелейтін, табиғат құбылыстарын зерттеу іс-әрекеттерін өткізуге бағытталған сабақтар берілді. Сабақ барысында берілген тапсырмалардың орындалуында түйін сөздерді табу, зерттеу жұмыстарын қалай жүргізуге болатынын, яғни қадамдары білетіндерін көрсетті. Бағалау жұмыстарына келсек, бөлім бойынша және тоқсандық жиынтық бағалау жұмыстарының нәтижелерінде

білім сапасының пайыздық көтерілуі байқалды. 4,2 % 6-шы сыныпта, 5,1 % 8-ші сыныпта 16,7 % 9-шы сыныпта көтерілді. Сондықтан, білім алушылардың білімге деген жеке қызығушылығына сүйене отырып, шынайы өмірден алынған өзекті мәселелерді шешуін дайын күйде бермей, баланың өздігінен әрекет етуіне бағыттау, өз бетінше шешуіне мүмкіндік туғызу қажет.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Веряев, А. А., Нечунаева, М. Н., Татарникова, Г. В.** Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение. Известия Алтайского государственного университета, 2013.- 22 (78), 013-017.
2. **Каримова, Б. С., Жетпеисова, Н. О., Кенжебеккызы, К. Н.** Роль контекстно-ориентированных заданий в развитии функциональной грамотности школьников. Вестник науки и образования, 2021. - (8-1 (111)), -С.60-67.
3. **Саноян, А. Г.** Развитие функциональной грамотности школьников в республике Казахстан. Профессиональное образование: методология, технологии, практика. 2021. - С. 121-124).
4. **Bybee, R. W.** Program for international student assessment (PISA) 2006 and scientific literacy: A perspective for Science Education leaders. Science Educator, 2009.-18(2), 1-13.
5. **Агеев, А. Н.** Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии // Воспитание и обучение: теория, методика и практика. 2016.- С. 54-55.
6. **Жалмагамбетова, А. М.** Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках мате-

матики для развития конкурентоспособной личности // Сборник статей XLVIII международной научно-практической конференции, 2022. – 212 с.

7. **Шакенова, Т. Ж., Бобизода, Г. М.** Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии через проектную деятельность // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук, (1-3), 2019.-С. 198-203
8. Методы и приёмы работы с ключевыми словами текста на уроках русского языка и литературы : сборник методических рекомендаций. – Биробиджан : ОГАОУ ДПО «ИПКПР», 2017. – 48 с.
9. **Киселев, Ю. П., Ямщикова, Д. С.** «Естественно-научная грамотность. Живые системы. Тренажер 7-9 классы», Москва, «Просвещение», 2020.
10. **Бобизода, Г. М., Шакенова, Т. Ж., & Шакенова, Н.Ж.** Проектная деятельность как результат сформированности функциональной грамотности учащихся // Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки», 2020.-65(1), 254-260

References

1. **Veryaev, A. A., Nechunaeva, M. N., Tatarnikova, G. V.** Funktsionalnaya gramotnost uchashhsya: predstavleniya, kriticheskii analiz, izmerenie [Functional literacy of students: representations, critical analysis, measurement.]. Izvestiya Altaiskogo gosudarstvennogo universiteta, 2013.- 22 (78), 013-017.
2. **Karimova, B. S., Jetpeisova, N. O., Kenjebekkyzy, K. N.** Rol kontekstno-orientirovannykh zadaniy v razvitiy funktsionalnoi gramotnosti shkolnikov [The role of context-oriented tasks in the development of functional literacy of schoolchildren]. Vestnik nauki i obrazovaniya, 2021. - (8-1 (111)), -S.60-67.
3. **Sanoyan, A. G.** Razvitie funktsionalnoi gramotnosti shkolnikov v respublike Kazahstan [Development of functional literacy of schoolchildren in the Republic of Kazakhstan]. Professionalnoe obrazovanie: metodologiya, tehnologii, praktika. 2021. - S. 121-124).
4. **Bybee, R. W.** Program for international student assessment (PISA) 2006 and scientific literacy: A perspective for Science Education leaders. Science Educator, 2009.-18(2), 1-13.
5. **Ageev, A. N.** Formirovanie funktsionalnoi gramotnosti uchashhsya na urokah biologii [Formation of functional literacy of students in biology lessons] // Vospitanie i obuchenie: teoriya, metodika i praktika. 2016.- S. 54-55.
6. **Jalmagambetova, A. M.** Formirovanie funktsionalnoi gramotnosti uchashhsya na urokah matematiki dlya razvitiya konkurentosposobnoi lichnosti [Formation of functional literacy of students in mathematics lessons for the development of a competitive personality] // Sbornik statei XLVIII mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, 2022. – 212 s.
7. **Şakenova, T. J., Bobizoda, G. M.** Formirovanie funktsionalnoi gramotnosti uchashhsya na urokah biologii cherez proektnuyu deyatelnost [Formation of functional literacy of students in biology lessons through project activities] // Vestnik Bohtarskogo gosudarstvennogo universiteta imeni Nosira Husrava. Seriya gumanitarnykh i ekonomicheskikh nauk, (1-3), 2019.-S. 198-203
8. Методы и приёмы работы с ключевыми словами текста на уроках русского языка и литературы [Methods and techniques of working with keywords of the text in Russian language and literature lessons] : sbornik metodicheskikh rekomendatsiy. – Birobidjan : OGAOU DPO «IPKPR», 2017. – 48 s.
9. **Kiselev, Yu. P., Yamshikova, D. S.** «Estestvenno-nauchnaya gramotnost. Jivye sistemy. Trenajer 7-9 klassy» [Natural science literacy. Living systems. Simulator grades 7-9], Moskva, «Prosveshchenie», 2020.
10. **Bobizoda, G. M., Şakenova, T. J., & Şakenova, N. J.** Proektnaya deyatelnost kak rezultat sformirovannosti funktsionalnoi gramotnosti uchashhsya [Project activity as a result of the formation of functional literacy of students] // Vestnik KazNPU imeni Abaya, seriya «Pedagogicheskie nauki», 2020.-65(1), 254-260

Повышение качества образования через формирование функциональной грамотности учащихся на уроках биологии

Г. А. Нурмаганбетова

Управление образования Павлодарской области,
КГУ «Гимназия имени Абая для одаренных детей»
г. Павлодар, Республика Казахстан
gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Аннотация. Целью данной работы является повышение качества образования через формирование функциональной грамотности учащихся. Актуальность исследовательской работы заключается в необходимости выявления путей развития функциональной грамотности учащихся, разработки методов и форм. Исследование проводилось в гимназии имени Абая для одаренных детей г. Павлодара. Для

определения функциональной грамотности учащихся на уроках биологии были опрошены 67 учащихся 6, 8, 9 классов. По результатам опроса выяснилось, что школьники при работе с текстом испытывают трудности с выделением ключевых слов, поиском основной идеи темы и предпочитают уделять больше внимания развитию исследовательских навыков. Для решения вышеуказанных задач разработаны задания, направленные на повышение функциональной грамотности обучающихся на уроках биологии, составлены планы уроков и проведены занятия, направленные на совершенствование навыков самостоятельной исследовательской работы учащихся посредством проектной деятельности, а также на повышение критического мышления, формирование умения принимать правильные решения в различных жизненных ситуациях. В результате исследовательской работы сформированы практические навыки учащихся проектной деятельности в учебном процессе, умения анализировать, рассуждать, демонстрировать выполненную работу. Новизна работы заключается в том, что с учетом возрастных особенностей обучающихся рассмотрены эффективные пути формирования функциональной грамотности и реализованы этапы проектной деятельности составлены планы уроков, даны научно обоснованные мотивированные рекомендации.

Ключевые слова: функциональная грамотность, текстовая работа, слова в тексте, исследовательская работа.

Improving the quality of education through the formation of functional literacy of students at biology lessons

G. A. Nurmaganbetova

Department of Education of Pavlodar Region,
KSU “Gymnasium named after Abai for gifted children” of Pavlodar city,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan
gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Abstract. The purpose of this work is to improve the quality of education through the formation of functional literacy of students. The relevance of the research work is the need to identify ways to develop functional literacy of students, to develop methods and forms. The study was conducted in Abai gymnasium for gifted children in Pavlodar. To determine the functional literacy of students in biology lessons 67 students of 6, 8, 9 grades were surveyed. According to the results of the survey it was found out that schoolchildren when working with the text have difficulties with the allocation of key words, search for the main idea of the topic and prefer to pay more attention to the development of research skills. To solve the above tasks, we developed tasks aimed at improving functional literacy of students in biology lessons, made lesson plans and conducted classes aimed at improving students' independent research skills through project activities, as well as at improving critical thinking, forming the ability to make the right decisions in various life situations. As a result of the research work the practical skills of students of project activity in the educational process, the ability to analyze, reason, demonstrate the completed work were formed. The novelty of the work lies in the fact that taking into account the age peculiarities of students the effective ways of forming functional literacy are considered and the stages of project activity are realized, lesson plans are drawn up, scientifically grounded motivated recommendations are given.

Key words: functional literacy, text work, words in the text, research work.

Материал баспаға 03.06.2024 келіп түсті.

Investigating the Impact of Parental Involvement on Student Academic Achievement

A. Omarkhanova¹, A. Sugiralina^{*1}, N. Yesbergen¹

¹Suleyman Demirel University
Almaty, Republic of Kazakhstan,
^{*}akbotakairat04@gmail.com

Abstract. Parental involvement is considered as one of the most influencing factors of a child's academic success. Like primary caregiver's parents shape child's attitude, behavior and success at school. Parental involvement not only affects academic achievement, but also personal development too. Our research reveals that parental involvement contributes to a child's social interaction, overall well-being, self-esteem and intellectual development. Many scholars have found that a good connection of parent's influence makes a positive outcome of a child's behavior, regular attendance, and academic achievement. However, there is still a gap on how to find appropriate strategies and forms of parental engagement. The research purpose tries to examine the connection of different parental engagement types as school events, conferences, meetings, involvement in homework. The research concludes with the main findings and discussion that shows how parental involvement helps to achieve student's success.

Key words: parental involvement, education, academic achievement, factors, development, strategy, connection, school.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Omarkhanova, A., Sugiralina, A., Yesbergen, N. Investigating the Impact of Parental Involvement on Student Academic Achievement [Text] // Scientific and pedagogical journal "Bilim". – Astana: NAE named after I. Altynsarin, 2024. – №2. – P. 43-52.

Introduction

Parental involvement in learning and education is broadly considered to be one of the critical and crucial aspects that impact a child's academic achievement. As parents play a major role in a child's upbringing, it is also needed to take part in a child's education as well. Engaged participation of parents in education influences students' well-being, academic performance, positive attitude among peers and intellectual growth. Research shows that active participation of parents' children have positive behavior and regular attendance, good academic performance, better social life at schools. According to researchers, parents or caregivers are the main parts of children's life as they are primary motivators that shape children's

behavior, attitudes and academic performance. Various researchers have shown the relation between parents and their children's academic outcomes. However, there is still a gap on how to engage parental involvement and forms on what strategies are needed to delve into.

The research aims to study to what extent parents' involvement is intended to help to shape the student's success within schools. By considering the various impacts of parental involvement in students' academic performance, attitude, and solidarity, this research tries to foster valuable information and understanding of the given problem. The research problem's structure and language lined up with the research methodology, giving a clear and concise path

and effectively bringing it to the educational field.

The purpose of the study is to explore the correlation between parental involvement and student achievement, by concentrating on the different forms of parental interaction, such as participation in school events, dedication in homeworks, relationships with teachers and principals, and support for children's achievement. Moreover, the study tries to investigate the additional information of efficient and helpful strategies for parents to enhance their children's educational success.

The central question of the research problem tries to figure out what is the effect of parental involvement on a student's academic achievement? The study will examine the connection of student academic performance and parental engagement in various measures. Here, we try to find out several aspects of parental engagement to promote students' educational performance, and foster better attitudes towards school and family.

The outline of the paper provides clear instructions for understanding of the topic, starting from the background information about parental involvement impacting student's achievement, followed by several information's in the literature review part. The methodology part shapes the conducted research's approach and, in the findings, and discussion section we show the results of the research and emphasize the cruciality of parental engagement. Finally, the conclusion provides alternative solutions and sums up the results of the research study. This outline offers a concise and structured overview of the research, guiding as plan to understand the content of the research.

Literature Review

It has long been known that parental involvement in education plays an essential part in determining a student's academic success.

The objective of this literature review is to conduct a critical analysis of the varied material of research that looks into how paren-

tal involvement affects students' academic performance in a range of educational environments and social contexts.

Most studies give results that show the positive side of parental involvement. Saying that it influences students' motivation and achievements.

According to Abate Assefa and Birhanu Sintayehu [1], there is a positive relationship between parental involvement and students' academic achievement. Authors emphasize about the communication between students and their parents, stating: "...it is suggested that parents spend more time with their children especially in communicating with them about school activities, expectations of academic achievement, the importance of achieving good results and asking and giving them encouragement about the importance of homework" [1]. The similar study results have Paul Mutodi and Hlanganipai Ngirande [2], claiming: "The research also proposed that there is a relationship between parental involvement (parenting, communication and home and family support) and students' mathematics performance... Home and family support is the most contributing predictor of students' mathematics performance. This suggests that parents' involvement through home works, creating conducive home environments for studying and motivating and setting realistic expectations enhances performance. Therefore, it can be concluded that performance and dimensions of parental involvement are positively related and if teachers and parents need to improve students' performance, they should ensure children's health and safety and to build positive home conditions that support school learning" [2].

The next studies not only focus on the positive side but also include possible negative outcomes regarding the specific type of it.

According to Teuber et.al [3], parental involvement types can be divided into two. They are autonomy-supportive and controlling. The type that is more effective and appropriate for students is autonomy-supportive: "...autonomy-supportive parental involvement is relatively stable and that its stability increases over the course of second-

ary education, whereas controlling involvement is more likely to change" [3].

And based on this differentiation there are also different consequences of parental involvement having positive and negative sides. The similar results showed Ross's [4] research. Ross states that there are two: positive and negative outcomes according to the types of parents' involvement: "...research found both positive and negative relationships between specific types of parental involvement and the educational outcomes studied here" [4]. But as first author she emphasizes that parental involvement is important: "...the analysis presented here may underestimate the real contributions that parents make to their children's growth, development, and success during and after the high school years" [4].

Following study also interprets the same information about the differentiated types and its effect, saying: "...parental involvement has both positive and negative impact on students' academic performance. When it comes to the academic help they offer, they are conscious of the significance of homework responsibility and autonomous work since most of them only provide guidance while the children are doing homework" [5].

There is information from Nazarbayev University researchers that parental involvement is considered as a multidimensional complex construct that is acknowledged to bring academic success for children [6]. Ultimately, the researchers show that parental engagement is an essential component of a child's education at schools.

According to Litjens and other researchers find it important to take care of early childhood education as it is a clear policy priority in Kazakhstan [7]. Also, the country profile from UNESCO offers statistics that show children's overall value not only in education but also in general aspects of life [8].

Apart from parental engagement, overall, in education our country appears to take advantage of positive learning environments with few disturbances, low levels of teacher absenteeism and widespread after-school activities [9].

Kazakhstaneducation.info provides the benefits of early parental involvement as follows

- developing healthy relationships of mutual trust with families of students;
- help students to acknowledge and build upon strengths and competencies that are vital in nurturing their overall growth;
- respecting the dignity of different families on the basis of culture, language, customs, and beliefs;
- get familiar with the child-rearing values and help parents in making the right decisions for their children [10].

And it is clearer that in general parental involvement is positive but when it's more detailed and classified it has also negative outcomes.

Methodology

Our research is considered to be quantitative research. And from there we applied the most commonly used type of data collection - survey.

Firstly, we created a survey on google forms so it was considered as one of the conventional platforms to create questionnaires. Majority of the questions were multiple choice, some of them open-ended and a minority of them were linear scale questions. It was easy for researchers to collect the data and analyze it because it gives completed charts so it is already demonstrated visually for us.

The research design that was used in our study is the aforementioned, qualitative method.

This method is about collecting the data numerically and working with statistics. Having their variables and one or more hypotheses this method shows some correlations.

So, in this study the overall number of responses that researchers got are twenty nine. So, it is easy for them to make predictions and some hypotheses for the future. Additionally, this method helps researchers to look and demonstrate how many of students' parents or caregivers were involved in

their education or learning process. So having this statistical information researchers can make a conclusion how parental or caregiver involvement affects their academic performance.

Participants of the study were expected to be students whose age starts from fourteen to thirty, including school students and students of master or higher degree. And participants that took part in this study are university students who already have a secondary and higher education degree. The responses that we got from the survey is twenty nine.

Majority of the participants are in a range of age between seventeen and twenty years old which takes 89.7% of participants that means twenty six of participants. Other percentage is 6.9% which means 2 students' age range is between twenty one to twenty five. And the least percentage is 3.4% that means only 1 student's age range is between fourteen to sixteen years old.

Most of the participants are female which is 69% of the all responses. And 31% of the responses are males.

The method that was used for data collection is random sampling. Researchers send the link of the survey to share with students to get responses. And it was selected in a random way.

The data collection method that was used in this study is a survey. This type of method is considered to be one of the convenient methods to collect data. And to answer the research question there is no significant need for interviewing and subjective data collection. So, it means for us it is the best method to save time and get more responses from different types of students. That was

the main reason to choose this type of data collection.

The participants were introduced with the invitation at the beginning of the research survey. And there was a special agreement stating whether they are not against taking part in this survey. There is no need for sharing their personal information or even contact information and names.

The method that was used for data analysis is charts that were in google forms. First is a pie chart that demonstrates general information about participants' backgrounds. Secondly are graphs that represent the place where participants study. Then lastly are open-ended questions that require their opinion on the research topic. So, it means there are different types for data analysis that help to get responses. Additionally, there is no specific tool or technique that was used for data analysis. The data analysis part was made by researchers themselves.

Results

In this section we are going to cover the findings we have collected from the data. The questions covering the importance of parental involvement in education shows that students have some crucial consideration about the topic.

The survey revealed that 46.7 % of participants chose the option "It depends on the individual needs and preferences of the child and family". As this shows, the respondents prefer the independence that parents/caregivers should be involved in case of preferences. If the parents or child wants or not. The 40 % answered with "a" variant which thinks that it is obligated to be involved for parents. The last 10% show that only minimal involvement is needed for parents.

Table 1 - "Think about guardianship/parental engagement in education? Do parents or guardians have to be actively involved in their child's education?"

The options	The percentage
Yes, active involvement can positively impact a child's academic success and overall development.	40%

The options	The percentage
No, a child's education can be solely managed by teachers and school staff	3.3%
It depends on the individual needs and preferences of the child and family	46.7%
Only minimal involvement is necessary, as long as the child completes their homework and attends school regularly.	10%

The question's most answered option by percentage 56.7% which is "by offering more extracurricular activities for parents to participate in. We see that respondents think that by having more and more extra activi-

ties parents' come to realize their child's academic life. The most least answered is 23.3%, which is not quite applicable for responders is reducing the workload of parents.

Table 2 - "How do you think schools can better encourage parental involvement to enhance student academic achievement?"

The options	The percentage
By offering more extracurricular activities for parents to participate in.	56,7%
Through regular communication channels such as newsletters, emails, and parent-teacher meetings.	10%
By providing incentives or rewards for parents who actively engage in their child's education.	10%
By reducing the workload of parents so they have more time to devote to school-related activities	23.3%

Another part of the question is based on personal experience and personal opinions as they share their answers based on the situations they had or have.

The 16.7% showed "No" which means they have the opposite opinion that there is no connection. We also have other personal opinions supporting parental involvement.

The research indicated that 83.3% of respondents answered with the option "Yes".

Table 3-Reflecting on your own experience, do you believe there is a connection between the level of parental involvement and student academic success? Why or why not?

The options	The percentage
Yes	83.3%
No	16.7%

The majority of participants answered with a time constraint option that means based on their personal experience the major challenge might be the lack of time for children.

30% of respondents think it is parents' lack of understanding the academic content and the last 10% is language barrier.

Table 4 - What difficulties do you think prevent your parents from being more involved in your school work?

The options	The percentage
Time constraints	60%
Lack of understanding of academic content	30%
Language barriers	10%

The research indicated that 63.3% of the respondents answered with "attending parent-teacher meetings" which is quite

common in schools. Other 13 and 14 with homework and communication with a teacher.

Table 5 - In what ways did/do your parents or guardians show interest and support in your school activities and academic progress? Tick the several options that apply to you

The options	The percentage
Attending parent-teacher meetings and school events.	63.3%
Helping with homework and school projects.	10.7%
Encouraging regular study habits and providing a conducive learning environment at home.	1%
Communicating with teachers and school staff to stay updated on your academic performance.	15%
Participating in school fundraising or volunteering activities.	10%

In four options only three of them were chosen and the majority 40% answered with "occasionally" which says that their parents somehow attended and were involved in

their studies. Other 26,7% with "frequently" which is quite good and the 23.3% with "rarely".

Table 6 - How often did/do your parents attend school-related events, such as parent-teacher conferences?

The options	The percentage
A) Frequently, they rarely missed any scheduled events.	26.7%
B) Occasionally, they attended some but not all events.	40%
C) Rarely, they seldom attended school-related events.	23.3%
D) Never, they did not attend any school-related events.	10%

In this small scale the 36.7% with 3 scale, 33% with 4 scale and other 13% with 5 and 1 scale and notably, 3.3% with 2 scale. The scale shows that the majority of the respondents

consider it as a neutral for parents to be involved in their study. We see that still parental involvement is highly significant and always be considered.

Table 7 - Did you like when your parents were interested in your education?

The options	The percentage
Strongly disagree 1	14%
2	3.3%
3	36.7%
4	33%
Strongly agree 5	13%

The question indicated the most notable step for respondents showing their parental involvement. The degree of parental involve-

ment indicated the major scale comes to 60.1% by adding the last highest scales. Other 40 % from the least chosen options.

Table 8 - To what degree your parents/caregivers were involved in your learning process?

The options	The percentage
Not involved 0	10%
1	16.7%
2	13.3%
3	26%
4	6%
Involved everytime 5	28%

The next part of the question is about the open-ended questions that rely on respondents' own opinion and experiences about the research.

“Do you feel that your parents' involvement in your education positively impacted your academic performance and overall well-being? Please write shortly”

Here the personal experience is considered and each participant shares them shortly. 80 % of respondents answered that their parental involvement positively impacted their

academic performance well. Noticeably, another 20 % shared that their answers are “somewhat affected”.

In your opinion, how important is parental involvement in education for student success, and what strategies could schools implement to encourage greater parental engagement?

The question involves many personal opinions about the importance of parental involvement for student success and there are also some common opinions that say par-

ents take more control of their children's education. Another different opinion is school should take more control of their student's life rather than parents.

Overall, by analyzing the data we can indicate that participants have highly consideration about parental involvement in children's academic performance and achievement. Mainly, the answers covered the personal experience and subjective opinions of the participants.

Discussion and Conclusions

In the result of our research, according to the responses of participants, we have discovered that parental involvement has a crucial impact on academic performance of students and also we identified a connection between the level of parental involvement and academic performance of students. In addition, during the research we found that the role and impact of parental involvement is different on students' academic achievement in primary, elementary school and secondary, high school. What about the barriers which prevent parents from being involved, the main barrier is lack of time. Overall, according to the survey, participants showed that involvement of parents in academic achievement of students has a highly positive result.

The purpose of the research is achieved through investigating and discovering the connection between parental involvement and student achievement. In addition, other factors like barriers and differences in the role of parental involvement in different school years were discussed and found. However our suggestions on improving the quality of the research would be to examine not only students but also parents' and teachers' perspectives to make the result of the research wider and more effective. For instance, parents' social learning shows which factors hinder participation: lack of time and self-confidence. Understanding parents' attitudes toward education and their expectations for their children can help design effective interventions that would target the issues that concern them.

Moreover, the teachers provide the perspective on the influence of parental involvement on students' behavior in class, their achievements, and their general well-being. Their ideas on the communication mechanisms and ways to engage stakeholders can assist schools in designing improved partnership programs and services for educators. When these two perceptions are incorporated, the researchers are in a position to have a more comprehensive approach to the influence of parental involvement. To sum up, parental involvement plays an essential role in students' academic life as it directly affects their positive outcomes, success, academic performance and overall achievement.

References

1. **Assefa, A., & Sintayehu, B.** (2019). Relationship between parental involvement and students' academic achievement. *International Journal of Education & Literacy Studies*. Retrieved from <https://journals.iaiac.org.au/index.php/IJELS/article/view/5351/3929>
2. **Mutodi, P., & Ngirande, H.** (2014). The impact of parental involvement on student performance: A case study of a South African secondary school. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/reader/50d4b0fab4288e9b57c46dd4831667da8fc25305>
3. **Teuber, Z., Sielemann, L., & Wild, E.** (2022). Facing academic problems: Longitudinal relations between parental involvement and student academic achievement from a self-determination perspective. *British Journal of Educational Psychology*. Retrieved from <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/bjep.12551>
4. **Ross.** (2016). The differential effects of parental involvement on high school completion and post-secondary attendance. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?q=+Impact+of+Parental+Involvement&id=EJ1100143>
5. **Asmatullah, & Kiazai, D.** (2022). Impact of parental involvement on academic performance of students at secondary level in Quetta district. Retrieved from <https://plhr.org.pk/issues/v6/2/impact-of-parental-involvement-on-academic-performance-of-student-at-secondary-level-in-quetta-district.pdf>
6. **Kaus, A.** (2018). Parental involvement in elementary education in Kazakhstan: Nature, factors, and implications for academic achievement. Retrieved from <http://nur.nu.edu.kz/handle/123456789/3675>
7. **Litjens, I., Melhuish, E., & Shmis, T.** (forthcoming). Quality matters in early childhood education and care: Kazakhstan 2015. OECD Publishing, Paris.
8. UNICEF. (2010). Country profile: Education in Kazakhstan. Retrieved from www.unicef.org/ceecis/Kazakhstan.pdf

9. OECD. (2014). Reviews of national policies for education: Secondary education in Kazakhstan. OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264205208-en>
10. Influence of family on education - Kazakhstan. (n.d.). Retrieved from <https://www.kazakhstaneducation.info/career-options/career-guide/influence-of-family-on-education.html>

Ата-ананың араласуының оқушының академиялық жетістігіне әсерін зерттеу

А. Омарханова¹, А. Сүгіралина^{1*}, Н. Есберген¹

¹Сүлейман Демирел Университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
*akbotakairat04@gmail.com

Аңдатпа. Ата-аналардың қатысуы баланың академиялық жетістігінің ең әсер ететін факторларының бірі болып саналады. Басты қамқоршылар сияқты ата-аналар баланың мектептегі көзқарасын, мінез-құлқын және жетістігін қалыптастырады. Ата-аналардың қатысуы тек академиялық жетістіктерге ғана емес, сонымен қатар жеке дамуына да әсер етеді. Біздің зерттеуіміз ата-аналардың қатысуы баланың әлеуметтік өзара әрекеттесуіне, жалпы әл-ауқатына, өзін-өзі бағалауына және интеллектуалдық дамуына ықпал ететінін көрсетеді. Көптеген ғалымдар ата-аналардың жақсы байланысының баланың мінез-құлқына, мектепке тұрақты қатысуына және академиялық жетістіктеріне оң нәтиже беретінін анықтады. Алайда, ата-аналардың қатысуының тиімді стратегиялары мен формаларын табу әлі де қиындық туғызады. Зерттеу мақсаты - мектеп оқиғалары, конференциялар, жиналыстар, үй тапсырмаларына қатысу сияқты ата-аналардың әртүрлі қатысу түрлерінің байланысын зерттеу. Зерттеу ата-аналардың қатысуы студенттің жетістікке жетуіне қалай көмектесетінін көрсететін негізгі тұжырымдар мен талқылаумен аяқталады.

Түйінді сөздер: ата-аналардың қатысуы, білім беру, академиялық жетістік, факторлар, даму, стратегия, байланыс, мектеп.

Исследование влияния вовлеченности родителей на академические достижения учащихся

А. Омарханова¹, А. Сүгіралина^{1*}, Н. Есберген¹

¹Сүлейман Демирель Университет
Республика Казахстан, г. Алматы
*akbotakairat04@gmail.com

Аннотация. Вовлеченность родителей считается одним из наиболее влиятельных факторов академического успеха ребенка. Как основные опекуны, родители формируют отношение, поведение и успех ребенка в школе. Вовлеченность родителей влияет не только на академические достижения, но и на личностное развитие. Наше исследование показывает, что вовлеченность родителей способствует социальному взаимодействию ребенка, общему благополучию, самооценке и интеллектуальному развитию. Многие ученые обнаружили, что хорошее взаимодействие родителей положительно влияет на поведение ребенка, регулярное посещение школы и академические достижения. Однако все еще существует пробел в

поиске подходящих стратегий и форм вовлеченности родителей. Цель исследования - изучить связь различных типов вовлеченности родителей, таких как школьные мероприятия, конференции, собрания, участие в домашних заданиях. Исследование завершается основными выводами и обсуждением, которые показывают, как вовлеченность родителей помогает добиться успеха у студентов.

Ключевые слова: вовлеченность родителей, образование, академическая успеваемость, факторы, развитие, стратегия, связь, школа.

Material received on 20.05.2024

Rural School Students' Motivational Orientations in Learning English as a Foreign Language

Zh. T. Salamatova

Ustaz Pro Center for Professional Development

Astana, Republic of Kazakhstan

*zhuldysalamatova@gmail.com

Abstract. Many empirical studies have been conducted to examine students' motivation to learn English as a Foreign Language, given its growing power and the influence of globalization. However, school students' voices were almost missing in previous research in the Kazakhstani context, especially in rural areas. Hence, the purpose of this study was to explore motivational orientations in learning English as a foreign language in one rural school. To do so, the following research questions were formulated: 1) What are students' motivational orientations in learning English as a foreign language? 2) What strategies are viewed as helpful in increasing their motivation? The Language 2 Motivational System proposed by Dornyei's (2005) was applied in the research. It is built on three components: Ideal Language 2 Self; Ought 2 Self; Language 2 learning experience. The study was conducted through a qualitative approach. The data was collected via semi-structured one-on-one interviews with nine Grade 9 students. The six phases of thematic analysis developed by Braun and Clarke (2013) were used to analyze the data. The study revealed that students' Ideal 2 Self prevails over Ought 2 Self, where family and future endeavors were found to be the most influential factors. From this study, several implications were suggested, such as conducting only English lessons, organizing school competitions, adding extra classes, and reopening private tutoring centers in the village.

Key words: globalization, rural schools, English as a foreign Language, motivation, family influence

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Salamatova, Zh. T. Rural School Students' Motivational Orientations in Learning English as a Foreign Language [Text] // Scientific and pedagogical journal «Bilim». – Astana: NAE named after I. Altynsarin, 2024. – №2. – P. 53-62.

Introduction

Globalization played a significant role creating the necessity of acquiring English worldwide, as well as enhanced its influence on educational policies and curriculum provision [1]. Its implementation as a curricular element in the educational system has become critical [2]. Moreover, Phillipson (2001) states that fully acquiring this language could lead to students' future success, therefore the substantial liability on teaching English as foreign language is of a great importance [3].

The education system in Kazakhstan, as many other spheres, was perilously influenced by the split-up of Soviet Union. It has undergone numerous changes, while initial steps according to Smirnova & Abdygapparova were taken to achieve two main goals: maintaining the Soviet system's achievements in education, as well as forming new opportunities for its future development [4]. In order to reach the goal of inclusion into international educational environment, the system in Kazakhstan had to adjust the "aims, content, methods of teaching at different levels and the amount of

hours allotted to different subjects.” (p. 310). Multilingual education, in this respect, specifically foreign language learning, turned into the topic of high valued considerations [5]. As this scholar stated, “laws about languages and their new state were discussed and laid down and status and context of learning foreign languages (mainly, English) were mentally, socially and legislatively changed”.

Gardner (1988) in their previous papers connected this term with such elements as integrative and instrumental motivation. Integrative motivation is defined by students’ aspiration to acquire the language to integrate into the community where the target tongue is used. In the contrary, instrumentally motivated students tend to be involved in a learning process to get better grades or to be enrolled to a college [6].

Materials and Methods

This study was conducted through a qualitative approach. Many previous studies examining motivation were conducted via questionnaires [7] and investigated students’ attitudes, as well as correlation between several variables. According to Strauss and Corbin (1998) “qualitative methods can be used to obtain the intricate details about phenomena such as feelings, thought processes, and emotions that are difficult to extract or learn about through more conventional methods” [8]. Comparing to quantitative methods “the focus of qualitative inquiries is on describing, understanding, and clarifying a human experience” [9].

Research site.

The research took place at the mainstream school named Ybiray Altynsarin in Shelek, Almaty region. My rigorous interest in conducting the research at this particular site lies in the fact that it is the place where I completed my school education and witnessed a low engagement of students when learning foreign languages. Therefore, the perceptions of students in acquiring English, specifically the phenomena of students’ motivation in learning English in rural areas, is a topic I was interested in investigating.

Moreover, this qualitative study focused on students’ experiences because school students’ voices were almost missing in previous research in the Kazakhstani context, especially in rural areas.

Population sample.

A group of people who possess the same characteristics is called population [10]. The population this research aims to study is the ninth-grade students at the mainstream school named after Ybiray Altynsarin.

According to Klassen et al., sample is a subgroup of the target population that the researcher plans to study for generalizing about the target population. Ary, et.al. describes a sample as a small group that is observed. Creswell believes that investigating a subgroup with common features can lead to a thorough analysis of phenomena of a certain target population [11].

Simple random sampling technique was used to recruit the participants for taking interviews, as every member of the target population had the chance to participate in the study. The sampling includes nine students.

Specifically, the reason for selecting the ninth graders was that compulsory schooling in Kazakhstan ends up with the 9th grade after which students have to make a choice, whether to continue studying at the 10th -11th grades of secondary school, go to vocational colleges or start working. By the time they are in the ninth grade these students have already got at least 5 years of exposure to learning English as a foreign language and usually start thinking of their future career plans. Therefore, learners’ future aspirations may demonstrate whether there is an alignment with the motivation to pursue learning a foreign language or not. Piaget’s theory presumes that 12-15year teenagers are believed to be at the fourth stage of cognitive development, pertained to formal operational stage when young adolescents start envisioning their future life aspirations in prospective hypothetical situations [12]. Additionally, in studies conducted earlier, secondary school students were

mostly chosen as a sample to be investigated in terms of their Motivational Language 2 self-system [13, 14]. It is build based on three components: Ideal Language 2 Self that focalizes on students' future aspirations, hopes, and endeavors after attaining language 2 proficiency; Ought 2 Self - related to external factors such as getting good grades or meet parents' expectations; The third is Language 2 learning experience that refers to certain efforts made by students to fulfil the image created in their mind.

Data collection tool.

Semi-structured one-on-one interviews were chosen as the primary tool for data collection. According to Dörnyei [15], it also gives an opportunity to obtain "data on the more intangible aspects of ... values, assumptions, beliefs, wishes, problems" [16]. The application of the qualitative approach, particularly conducting an interview can be considered as the way to obtain more extensive data about students' perceptions and motivation of learning English.

Duff believes that more qualitative interview-based studies would help to showcase the respondents' "experiences and desires with respect to language learning" (p.602), and this study attempts to uncover the voices and experiences of the participants through the means of the interviews [17].

Results

RQ1. What are students' motivational orientations in learning English as a foreign language?

Ideal L2 Self

The findings related to the first research question revealed several factors interrelated with the concept of Ideal L2 self, named by participants that are grouped into four categories: (a) Motivation to travel, (b) Motivation to study in English, (c) Motivation to get a job, (d) Motivation to become fluent in English. Each of the categories is presented below.

The data has shown that Ideal L2 Self prevails in students, because their incentives in learning English are mostly caused by their own dreams and ambitions where learning English plays a crucial role. Following responses clearly demonstrate students' beliefs and endeavors to be the main factor influencing their motivation to learn English, specifically negating the value of school assessment in it. As one of the students said:

Extract 8:

It's good to know [English language], it's good to learn. I don't think school grades are indicators of knowledge. (Student 5)

Another example also demonstrates that external factors, such as school grades do not impact on the motivation to learn English:

Extract 8:

Yes [refers to learning English], only for myself. I don't really care about grades. (Student 4)

The students' responses presented above illustrate that their motives are oriented towards self-actualization goals, which can also range according to their individual needs. Below each motivational factor is presented with the broader elaboration.

Motivation to Get a Job. One third of participants mentioned that acquiring English would help them to find a good job in future. The following response distinctly demonstrates this view:

Extract 9:

My dream is to become a flight attendant and master the most important foreign languages [including English] for working there. (Student 7)

Another respondent believes that knowing English can provide the possibility to work abroad as well:

Extract 10:

I think that knowledge of the language will help me to get a good job. Because if you can't work in Kazakhstan, you can go to another country and work there. (Student 2)

Similarly, the following respondent claims that for future work it is important to fully master the language and readiness to take actions towards this dream:

Extract 11:

I would like to take more English courses and fully master the English language. Because there [future workplace] you need to be fluent in English. (Student 8)

Today's competitive job market sets high requirements including the knowledge of several languages, along with the skills connected to the profession you obtain. Therefore, starting from the school years students are decidedly motivated to acquire English. The participants, in this sense seemed to be positively influenced by their family members, who also play as role models and inspire them by their own successful cases.

Motivation to Study Abroad. Students' desire to learn English for their future plans to enter university or study abroad was one of the common factors mentioned by the majority of participants. Hence, this sub – category aims at presenting findings about how students view themselves in future in relation of English language to their further education. For instance, to the question about what motivates them to learn English one of the students' responds was "To study in another country and speak fluently without any difficulties" (Student 8).

Another way one of the respondents envision English in the future is indicating Ideal Self-motivation by saying:

Extract 14:

Yes, If I will study at the University in Almaty, and can study at the master's program in another country [in English language]. (Student 4)

Currently, there are many possibilities available for students who are eager to study abroad. Students' desire to experience another culture, obtain quality education and broaden their outlook are the strongest motivators, since many of those programs are offered in English.

Ought 2 Self

The qualitative data widens this category further with discussion of 'must' feelings expressed by the participants towards learning English language. The Ought 2 Self sub-category in qualitative data exhibits factors that put pressure on participants to learn English because of sentiments of demand and obligation to get good grades or please their parents. The revealed factors can be grouped into (a) Family's influence, (b) Examination UNT.

Family's Influence

In this sub-section of the findings the influence of family members will be presented as one of the major factors contributing to students' desire to learn English as a FL. Mostly, their relatives whose job is somehow connected to English language had an impact on students by showing its importance through their own experience. One of those examples is demonstrated in the following response:

Extract 15:

I have a sister who is currently studying at the University. And once, when I saw her studying online, so I look there, everything is in English, then I realised that if go to higher educational institution, I will need English. (Student 7)

More than that, findings revealed that parents oftentimes tend to talk and explain to their children about the crucial role of English in future life, specifically career opportunities. According to one of the participants, she often hears from her parents "Learn English, and it will only benefit you. Education is not superfluous, learn English" and in turn it increases their desire to continue

learning the language further. As the student mentioned:

Extract 16:

They told me that it is broadly used language, and if I am going to a different country, or if I am going to a different job, I could use that English. Since then, I have also developed an interest in English myself. (Student 2)

One more student referred to parents' words: "The language of the future is English" and continued by expressing her own view about motivation to learn this language:

Extract 17:

Therefore, it is very important to know it, to apply it in modern times. There is a shortage of specialists in the English language, and I have noticed it. That is why I chose English. (Student 4)

Interestingly, some students' motivation changed from the time their parents started telling them how English would benefit them in future with one putting it this way:

At first, I participated because of my parents, then after a little improvement, I started learning and motivating myself, my mother is also learning English now. (Student 8)

One more participant when asked if parents expect him/her to succeed in learning English, gave the following response:

Extract 18:

They expect a lot from me. Supporting me, taking me to teachers, additional classes. (Student 5)

One of the important aspects to emphasize from this extract is that most of the time parents' involvement in their child's learning process can have a positive impact as well, if students feel encouragement and support.

Moreover, one student said that along with the influence and support they receive from their family, they want to meet their expectations:

Examination UNT

This section of the findings aims to show students' motivation to learn English in relation to academic reasons, particularly to pass UNT which plays an important role in applying to university. To the question if students are going to continue learning English in future one of the students responded:

Extract 19:

Yes, I plan to [to continue learning English]. Because I am going to choose English at UNT.

A few students have already chosen their profession and considering what subjects should they choose while taking UNT. As one of the respondents mentioned:

Extract 20:

I saw that I had to pass English at UNT to be able to choose the profession in marketing.

To sum up, students' future images of themselves seem to enhance their incentives and foster their actions towards achieving their imagined selves. Hence, despite the fact learning a language is a tiresome journey where they face numerous obstacles, holding onto this superordinate vision arouses inner interest to acquire this tongue.

RQ 2. What strategies are viewed by students as useful for increasing their motivation?

Extra classes

Some students showed their interest in learning English and therefore expressed their desire to be given more lessons in English, as the knowledge they get from ordinary lessons "is not sufficient" (Student 3). As the participant said:

Extract 21:

Now there is no extra classes. For example, two hours in the morning. After all, there are many people who do not understand English in the ninth grade. Only if they focused more on English, just like in Math and etc. (Student 3)

In addition to that, according to some students they do not understand fully some topics due to the lack of time and would want to see English as an elective class as well. This can be seen from the following response:

Extract 22:

I can say that there is no extra English classes at all, if there are electives, we would ask for additional explanation of the topics (Student 5)

Students' classroom experience of learning English do not seem to fulfil their needs in terms their desired level of proficiency in their imagined selves. Therefore, they shared their concerns regarding the obstacles they face, and their incentives to have more opportunities to be exposed more to learning this language.

Private tutoring centers

Those students who have experienced private tutoring in educational centers wished for them to reopen in the village, as they were highly motivated while learning English there:

Extract 23:

I think... It seems to me that in Shelek there is a need to open a lot of courses in this English language. I think that many people will be able to learn English perfectly if they open these English courses for a longer period. (Student 2)

Students' positive responses about their experience while attending private tutoring organizations, where they improved their various skills, were able to practice speaking and teachers' genuine willingness to help

students through interactive tasks seem to be one of the strategies determining further motivation of students in learning English.

Competitions

One student mentioned the importance of participating in various competitions to keep them motivated and engaged in learning English in school. One of the students shared insights regarding this strategy:

Extract 24:

I think there should be competitions at school. Because I know that only one lesson is given, which I think is not enough. And if you participate in different competitions, other such activities... you can get a lot of experience. You can compete with other people, test your knowledge, that is, you can set yourself a goal, prepare for it, and thus develop yourself. (Student 2)

Students' responses showcased the lack of activities run by school and that the teachers strictly rely on the curriculum stated by the government.

Only English Lessons

One more finding is that students want the lessons to be conducted in English mostly, in other words to be immersed to the language:

Extract 25:

In the English language lesson, we have a mixed Kazakh language. I wish the lessons were conducted only in English (Student 3)

As students mostly learn English at school, the way their lessons conducted, and what approaches are used by their educators are among the most important concerns of students. They realize that those methods they are exposed to in classroom do not help them improve their knowledge thus rely on private tutors or self-learning.

To sum up, from the findings mentioned above it can be noted that students in rural areas possess a quite high level of motivation

in learning English and genuinely shared their suggestions regarding the strategies they would want to be implemented in their schools. Interestingly, those strategies are mostly basic things that are provided in many cities, which creates huge discrepancy between urban and rural schools. Despite that, students eagerly use all of the sources and teaching strategies provided by schools to improve their knowledge.

Discussion

RQ1: What are students' motivational orientations in learning English as a Foreign Language?

Finding 1

Majority of the students reported an increased level of willingness to learn English because of their internal desire to studying abroad, travelling, and have better employment opportunities found to be among influential factors fostering their motivation. Specifically, they are related to the concept of the Ideal 2 Self, which refers to students' "desire to reduce the discrepancy between our actual and ideal selves" [13]. This finding is found to be in a compliance with numerous studies conducted earlier [18, 19, 20].

For instance, Taguchi et al., investigated the motivation to learn English among over 5000 students in three countries, Japan, China, and Iran. The study revealed the Ideal L2 Self prevailed in students' intended learning endeavors [20]. Following Dornyie's [13] theory, explaining students' efforts towards reaching their idealized imagined selves, it can be justified through the study conducted by Ghapanchi et al. [21], where strong positive correlation between Ideal L2 self and conscientiousness and openness was found out. Along with that, opportunity to travel abroad seemed to prevail in students' answers and strongly corresponds with the findings of Alkaff's [22] study where 97.88% of the participants perceived English in a similar way. Speaking about the geographical factor, Lamb [23], when exploring students' motivation discovered that Ideal L2 self in rural areas in Indonesia had comparatively less substantial power in terms of students'

motivational demeanor in learning English. Oyserman and Fryberg [24] believe that underlying reason must be, from one side, the absence of role models and because future selves are in continuing controversy with students' social identity. Similarly, Kormos & Kiddle [25] found out that in the context of Chile there is an immense inequality between higher and social classes, that leads to differences in motivational behavior of students who belong to those societies. Even though, some studies in other countries demonstrate the opposite, findings of the current study show that rural school students' motives for acquiring English mostly derived from their own dreams and plans.

Finding 2

Family members' influence was the main finding while exploring students' motivation in relation their Ought 2 Self. Many previous studies disregard this component, such as by Islam et al. and Papi who marked Ought to Self to have the least effect on intended efforts. Nevertheless, in this study it was found out that parents have the valuable role in their kids' motivation and further efforts in learning English as a foreign language [18, 19]. As the students attend high school, therefore realize the importance of English themselves and are currently in the process of choosing their future career path. Similarly, according to Taguchi et al., (2009) among Asian students, Ought to Self is shown to be more significant due to family and school influence [20]. In a similar vein, the respondents from this study were inspired by their siblings, whose experience of learning, using English made them carry on with this tongue. More than that, parents' encouragement and support were among the greatest factors motivating students.

Finding 3

Students' experience of learning English have demonstrated their efforts towards achieving their desired goals, such as attending private tutors, using various applications, and watching videos on the internet. This finding can be found from several other studies. Ryan et al. [26] investigation of Japanese learners of English is one of

a small number of studies to have used a mixed quantitative–qualitative method to test the Language 2 Motivational theory. The results revealed a strong correlation between the main motivational variables and participants' intended learning efforts. However, some students lacked any conscious effort towards fulfilling their dream. This can be seen from Lamb's study among Indonesian high school learners of English and stated that this could be because Ideal Selves sometimes tend to be vague and too idealistic, and hence less likely to promote effortful behavior [23].

RQ2: What strategies are viewed by students as useful for increasing their motivation?

Finding 4

The overwhelming majority of students view “extra classes”, “private tutoring centers”, “competitions”, “only English lessons” to be the strategies that could foster their motivation to study English.

Some students struggled with the comprehension of the material delivered by their teacher, in terms of grammar rules, thus reported the need to have additional classes to have more time to ask their questions. Moreover, participating in competitions was found as the factor in fostering students' willingness to learn English. This finding fully correlates with the study conducted by Kubilius, et al., (2004) who explored middle and high school students' engagement in extracurricular activities, including competitions, and discovered its high influence on students' motivation [27].

Private tutoring centers are still not well developed in rural areas of Kazakhstan. Therefore, the participants of the current study had little experience of attending such centers. Nevertheless, the findings revealed that their positive experience, such as playing games, individual approach to each student, engaging activities, effectiveness, a small number of students creates the need of reopening more such places in the village where the study was conducted. Students were highly motivated to attend private tu-

toring centers, as they believed it would help in their future career plans.

Thus, it can be concluded that most of the findings are in some degree correlate with the previous research, however, many factors such as the context, age of students, etc determine the results of the study, As such, it can be said that many research on the topic of motivation conducted in urban areas, and there is a lack of empirical research in rural schools.

Conclusion

The study revealed rural school students' motivational orientations as seen through the prism of the L2 Motivational Self System Theory [13]. Moreover, it identified the strategies that were viewed by students as useful for fostering their motivation in learning English. The students' motivation to learn English as a Foreign Language was influenced mostly by their own desire to acquire it and consequently to use it in pursuing their dreams, such as successful career, travelling or going abroad to obtain higher education. In this sense, Ideal 2 Self was found in students rather than Ought 2 Self.

Lastly, the strategies viewed by students as useful for increasing their motivation to study English as a Foreign Language in school were identified. Students expressed the need to have extra classes, as the number of hours allocated to study English within curriculum were not sufficient, and they faced difficulties with the comprehension of the topics due to the lack of time. Moreover, having only English lessons, organizing competitions and reopening private tutoring centers were outlined in the findings.

References

1. **Ushioda, E.** (2013). Motivation and ELT: Global issues and local concerns. In *International perspectives on motivation* (pp. 1-17). Palgrave Macmillan, London.
2. **Guilherme, M.** (2007). English as a global language and education for cosmopolitan citizenship. *Language and Intercultural Communication*, 7(1), 72-90.
3. **Phillipson, R.** (2001). English for Globalisation or for the World's People?. *International review of education*, 47, 185-200.

4. **Smirnova, L. A., & Aabygapparova, S. K.** (2016). English language education in kazakhstan: changes and plans for the future. Межкультурная коммуникация: теория и практика: сбор, 310.
5. **Sulkarnayeva, A. R.** (2017). Foreign language education in Kazakhstan: Paradigms and trends. New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences, 3(3), 18-24.
6. **Gardner, R. C.** (1988). Attitudes and motivation. Annual review of applied linguistics, 9, 135-148.
7. **Inngam, P., & Eamoraphan, S.** (2014). A comparison of students' motivation for learning English as a foreign language in selected public and private schools in Bangkok. Scholar: Human Sciences, 6 (1).
8. **Strauss, A., & Corbin, J.** (1998). Basics of qualitative research techniques (pp. 1-312). Thousand oaks, CA: Sage publications.
9. **Polkinghorne, D. E.** (2005). Narrative psychology and historical consciousness. Narrative, identity, and historical consciousness, 3-22.
10. **Klassen, A. C., Creswell, J., Plano Clark, V. L., Smith, K. C., & Meissner, H. I.** (2012). Best practices in mixed methods for quality of life research. Quality of life Research, 21, 377-380.
11. **Creswell, J. W.** (2014). A concise introduction to mixed methods research. SAGE publications.
12. **Ahmad, S., & Naqvi, I.** (2016). Moderating impact of social adjustment on the relationship between sensation seeking and behaviour problems among adolescents. Pakistan Journal of Psychological Research, 31(1), 267.
13. **Dörnyei, Z.** (2009). Individual differences: Interplay of learner characteristics and learning environment. Language learning, 59, 230-248.
14. **Hung, S. Y., Durcikova, A., Lai, H. M., & Lin, W. M.** (2011). The influence of intrinsic and extrinsic motivation on individuals' knowledge sharing behavior. International journal of human-computer studies, 69(6), 415-427.
15. **Dörnyei, Z.** (2007). Research methods in applied linguistics. Oxford university press.
16. **Cohen, R., Kincaid, D., & Childs, K. E.** (2007). Measuring school-wide positive behavior support implementation: Development and validation of the benchmarks of quality. Journal of Positive Behavior Interventions, 9(4), 203-213.
17. **Duff, P., & May, S.** (Eds.). (2017). Language socialization. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
18. **Islam, M., Lamb, M., Chambers, G.** (2013). The L2 Motivational Self System and National Interest: A Pakistani perspective. System, 41 (2), 231-244.
19. **Papi, M.** (2010). The L2 Motivational Self System, L2 Anxiety, and Motivated Behavior: A Structural Equation Modeling Approach. System, 38 (3), 467-479.
20. **Taguchi, T., Magid, M., & Papi, M.** (2009). 4. The L2 Motivational Self System among Japanese, Chinese and Iranian Learners of English: A Comparative Study. In Motivation, language identity and the L2 self (pp. 66-97). Multilingual Matters.
21. **Ghapanchi, Z., Khajavy, G. H., & Asadpour, S. F.** (2011). L2 Motivation and Personality as Predictors of the Second Language Proficiency: Role of the Big Five Traits and L2 Motivational Self System / Motivation et personnalité L2 sont des prédicteurs de la compétence en langue secondaire: rôles des grands cinq traits et le système d'auto-motivation L2. Canadian Social Science, 7(6), 148.
22. **Alkaff, A. A.** (2013). Students' Attitudes and Perceptions towards Learning English. Arab World English Journal, 4(2).
23. **Lamb, M.** (2012). A self-system perspective on young adolescents' motivation to learn English in urban and rural settings. Language learning, 62(4), 997-1023.
24. **Oyserman, D., & Fryberg, S.** (2006). The possible selves of diverse adolescents: Content and function across gender, race and national origin.
25. **Kormos, J., & Kiddle, T.** (2013). The role of socio-economic factors in motivation to learn English as a foreign language: The case of Chile. System, 41(2), 399-412.
26. **Ryan, R. M., Huta, V., & Deci, E. L.** (2008). Living well: A self-determination theory perspective on eudaimonia. Journal of happiness studies, 9, 139-170.
27. **Kubilius, P., & Lee, S. Y.** (2004). Gifted adolescents' talent development through distance learning. Journal for the Education of the Gifted, 28(1), 7-35.

Ағылшын тілін шет тілі ретінде үйрену процесінде ауыл мектептері білім алушыларының мотивациясы

Ж. Т. Саламатова

Ustaz Pro Кәсіби біліктілікті арттыру орталығы

Астана, Қазақстан Республикасы

*zhuldyzsalamatova1@gmail.com

Аңдатпа. Білім алушылардың ағылшын тілін шет тілі ретінде меңгеру мотивациясы жайлы оның әлемдегі маңыздылығының күшеюі мен жаһандану ықпалын ескере отырып көптеген эмпирикалық зерттеулер жүргізілді. Бірақ Қазақстанда өткен зерттеулерде мектеп білім алушыларының ойы, әсіресе, ауылдық жерлерде мүлдем ескерілмеген. Сондықтан бұл зерттеудің мақсаты – ауыл мектептерінің бірінде ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытудағы мотивациялық бағдарларды зерттеу болды. Ол үшін келесі зерттеу сұрақтары құрастырылды: 1) Ағылшын тілін шет тілі ретінде үйренуде студенттердің мотивациясы қандай? 2) Мотивациясын арттыру үшін қандай стратегиялар пайдалы деп саналады? Зерттеуде Дорни (2005) ұсынған Motivational Language 2 System теориясы қолданылды. Ол үш құрамдас бөліктен құрылған: Ideal 2 Self; Ought 2 Self; Language 2 learning experience. Зерттеу сапалы әдіс арқылы жүргізілді. Деректер 9-сыныптың тоғыз оқушысымен жартылай құрылымдық жеке сұхбат арқылы жиналды. Деректерді талдау үшін Браун және Кларк (2013) әзірлеген тақырыптық талдаудың алты кезеңі пайдаланылды. Зерттеу оқушыларда Ideal 2 Self Ought 2 Self -тен басым болатынын анықтады, мұнда отбасы мен болашақ жоспарлары ықпал ететін факторлар болып табылды. Осы зерттеуден ағылшын тілінде сабақ өткізу, мектепшілік жарыстар ұйымдастыру, қосымша сыныптар қосу, ауылда жеке репетиторлық орталықтарды ашу сияқты бірнеше ұсыныстар айтылды.

Түйінді сөздер: жаһандану, ауыл мектептері, Ағылшын шет тілі ретінде, мотивация, отбасы ықпалы

Мотивация обучающихся сельских школ в процессе изучения английского как иностранного языка

Ж. Т. Саламатова

Центр профессионального развития Ustaz Pro

Астана, Республика Казахстан

*zhuldyzsalamatova1@gmail.com

Абстракт. Было проведено множество эмпирических исследований для изучения мотивации обучающихся в изучении английского языка как иностранного, учитывая его растущую силу и влияние глобализации. Однако в предыдущих исследованиях в Казахском контексте голоса школьников почти отсутствовали, особенно в сельской местности. Следовательно, целью данного исследования было изучение мотивационных ориентаций при изучении английского языка как иностранного в одной из сельских школ. Для этого были сформулированы следующие исследовательские вопросы: 1) Каковы мотивационные ориентиры обучающихся в изучении английского языка как иностранного? 2) Какие стратегии считаются полезными для повышения их мотивации? В исследовании применялась система Motivational Language 2 System предложенная Дорнеем (2005). Он построен на трех компонентах: Ideal 2 Self; Ought 2 Self; Language 2 learning experience. Исследование проводилось с помощью качественного метода. Данные были собраны с помощью полу-структурированных индивидуальных интервью с девятью учениками 9-х классов. Для анализа данных использовались шесть этапов тематического анализа, разработанного Брауном и Кларком (2013). Исследование показало, что Ideal 2 Self учащихся преобладает над Ought 2 Self, где семья и будущие планы оказались наиболее влиятельными факторами. Из этого исследования было предложено несколько рекомендаций, таких как проведение уроков на английском языке, организация школьных соревнований, добавление дополнительных классов и открытие частных репетиторских центров в селе.

Ключевые слова: глобализация, сельские школы, английский как иностранный, мотивация, влияние семьи

Material received on 25.05.2024

Практика и методика преподавания чтения в начальных классах школ Казахстана в контексте PIRLS-2021

Н. Сманова

АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» имени Ахмет Байтұрсынұлы»
г. Астана, Республика Казахстан
nazym.smanova@iac.kz

Аннотация. Читательская грамотность имеет важное значение как для когнитивного развития детей, так и для их успешного продвижения в современном обществе. Результаты международного исследования PIRLS показывают, что существует определенная взаимосвязь между навыками чтения детей и методами обучения, применяемых на уроках языка и литературы. PIRLS-2021 предоставляет ценную информацию о методах развития беглости речи, мотивирования учащихся к чтению и развития навыков и стратегий понимания текста. В данной статье рассматривается влияние данных методик на успеваемость учащихся по чтению на основе анализа данных анкет учителей PIRLS-2021. В результате анализа были выявлены отдельные методы, которым следует уделять особое внимание при обучении чтению детей младшего возраста: скимминг и сканирование текста, обобщение и формулирование выводов на основе прочитанного, представление ответов на устные вопросы, обсуждение друг с другом о прочитанном. Кроме того, с целью поддержки преподавания чтения представлены рекомендации для учителей начальных классов.

Ключевые слова: читательская грамотность, PIRLS, методы обучения, начальное образование

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Сманова, Н. Практика и методика преподавания чтения в начальных классах школ Казахстана в контексте PIRLS-2021 [Текст] // Научно-педагогический журнал «Білім». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2024. – № 2. – С. 63-78

Введение

Понимание прочитанного является важнейшим навыком в современном обществе. Читатели, не обладающие этим навыком, могут столкнуться с трудностями в повседневной жизни, включая работу с онлайн-информацией или приобретение новых знаний [1]. В рамках PIRLS оцениваются ключевые навыки понимания, такие как поиск и извлечение информации, формулирование выводов, интерпретация и интеграция идеи и информации, оценка содержания и элементов текста [2].

В целях получения надежных данных о качестве знаний учащихся и системы образования в целом Казахстан с 2007 года принимает участие в международных сопоставительных исследованиях в области образования, проводимые Организацией экономического сотрудничества и развития (PISA, PISA для школ) и Международной ассоциацией оценки образовательных достижений IEA (TIMSS, PIRLS, ICILS).

PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*) измеряет уровень овладения читательской грамотностью четвероклассников в более 60 странах и территориях мира. Исследование проводится с 2001 года каждые 5 лет. PIRLS также предоставляет возможность изучить влияние различных факторов на успеваемость по чтению с помощью анкеты учащихся, родителей, директоров и учителей школ.

На формирование навыков понимания у детей могут влиять различные факторы на уровне семьи, класса, школы, в том числе методы и стратегии обучения чтению. Исследованиями доказано, что обучение стратегиям чтения положительно отражается на академических достижениях учащихся. Например, анализ данных PIRLS-2011 Гонконга показал, что чем чаще учащиеся обучаются стратегиям чтения, тем положительнее относятся к чтению, что в свою очередь способствует улучшению их успеваемости [3].

Методы обучения чтению могут отличаться по форме, типу или направленности. Анкета учителей PIRLS собирает информацию о некоторых из них: методы развития беглости речи, методы мотивирования учащихся к чтению, методы развития навыков и стратегий понимания текста и др.

Методология исследования

В данной работе рассматривается влияние различных методик обучения чтению на успеваемость учащихся начальных классов на основе вторичного анализа данных PIRLS-2021. Цель анализа - выявить, какие методы и стратегии учебного процесса наиболее способствуют развитию читательской грамотности учащихся начальных классов. Это в свою очередь поможет лучше понять какие качества и навыки необходимы педагогам для успешного преподавания и, следовательно, скорректировать программы подго-

товки и повышения квалификации педагогов.

Для анализа данных был использован количественный метод, основанный на описательной статистике и множественной линейной регрессии. Анализ был проведен в программном обеспечении IEA IDBAnalyzer с учетом сложного дизайна выборки, весов и вероятных значений PIRLS. В анкете PIRLS частота использования методов обучения оценивается по четырехбалльной шкале (от «каждый день или почти каждый день» до «никогда или почти никогда»). Все вопросы были перекодированы в обратном порядке перед последующим анализом, чтобы более высокие значения соответствовали более частому использованию.

В 2021 году в Казахстане во второй раз было проведено международное исследование PIRLS с участием более 10 тыс. учащихся из 389 школ. Более чем две трети из участников впервые выполнили тест в компьютерном формате. Тест PIRLS-2021 содержал как литературные, так и информационные тексты, за которыми следовали задания с множественным выбором или развернутым ответом. Средний балл казахстанских школьников, участвовавших в компьютерном формате тестирования, составил 504 балла в диапазоне от 300 до 700 баллов по шкале PIRLS.

Среди 523 учителей, принявших участие в анкетировании, 99% составляли женщины и 1% – мужчины. Основная часть учителей (41%) были в возрасте от 40 до 49 лет, 31% учителей – старше 50 лет, 27% учителей – моложе 40 лет. С точки зрения стажа преподавания, большинство учителей имели педагогический стаж от 5 лет и выше (93%). В разрезе педагогического образования, 87% учителей имели степень бакалавра, 10% – окончили колледж или получили краткосрочное высшее образование, 3% – имели степень магистра.

Данные, собранные у учителей, были объединены с соответствующими наборами данных на уровне учащихся. В среднем на одного учителя приходилось 19,6 учащихся ($10\ 230 / 523 = 19,6$). В момент тестирования отобранные учащиеся учились в пятом классе (средний возраст – 10,8 лет). Это связано с проведением исследования на 6 месяцев позже, чем изначально планировалось, в связи с закрытием школ во время пандемии COVID-19.

Преподавание чтения в казахстанских школах

Обучение чтению в казахстанских школах проходит в рамках преподавания языка и литературы. Чтение является одной из основных областей содержания этих предметов наряду с аудированием, говорением и письмом. Обучение осуществляется в соответствии с Государственными общеобразовательными стандартами образования (далее – ГОСО), которые устанавливают требования к содержанию образования, сроки обучения, объемы учебной нагрузки и ожидаемые результаты в отношении знаний и навыков, которые должны быть приобретены в ходе формального обучения [4].

В целом содержание образовательной области «Язык и литература» охватывает основные процессы понимания прочитанного: знание, понимание, использование, анализ, обобщение, оценка (Таблица 1). Согласно ГОСО, в результате четырехлетнего обучения учащиеся должны овладеть следующими навыками, которые в дальнейшем позволят им получать знания по всем школьным предметам:

- читать произведения устного народного творчества и детской литературы, анализировать характер героев и давать оценку их поступкам;
- отличать художественные тексты от нехудожественных;
- определять основную идею и композицию художественных произведений;

- определять жанр произведения, обосновывать свой ответ/выбор;
- определять изобразительно-выразительные средства, использованные автором для создания образа;
- делать выводы об отношении писателя к своим героям;
- читать тексты, используя определенные виды и стратегии чтения;
- прогнозировать ход событий в произведениях;
- определять типы текста (описание, повествование и рассуждение);
- выразительно читать рассказы/стихотворения;
- выразительно читать стихотворения наизусть;
- определять общечеловеческие ценности в произведениях художественной литературы.

Необходимо отметить, что цифровое и онлайн-чтение не представлено в виде ожидаемых результатов в ГОСО. Стремительное развитие цифровых технологий требует от нынешних читателей новых навыков работы с информацией, такие как оценка достоверности или предвзятости информации на веб-сайте, оценка полезности информации в заданном контексте и др. В обновленной учебной программе подчеркивается необходимость использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в процессе преподавания языка и литературы (например, работа с интернет-ресурсами и электронными учебниками, подготовка текстов и презентаций и др.). Однако эти навыки не отражены в целях обучения. Для сравнения, в учебной программе по языку/чтению многих стран-участниц PIRLS-2021 установлены конкретные цели и стандарты цифровой грамотности (например, Сингапур, Гонконг, Канада, Франция, Германия, и др.), а также имеются четкие рекомендации по внедрению цифровых устройств в учебный процесс (например, Ирландия, Швеция, Грузия, Польша, Саудовская Аравия и др.) [5].

Таблица 1. Цели обучения по разделу «Чтение» (4-й класс)

«Литературное чтение»		«Қазақ тілі»		«Русский язык»	
Навыки					
Знание	<p>Определение жанра литературного произведения: понимать и определять жанровые особенности мифа, фантастики, легенды, басни, литературной сказки, рассказа, стихотворения, былины, притчи, героического эпоса</p>	<p>Мәтін түрлері мен құрылымдық бөліктерін анықтау: мәтін түрлерін (әңгімелеу/сипаттау/лайымдау) және олардың құрылымдық бөліктерін анықтау</p>	<p>Определение структурных частей текста: определять структурные компоненты текстов разных типов (описание, повествование, рассуждение) и обосновывать их</p>	<p>Определение типов и стилей текстов: определять типы текстов – описание, повествование, рассуждение по их особенностям; различать художественные, нехудожественные тексты по их особенностям (статья, заметка, репортаж, характеристика, инструкция, заявление, интервью, объявление, реклама)</p>	
Понимание, использование	<p>Понимание использования автором образительно-выразительных средств в тексте литературного произведения: находить гиперболу, сравнение, олицетворение, эпитет, метафору и определять их роль</p>	<p>Мәтіндегі лексикалық бірліктердің қолданылуын түсіну: тұрақты сөз тіркестері мен көп мағыналы сөздерді ажырата білу, мағынасын түсіну, сөйлеу барысында қолдану</p>	<p>Понимание роли лексических и синтаксических единиц в тексте: определять в тексте синонимы, антонимы, омонимы, однозначные и многозначные слова, фразеологизмы, понимать их роль в тексте и использовать в речи, понимать прямое и переносное значение слов, опираясь на контекст</p>	<p>Понимание роли лексических и синтаксических единиц в тексте: определять в тексте синонимы, антонимы, омонимы, однозначные и многозначные слова, фразеологизмы, понимать их роль в тексте и использовать в речи, понимать прямое и переносное значение слов, опираясь на контекст</p>	
	<p>Формулирование вопросов и ответов по содержанию литературного произведения: формулировать творческие, интерпретационные, оценочные вопросы по содержанию литературного произведения и отвечать на подобные вопросы</p>	<p>Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар қою және жауап беру: мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру</p>	<p>Формулирование вопросов и ответов, отражающие понимание и свое отношение к содержанию текста, чтобы углубить понимание и уточнить ответ</p>		
	<p>Использование видов чтения: читать вслух бегло, осознанно и выразительно, читать по ролям/выборочно; читать про себя, используя просмотровое/изучающее/поисковое/аналитическое чтение/чтение с пометками/чтение схем/диаграмм</p>				

Навыки	«Литературное чтение»	«Қазақ тілі»	«Русский язык»
Сравнение, обобщение	Сравнение элементов художественного произведения: сравнивать события и чувства героев, подтверждая свое мнение примерами из произведения, находить и анализировать событие, лежащее в основе эпизода; сравнивать эпизод художественного произведения с его отобразением в иллюстрациях/мультфильмах/музыкае/кинофильме	Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау: белгілі бір тақырыпта берілген мәтіннің түрлерін, жанрын, стилін (мақала, репортаж, жана-лық, өмірбаян, мінездеме, жарнама, хабарландыру) салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау	Сравнительный анализ текстов: сравнивать тексты-описания, тексты- повествования, тексты-рассуждения по следующим параметрам: тема, основная мысль, стиль и тип текста, структурные элементы текста, ключевые слова и языковые средства, определять их роль в раскрытии темы и основной мысли анықтау
	Извлечение информации из различных источников: извлекать, перерабатывать полученную информацию, делать выводы и представлять полученные сведения в виде схемы причинно-следственных связей	Түрлі дереккөздерден ақпарат алу: дереккөздерден (мәтін, сөздік, сызба, кесте, карта, диаграмма) қажетті ақпараттарды табу, кездескен жана сөздердің мағынасын мәнмәтін бойынша анықтап, ақпаратты қорытындылау, бағалау	Извлечение необходимой информации из различных источников: находить информацию по трем и более источникам (словари, справочники, энциклопедии, детские познавательные журналы, газеты) на заданную тему и интерпретировать ее
	Определение темы и основной мысли литературного произведения: определять тему и основную мысль, доказывая фактами из произведения	Мәтіннің тақырыбы және негізгі ойды анықтау: мәтіннің тақырыбы мен мазмұнының өзара сәйкестігін анықтау және ондағы негізгі ойды тұжырымдау	
Оценка	Оценивание поступков героев литературного произведения: определять приемы создания образа автором произведения, определять отношение автора к герою, соотносить свою и авторскую оценку/сопоставлять поступки героев по аналогии/контрасту		

Результаты и обсуждение

Развитие беглости чтения

Учащиеся, демонстрирующие высокий уровень беглости чтения, как правило, преуспевают в понимании прочитанного, и наоборот [6]. Существуют различные методы, помогающие учащимся практиковать беглость, например чтение вслух под руководством учителя либо самостоятельное чтение про себя. Согласно Hurst и Griffity [7], чтение вслух для учащихся моделирует беглое чтение и стимулирует обсуждение прочитанного. Это также может оказать положительное влияние на развитие словарного запаса детей, особенно если использовать разнообразные тексты и демонстрировать предметы из текста [8]. Что касается чтения про себя, этот метод может укрепить навыки внеклассного чтения [9]. Иногда учителя просят учащихся самостоятельно читать вслух. Согласно Lafleur и Boucher [10], это способствует улучшению памяти детей и

более глубокому пониманию текста, чем чтение про себя, особенно для менее беглых читателей [11].

Согласно данным анкеты PIRLS-2021, меры по развитию беглости речи и чтение вслух учащимися самостоятельно являются наиболее распространенной практикой в начальных школах Казахстана (99%). Почти столько же учителей отметили, что часто просят учащихся читать про себя и систематически обучают их новым словам (98%). Среди методик развития беглости речи, исследуемых в рамках PIRLS, наименее популярным является методика обучения цифровой грамотности (80%). Это может частично объяснить снижение результатов PIRLS с 536 баллов в 2016 году, когда тестирование проходило в бумажном формате, до 504 балла в 2021 году. Цифровой формат тестирования, как правило, требует сочетания процессов понимания, необходимых для традиционного чтения, с цифровой грамотностью.

Доля и баллы учащихся, учителя которых отметили, что делали следующее на уроках чтения

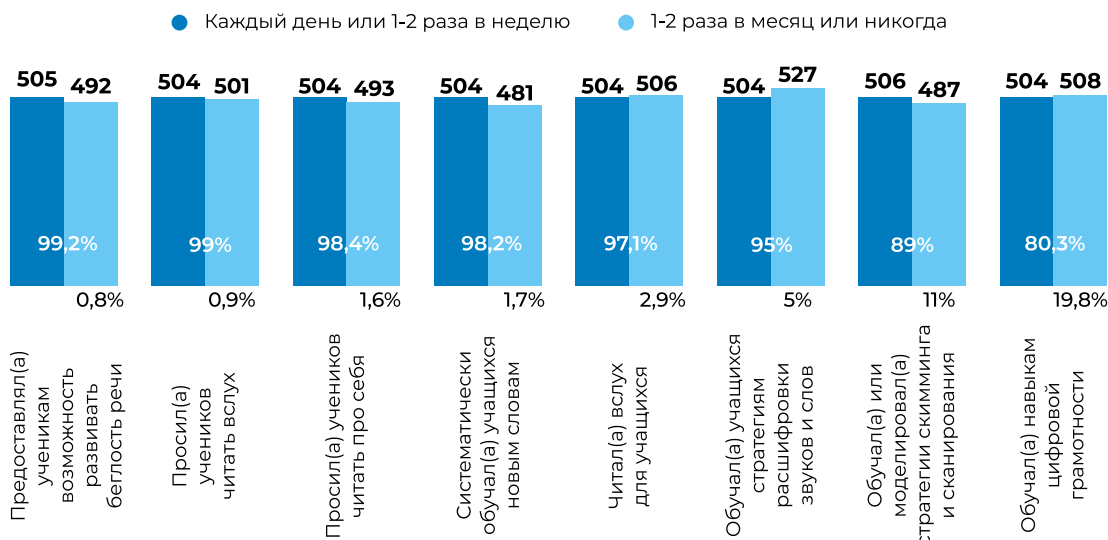

Рисунок 1. Методы развития беглости чтения учащихся

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

Как показано на Рисунке 1, когнитивная деятельность по развитию беглости речи имеет определенную связь с результатами учащихся. Так, учащиеся, которые обучались стратегиям скимминга (поисковое чтение) и сканирования (просмотровое чтение) каждый день или 1-2 раза в неделю (506 баллов), набрали более высокие баллы по сравнению с теми, кто обучался этим стратегиям 1-2 раза в месяц или ни-

когда не обучался (487 баллов). При этом, стоит отметить, что таким стратегиям обучалась меньшая доля учащихся (89%) по сравнению с другими стратегиями. Также наблюдается значимая, но отрицательная связь между стратегией расшифровки звуков и слов и баллами учащихся. По остальным методам разница в баллах между двумя группами учащихся незначительная.

Таблица 2. Результаты множественной регрессии

Переменная	β	SE	t
Предоставлял(а) ученикам возможность развивать беглость речи	-1,6	3,3	-0,5
Просил(а) учеников читать вслух	4,4	3,5	1,2
Просил(а) учеников читать про себя	2,2	3,0	0,7
Систематически обучал(а) учащихся новым словам	3,7	3,7	1,0
Читал(а) вслух для учащихся	-5,6	4,6	-1,2
Обучал(а) учащихся стратегиям расшифровки звуков и слов	-10,6	3,5	-3,0
Обучал(а) или моделировал(а) стратегии скимминга и сканирования	4,3	3,5	1,2
Обучал(а) навыкам цифровой грамотности	1,2	3,7	0,3

Примечание: β – нестандартизированный коэффициент регрессии, представляющий собой величину, на которую в среднем изменяется значение зависимой переменной при увеличении независимой переменной на единицу измерения.

SE – стандартная ошибка

$t > 1,96$ – различие является статистически значимой с достоверностью 95%.

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

Для изучения влияния перечисленных методик на результаты обучения также была проведена множественная линейная регрессия. В целом, была выявлена слабая связь между этими параметрами. Наиболее сильная связь наблюдается между стратегией расшифровки звуков и слов и успеваемостью по чтению ($t > 1,96$). Однако данная связь является отрицательной, что говорит о том, что обучение данной стратегии четвероклассников необязательно приводит к высокому результату.

Согласно Модели SVR («Простой взгляд на чтение») успешным читателям необ-

ходимо одновременно развивать умение распознавать слова в тексте путем расшифровки и объединения звуков в слова и способность понимать информацию [12]. С каждым годом обучение в начальных классах переходит со стратегии расшифровки к стратегиям понимания прочитанного. Таким образом, для большинства младшеклассников расшифровка звуков и слов становится быстрым и не требующим усилий процессом. Это частично объясняет отрицательное влияние данного метода на успеваемость учащихся в четвертом году обучения. Поэтому в четвертом классе следует уделять большее внимание стратегиям понимания более

высокого порядка, таким как обобщение, прогнозирование, анализирование и др.

Мотивирование учащихся к чтению

Повышение мотивации учащихся к чтению имеет ключевое значение для их становления. Мотивированные учащиеся, особенно в младшем возрасте, становятся лучшими читателями [13]. А также наоборот: хорошо развитые навыки понимания повышают мотивацию [1].

Один из способов, которым учителя могут мотивировать учащихся к чтению — это предоставить им возможность выбирать материалы для чтения. Это также можно достичь, используя тексты различных стилей и жанров. По мнению Stronge и др. [14], эффективные учителя осознают необходимость изменения учебных материалов, чтобы охватить различные категории и уровни учащихся. Yair [15] также подчеркнул, что эффективные учителя мотивируют учащихся, связывая поставленную задачу с реальностью, что подчеркива-

ет актуальность задачи. Для повышения вовлеченности учащихся также важно адаптировать обучение к их потребностям и интересам, предоставлять обратную связь, структурировать обучение и др. [2].

PIRLS собирает данные о различных мерах поощрения учащихся к чтению, таких как предоставление материалов, соответствующих интересам и уровням учащихся, предоставление индивидуальной обратной связи, стимулирование учащихся к оспариванию мнения и др. Согласно этим данным, наибольшая доля казахстанских учителей регулярно проводит связь между новой темой и уже имеющимися знаниями учащихся (96%), предоставляют обратную связь учащимся (95%) и организуют обсуждение прочитанного в классе (95%). Сравнительно меньшая доля учителей отметили, что предоставляют детям возможность читать книги по их собственному выбору на каждом уроке или на половине уроков (62%).

Доля и баллы учащихся, учителя которых отметили, что делали следующее на уроках чтения

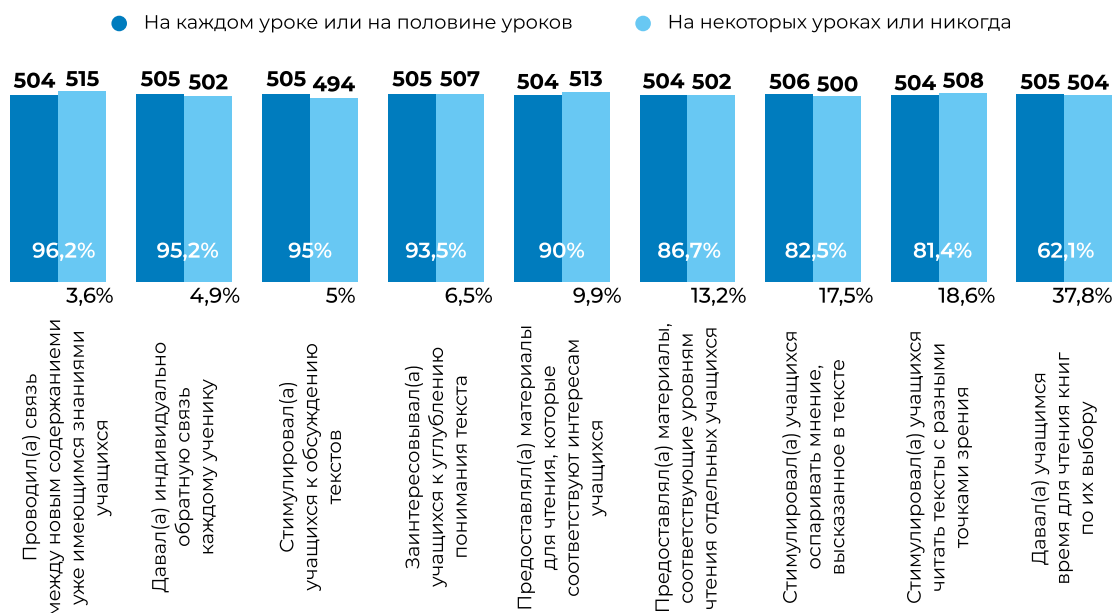

Рисунок 2. Методы поощрения учащихся к чтению

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

Анализ показал, что вышеуказанные методы поощрения учащихся не связаны с их успеваемостью по чтению. Это может быть обусловлено с недостаточной представленностью учащихся, учителя которых используют эти методы на некоторых уроках или никогда не используют (от 4% до 38%). Слабая взаимосвязь также отражается в низких значениях R2. Так, в целом, модель по итогам регрессионного анализа объясняет лишь 1,3% ($R^2 = 0,013$) различий в успеваемости учащихся.

Развитие навыков и стратегий понимания прочитанного

Чтобы улучшить процесс обучения, учителя могут использовать различные подходы, направленные на то, чтобы помочь учащимся освоить различные стратегий чтения. PIRLS изучает практику обучения как когнитивным (например, составление прогнозов), так и метакогнитивным (например, мониторинг понимания) стратегиям понимания. Применение таких стратегий до, во время и после чтения помогает учащимся овладеть навыками более глубокого понимания [16]. Исследо-

вания свидетельствуют о положительном влиянии обучения различным стратегиям на навыки понимания как на микроуровне (например, нахождение информации, формулирование выводов), так и на макроуровне (например описание структуры текста) [17,18,19].

Как показали результаты анализа, казахстанские учителя чаще всего используют методы, основанные на определении главной идеи текста и обосновании прочитанного (более 99%), при обучении учащихся четвертого класса. Кроме того, все учителя отметили, что каждый день или 1-2 раза в неделю дают задания учащимся на нахождение информации в тексте. Также более 98% учителей регулярно просят выполнить задания, связанные с интеграцией информации, например просят сопоставить прочитанное с ранними знаниями или опытом. Меньше всего учителя задают задания, связанные с чтением онлайн-информации. Так, 78% учителей отметили, что просят определить полезность сайта, 72% – оценить надежность сайта каждый день или 1-2 раза в неделю.

Рисунок 3. Методы развития навыков и стратегий понимания текста у учащихся

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

Анализ данных также показал, что обучение стратегиям обобщения оказало положительное влияние на результаты учащихся. Так, дети, которые ежедневно или 1-2 раза в неделю делают обобщение и выводы на основе прочитанного, демонстрируют более высокую успеваемость (505 баллов), в сравнении с теми, кто делают это лишь 1-2 раза в месяц или никогда не делают (447 баллов). Статистически значимая разница в баллах также наблюдается при обучении стратегиям оценивания надежности информации на сайте. Однако частое использование данной стратегии негативно отражается на результатах учащихся. Возможно, это связано с тем, что чтение на цифровых устройствах способствует кратковременному и быстрому вовлечению, а не более глубокому размышлению [20].

Задания по чтению

Существуют несколько способов отслеживать уровень усвоения прочитанного материала. Например, различные устные и письменные задания помогают учителям определить потребности отдельных учащихся и адаптировать обучение. Согласно ответам учителей, к часто используемым видам заданий на уроках чтения относятся ответы на устные вопросы или устное обобщение прочитанного (96%), письменная работа в ответ на прочитанное (98%), обсуждение прочитанного с другими учащимися (97%). Еще 81% учителей отметили, что проводят тесты или викторины о прочитанном, 71% – просят учащихся создать мультимодальный ответ (например, изображение, аудио, текст, видео, сценку и др.) на основе прочитанного каждый день или 1-2 раза в неделю.

Доля и баллы учащихся, учителя которых отметили, что давали им выполнить следующее после прочтения чего-либо

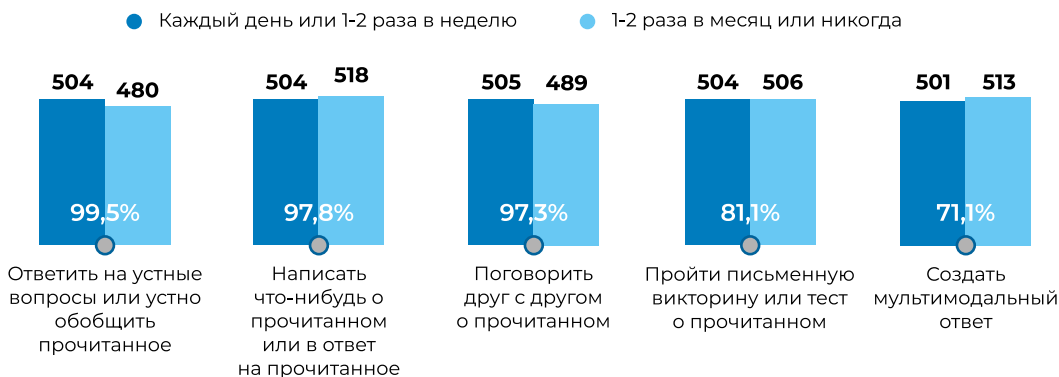

Рисунок 4. Виды заданий по чтению

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

В целом наблюдается значимая связь между этими заданиями и баллами учащихся, которые выполняли их на уроках регулярно, иногда или никогда. В частности, обобщение и обсуждение друг с другом прочитанного каждый день или 1-2

раза в неделю способствовало улучшению их успеваемости. Напротив, частое выполнение заданий, связанных с созданием мультимодального ответа, негативно отразилось на результатах учащихся.

Таблица 2. Результаты множественной регрессии

Переменная	β	SE	t
Ответить на устные вопросы или устно обобщить прочитанное	7,3	2,6	2,8
Написать что-нибудь о прочитанном или в ответ на прочитанное	-7,1	3,1	-2,3
Поговорить друг с другом о прочитанном	-5,8	4,1	-1,4
Пройти письменную викторину или тест о прочитанном	1,9	3,4	0,5
Создать мультимодальный ответ	-0,6	3,4	-0,2

Примечание: β - нестандартизированный коэффициент регрессии, представляющий собой величину, на которую в среднем изменяется значение зависимой переменной при увеличении независимой переменной на единицу измерения.

SE – стандартная ошибка.

$t > 1,96$ - различие является статистически значимым с достоверностью 95%.

Источник: Анализ национальной базы данных PIRLS-2021

Как показывают результаты регрессии, устная работа над текстом (ответить на вопросы, обобщить прочитанное), в среднем, является самым сильным определяющим фактором читательской грамотности ($\beta=7,3$). Это, как правило, способствует улучшению успеваемости по чтению. Также значимая связь наблюдается между письменными заданиями и результатами тестирования ($t > 1,96$). Однако данный метод неэффективен в контексте PIRLS-2021, что выражено в негативном значении коэффициента регрессии ($\beta=-7,1$).

Заключение

Педагог оказывает значительное влияние на отношение учащихся к чтению, которое стимулирует их учебную деятельность и впоследствии может отразиться на высоких академических достижениях [21]. Практика и методика обучения в классе формирует качество педагога.

По результатам анализа данных PIRLS-2021, в целом наблюдается незначительная связь между методами обучения и результатами учащихся. Это говорит о том, что, по крайней мере, различия в результатах учащихся по чтению нельзя напрямую соотнести с различиями в преподавании.

Выводы подчеркивают отдельные методы, которые следует учитывать при обучении чтению детей младшего возраста: скимминг и сканирование текста, обобщение и формулирование выводов на основе прочитанного, представление ответов на устные вопросы, беседа друг с другом о прочитанном. Для скимминга и сканирования текста в первую очередь необходимо иметь навыки извлечения информации, относящейся к определенной цели. Извлечение информации, обобщение и формулирование выводов, как правило, относится к стратегии чтения на микроуровне (т. е. на уровне предложений и между предложениями). Учащиеся начальных классов с большей вероятностью могут столкнуться с трудностями при обработке информации на микроуровне. Поэтому обучение стратегиям чтения на микроуровне может быть более полезным для них, чем для учащихся старших классов [22]. Что касается метода обсуждения и ответа на открытые вопросы, такие задания требуют от читателей «анализировать, оценивать и интегрировать информацию из разных частей текста, делать выводы» [23], что способствует развитию их когнитивной деятельности.

Стоит отметить, что в целом частота применения учителями различных методов по развитию читательской грамотности

у детей была высокой. Однако необходимо учесть, что данные в этой статье были основаны на ответах учителей на вопросы анкеты PIRLS-2021. Следовательно, они могут не в полной мере отражать реальную ситуацию. Как отметили Shiel и Eivers [24], одной из причин этому может быть то, что учителя сообщают о частоте использования тех или иных методов на уроках положительно в соответствии с социальными ожиданиями.

Рекомендации

Навыки чтения являются основой для всего процесса обучения. Однако дети не могут приобрести эти навыки самостоятельно. Этот процесс требует профессионального руководства и поддержки, в первую очередь, со стороны педагогов. Во всем мире были проведены различные исследования с целью определения наиболее эффективных методик обучения чтению.

Обсуждение содержания в парах, небольших группах или со всем классом. Таким образом, учащиеся приобретают новые идеи, учатся объяснять и решать проблемы, что способствует лучшему пониманию текста. В небольшой группе из трех или пяти человек у учащихся больше возможностей выразиться и взаимодействовать друг с другом. Кроме того, учителя могут задать расширенные вопросы, выразить реакции и комментарии по поводу прочитанного. Это помогает детям перейти к более ситуативному пониманию текста [1]. Как показали результаты метаисследования, проведенной в Англии, совместное обучение в группе может быть эффективным с экономической точки зрения методом повышения успеваемости детей [25].

Моделирование стратегий понимания прочитанного, при которой учитель читает и размышляет вслух о прочитанном до, во время и после чтения, таким образом, демонстрирует учащимся, как самим применять различные стратегии понимания. В результате у детей появляется четкое представление о том, как нужно контро-

лировать свое понимание. К наиболее эффективным стратегиям моделирования можно отнести составление прогнозов перед чтением, постановку вопросов во время чтения, визуализацию содержания текста (схемы, ментальные карты и др.) после чтения и др.

Организация чтения в аутентичном контексте. Занятия по чтению в школе должны напоминать задачи из реальной жизни. Этого можно достичь с помощью использования аутентичных материалов, ориентированных на учащихся, основанных на их повседневной жизни или связанных с тем, что они изучали ранее. Аутентичный контекст для учащихся можно также создать с помощью использования различных видов текстов (например, научно-популярные книги, материалы других школьных предметов, электронные письма, газетные статьи, посты в социальных сетях и др.). Читая различные тексты на одну и ту же тему, дети не только получают функциональный контекст, но и расширяют свои знания по предмету.

Интеграция чтения с другими предметами. Чтение является важным способом получения информации и по другим предметам. Так, в скандинавских странах чтение преподается в рамках всех предметов начального образования [21]. В учебной программе Гонконга, принятой в 2001 г., большое внимание уделяется «чтению для обучения», поддерживая идею «каждый учитель – учитель чтения». Обновленная в 2017 г. учебная программа направлена на дальнейшее укрепление сотрудничества между учителями языковых и других предметов [4]. В Грузии учителя грузинского языка и естественных наук совместно работают над созданием тематических текстов, лексических определений и др. [1].

Организация цифрового чтения. Цифровой контент все чаще формирует значительную долю общего объема чтения детей и взрослых. Поэтому учебная программа по чтению в XXI веке должна включать чтение в онлайн-контексте. При этом необходимо рационализировать частоту использования данной стратегии.

Как свидетельствуют результаты анализа, ежедневное или еженедельное использование стратегии оценивания надежности информации на сайте не обязательно проявляется в высоких учебных достижениях учащихся.

Список использованных источников

1. **Bruggink, M., Swart, N., van der Lee, A., Segers, E.** (2022). Putting PIRLS to Use in Classrooms Across the Globe. Springer Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-95266-2>
2. **Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.)**. (2019). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <https://timssandpirls.bc.edu/pirls2021/frameworks/>
3. **Huang, J., & Chen, G.** (2018). From reading strategy instruction to student reading achievement. *Psychology in Schools*, 56(5), 724–740. <https://doi.org/10.1002/pits.22217>
4. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобразовательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
5. **Reynolds, K.A., Wry, E., Mullis, I.V.S., & von Davier, M.** (2022). PIRLS 2021 Encyclopedia: Education Policy and Curriculum in Reading. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <https://pirls2021.org/encyclopedia>
6. **Klauda, S.L. & Guthrie, J.T.** (2008). Relationships of three components of reading fluency to reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 100(2), 310–321.
7. **Hurst, S., & Griffity, P.** (2015). Examining the effect of teacher read-aloud on adolescent attitudes and learning. *Middle Grades Research Journal* 10(1), 31–47.
8. **Lane, H. B., & Wright, T. L.** (2007). Maximizing the effectiveness of reading aloud. *Reading Teacher*, 60(7), 668–675. <https://doi.org/10.1598/RT.60.7.7>
9. **ILA** (2018). Literacy leadership brief: The power and promise of read-alouds and independent reading. International Literacy Association. <https://www.literacyworldwide.org/docs/default-source/where-we-stand/ila-power-promise-read-alouds-independent-reading.pdf>
10. **Lafleur, A., & Boucher, V. J.** (2015). The ecology of self-monitoring effects on memory of verbal productions: Does speaking to someone make a difference? *Consciousness and Cognition*, 36, 139–146. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.06.015>
11. **Robinson, M. F., Meisinger, E. B., & Joyner, R. E.** (2018). The influence of oral versus silent reading on reading comprehension in students with reading disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 42(2), 105–116. <https://doi.org/10.1177/0731948718806665>
12. **Gough, P. B., & Tunmer, W. E.** (1986). Decoding, reading, and reading disability. *RASE: Remedial and Special Education*, 7(1), 6–10. <https://doi.org/10.1177/074193258600700104>
13. **Lewis, M. & Samuels, S.J.** (2003). Read more—Read better? A meta-analysis of the literature on the relationship between exposure to reading and reading achievement. Minneapolis, MN: University of Minnesota.
14. **Stronge, J. H., Ward, T. J., Tucker, P. D., & Hindman, J. L.** (2007). What is the relationship between teacher quality and student achievement? An exploratory study. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 20, 165–184. <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9053-z>
15. **Yair, G.** (2000). Educational battlefields in America: The tug-of-war over students' engagement with instruction. *Sociology of Education*, 73(4), 247–269. <https://doi.org/10.2307/2673233>
16. **Baker, L., & Beall, L.C.** (2009). Metacognitive processes and reading comprehension. In S.E. Israel & G.G. Duffy (Eds.), *Handbook of research on reading comprehension* (pp. 373–388). New York, NY: Routledge.
17. **Van Der Schoot, M., Vasbinder, A. L., Horsley, T. M., & Van Lieshout, E. C.** (2008). The role of two reading strategies in text comprehension: An eye fixation study in primary school children. *Journal of Research in Reading*, 31(2), 203–223. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2007.00354.x>
18. **Bos, L. T., De Koning, B. B., Wassenburg, S. I., & van der Schoot, M.** (2016). Training inference making skills using a situation model approach improves reading comprehension. *Frontiers in Psychology*, 7, 116. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00116>
19. **Meyer, B. J. F., & Ray, M. N.** (2011). Structure strategy interventions: Increasing reading comprehension of expository text. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 4(1), 127–152.
20. **Baron N. S.** (2021). Know what? How digital technologies undermine learning and remembering. *Journal of Pragmatics*, 175, 27–37. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.01.011>
21. **Leino et al.** (2022). Associations between teacher quality, instructional quality and student reading outcomes in Nordic PIRLS 2016 data. *Large-scale Assessments in Education*, 10:25. <https://doi.org/10.1186/s40536-022-00146-4>
22. **Yan Jing & Cai Yuyang** (2022). Teachers' Instruction of Reading Strategies and Primary School Students' Reading Literacy: An Approach of Multilevel Structural Equation Modelling. *Reading & Writing Quarterly*, 38:2, 139-155. <https://doi.org/10.1080/10573569.2021.1923100>
23. **Peterson's.** (2008). Master critical thinking for the SAT. Peterson's Nelnet Co.

24. **Shiel, G., & Eivers, E.** (2009). International comparisons of reading literacy: What can they tell us? *Cambridge Journal of Education*, 39(3), 345–360. <https://doi.org/10.1080/03057640903103736>
25. EEF (The Education Endowment Foundation). Teaching and Learning Toolkit. <https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit>

References

1. **Bruggink, M., Swart, N., van der Lee, A., Segers, E.** (2022). Putting PIRLS to Use in Classrooms Across the Globe. Springer Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-95266-2>
2. **Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.)**. (2019). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <https://timssandpirls.bc.edu/pirls2021/frameworks/>
3. **Huang, J., & Chen, G.** (2018). From reading strategy instruction to student reading achievement. *Psychology in Schools*, 56(5), 724–740. <https://doi.org/10.1002/pits.22217>
4. Prikaz Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazhstan ot 3 avgusta 2022 goda № 348 «Ob utverzhenii gosudarstvennyh obshcheobyazatel'nyh standartov doshkol'nogo vospitaniya i obucheniya, nachal'nogo, osnovnogo srednego i obshchego srednego, tekhnicheskogo i professional'nogo, poslesrednego obrazovaniya» [On the approval of the state mandatory standards of preschool education and training, primary, basic secondary and general secondary, technical and vocational, post-secondary education] // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
5. **Reynolds, K.A., Wry, E., Mullis, I.V.S., & von Davier, M.** (2022). PIRLS 2021 Encyclopedia: Education Policy and Curriculum in Reading. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <https://pirls2021.org/encyclopedia>
6. **Klauda, S.L. & Guthrie, J.T.** (2008). Relationships of three components of reading fluency to reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 100(2), 310–321.
7. **Hurst, S., & Griffithy, P.** (2015). Examining the effect of teacher read-aloud on adolescent attitudes and learning. *Middle Grades Research Journal* 10(1), 31–47.
8. **Lane, H. B., & Wright, T. L.** (2007). Maximizing the effectiveness of reading aloud. *Reading Teacher*, 60(7), 668–675. <https://doi.org/10.1598/RT.60.7.7>
9. **ILA** (2018). Literacy leadership brief: The power and promise of read-alouds and independent reading. International Literacy Association. <https://www.literacyworldwide.org/docs/default-source/where-we-stand/ila-power-promise-read-alouds-independent-reading.pdf>
10. **Lafleur, A., & Boucher, V. J.** (2015). The ecology of self-monitoring effects on memory of verbal productions: Does speaking to someone make a difference? *Consciousness and Cognition*, 36, 139–146. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.06.015>
11. **Robinson, M. F., Meisinger, E. B., & Joyner, R. E.** (2018). The influence of oral versus silent reading on reading comprehension in students with reading disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 42(2), 105–116. <https://doi.org/10.1177/0731948718806665>
12. **Gough, P. B., & Tunmer, W. E.** (1986). Decoding, reading, and reading disability. *RASE: Remedial and Special Education*, 7(1), 6–10. <https://doi.org/10.1177/074193258600700104>
13. **Lewis, M. & Samuels, S.J.** (2003). Read more—Read better? A meta-analysis of the literature on the relationship between exposure to reading and reading achievement. Minneapolis, MN: University of Minnesota.
14. **Stronge, J. H., Ward, T. J., Tucker, P. D., & Hindman, J. L.** (2007). What is the relationship between teacher quality and student achievement? An exploratory study. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 20, 165–184. <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9053-z>
15. **Yair, G.** (2000). Educational battlefields in America: The tug-of-war over students' engagement with instruction. *Sociology of Education*, 73(4), 247–269. <https://doi.org/10.2307/2673233>
16. **Baker, L., & Beall, L.C.** (2009). Metacognitive processes and reading comprehension. In S.E Israel & G.G. Duffy (Eds.), *Handbook of research on reading comprehension* (pp. 373–388). New York, NY: Routledge.
17. **Van Der Schoot, M., Vasbinder, A. L., Horsley, T. M., & Van Lieshout, E. C.** (2008). The role of two reading strategies in text comprehension: An eye fixation study in primary school children. *Journal of Research in Reading*, 31(2), 203–223. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2007.00354.x>
18. **Bos, L. T., De Koning, B. B., Wassenburg, S. I., & van der Schoot, M.** (2016). Training inference making skills using a situation model approach improves reading comprehension. *Frontiers in Psychology*, 7, 116. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00116>
19. **Meyer, B. J. F., & Ray, M. N.** (2011). Structure strategy interventions: Increasing reading comprehension of expository text. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 4(1), 127–152.
20. **Baron N. S.** (2021). Know what? How digital technologies undermine learning and remembering. *Journal of Pragmatics*, 175, 27–37. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.01.011>
21. **Leino et al.** (2022). Associations between teacher quality, instructional quality and student reading outcomes in Nordic PIRLS 2016 data. *Large-scale Assessments in Education*, 10:25. <https://doi.org/10.1186/s40536-022-00146-4>
22. **Yan Jing & Cai Yuyang** (2022). Teachers' Instruction of Reading Strategies and Primary School Students' Reading Literacy: An Approach of Multilevel Structural Equation Modelling. *Reading & Writing Quarterly*, 38:2, 139-155. <https://doi.org/10.1080/10573569.2021.1923100>
23. **Peterson's.** (2008). Master critical thinking for the SAT. Peterson's Nelnet Co.

24. Shiel, G., & Eivers, E. (2009). International comparisons of reading literacy: What can they tell us? Cambridge Journal of Education, 39(3), 345–360. <https://doi.org/10.1080/03057640903103736>
25. EEF (The Education Endowment Foundation). Teaching and Learning Toolkit. <https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit>

PIRLS-2021 контекстінде Қазақстан мектептерінің бастауыш сыныптарында оқуға үйрету практикасы мен әдістемесі

Н. Сманова

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ
Астана қ., Қазақстан Республикасы
nazym.smanova@iac.kz

Аннотация. Оқу сауаттылығы балалардың танымдық дамуы үшін де, олардың қазіргі қоғамда табысты алға жылжуы үшін де маңызды. PIRLS халықаралық зерттеуінің нәтижелері балалардың оқу дағдылары мен тіл және әдебиет сабақтарында қолданылатын әртүрлі оқыту әдістері арасында белгілі бір байланыс бар екенін көрсетеді. PIRLS-2021 шапшаң оқуды дамыту, оқушыларды оқуға ынталандыру және мәтінді түсіну дағдылары мен стратегияларын дамыту әдістері туралы құнды ақпарат ұсынады. Берліген мақалада мұғалімдердің PIRLS-2021 сауалнама деректерін талдау негізінде оқушылардың оқу үлгеріміне аталған әдістемелердің әсері қарастырылады. Талдау нәтижесінде балаларды оқуға үйрету кезінде ерекше назар аударуды қажет ететін кейбір әдістер анықталды: мәтінге скимминг және сканер жасау, оқығаны негізінде жалпылама қорытындылар тұжырымдау, ауызша сұрақтарға жауап беру, оқығанын бір-бірімен талқылау. Сонымен қатар, оқыту процесін қолдау мақсатында бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған ұсыныстар беріледі.

Түйінді сөздер: оқу сауаттылығы, PIRLS, оқыту әдістері, бастауыш білім беру

The practice and methodology of teaching reading in primary schools of Kazakhstan in the context of PIRLS-2021

N. Smanova

JSC «National Center for Education Research and Evaluation
«Taldau» named after Akhmet Baitursynuly»
Astana, Republic of Kazakhstan
nazym.smanova@iac.kz

Annotation. Reading literacy is important both for the cognitive development of children and for their successful advancement in contemporary societies. The results of the international PIRLS study show that there is a certain relationship between children's reading skills and the teaching methods used in language and literature classrooms. PIRLS-2021 provides valuable information on methods for developing students' fluency, motivating students to read, and developing students' reading comprehension skills

and strategies. This paper examines the impact of these techniques on students' reading performance based on the analysis of data from PIRLS-2021 teacher questionnaires. As a result of the analysis, certain methods have been identified that should be given a special attention while teaching young children to read: teaching or modeling skimming or scanning strategies, making generalizations and drawing inferences based on what students have read, answering oral questions about or orally summarize what they have read, talking with each other about what they have read. In addition, recommendations for primary school teachers are provided to support the process of teaching reading in classrooms.

Keywords: reading literacy, PIRLS, teaching methods, primary education

Материал поступил в редакцию 21.05.2024 г.

Орта мектепте Абай шығармаларын оқытуда цифрлық технологияларды қолдану

Қ. У. Утепбергенова^{1*}, Б. Н. Тулебаева¹, А. Ж. Исмаилова²

¹«Ақтөбе қаласының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «№42 орта мектебі» КММ
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы

²«Абай Құнанбайұлы атындағы №87 мектеп-гимназия» ШЖҚ
МККАстана қ., Қазақстан Республикасы

*kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Аңдатпа. Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар маңызды рөл атқарады, әсіресе орта мектеп деңгейіндегі пәндерді оқытуда кең қолданылады. Бұл зерттеудің мақсаты – Абай Құнанбаевтың жыл мезгілдеріне арналған өлеңдерін оқыту барысында виртуалды шынайылық (VR) технологияларының білім алушылардың ынтасы мен қызығушылығына, оқу нәтижелеріне және цифрлық құзиреттіліктеріне әсерін зерттеу болды. Зерттеу Астана және Ақтөбе қалаларындағы 6 сынып оқушыларымен жүргізілді. Эксперименттік топта VR технологиялары қолданылып, бақылау тобында дәстүрлі оқыту әдістері қолданылды. Зерттеу нәтижелері бойынша, VR технологияларының көмегімен оқыту қызығушылықты арттырып, оқу материалын түсіну деңгейін едәуір жақсартатыны анықталды. Сондай-ақ, VR технологияларын қолдану сабақ материалдарын түсіну деңгейін де арттырды. Бұл зерттеу, VR технологияларының білім беру үдерісінде тиімді қолданылуының болашағы зор екендігі көрсетілді. Зерттеу шектеулері ретінде қатысушылар санының аздығы мен тек бір оқу пәніне бағытталуы аталды, болашақта осы бағыттағы зерттеулерді кеңейту ұсынылады.

Түйінді сөздер: Абай Құнанбаев, цифрлық технологиялар, виртуалды шынайылық (VR), оқуға қызығушылық, цифрлық құзиреттілік.

Қалай дәйексез алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Утепбергенова Қ. У., Тулебаева Б. Н., Исмаилова А. Ж. Орта мектепте Абай шығармаларын оқытуда цифрлық технологияларды қолдану [Мәтін] // «Білім-Образование» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №2. – Б. 79-87.

Кіріспе

Қазіргі кезде заманауи цифрлық технологиялардың адамзат қызметінің барлық саласына жылдам қарқынмен енгізілуі білім беру саласында да маңызды мәселе болып табылады және білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде ерекше назар аударуды қажет етеді. Осы тұрғыдан қарағанда, бүгінгі таңда, жалпы орта білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі – мектеп оқушыларының ақпараттық қоғамның белсенді мүшелері ретіндегі цифрлық құзиреттіліктерін қалыптастыру.

Қазіргі белсенді ақпараттық қоғамда мектеп оқушыларының білім алуға, ізденіске деген ынталары мен қызығушылықтарын жоғарылату, отандық және әлемдік деңгейдегі салалық және ғылыми-техникалық ресурстарды пайдалану біліктері мен дағдыларын қалыптастыру, төтенше немесе басқа да жағдайларға байланысты қашықтықтан оқыту кезінде әрбір қатысушыға қажет цифрлық дағдылардың болуын қамтамасыз ету және тағы да басқа көптеген маңызды мәселелерді шешуді заманауи цифрлық технологияларсыз елестету мүмкін емес. Бұл мәселерді ше-

шуде мектептегі әрбір оқу пәндерін оқыту барысында заманауи цифрлық технологияларды барынша тиімді қолдану қажет екені де белгілі болып отыр.

Жалпы білім беретін мектептің оқу бағдарламаларында қазақ халқына қалдырған әдеби мұрасы алты алашқа белгілі ұлы ақын Абайдың еңбектері ерекше орын алады [1,2,3].

Абайтану пәнін орта мектептегі оқыту әдістемесінің жоғары сапалы болуы – білім беру ісінің нәтижелілігінің басты шарты. Орта мектептің оқу пәндері қатарында абайтану пәнін жете білу басқа пәндер бойынша сапалы білім алудың қажетті негізі болып табылады. Орта мектепте абайтану пәні бойынша білім мазмұны мен оны оқыту әдістемесіне аса зор көңіл бөлінуге тиісті [3,4].

Абай еңбектеріндегі әдеби мұраны қазіргі жас ұрпаққа өз деңгейінде жеткізуде цифрлық технологиялар мүмкіндіктерін қолдану мектеп мұғалімдері мен білім саласындағы зерттеушілер, сондай-ақ ақпараттық технологиялар саласындағы мамандар үшін де тың тақырыптар қатарына саналады.

Бұл зерттеудің мақсаты – Абайдың жыл мезгілдеріне байланысты өлеңдерін оқытуда заманауи цифрлық технологияларды қолданудың білім алушылардың ынтасы мен қызығушылығына, оқу нәтижелері мен цифрлық құзиреттіліктеріне әсерін бақылау болып табылады.

Зерттеуге Астана және Ақтөбе қаласындағы жалпы білім беретін мектептердің 6 сынып оқушылары қатысты.

Зерттеу барысында Ы. Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясында орындалған ғылыми-зерттеу жобалары аясында Абай өлеңдеріне жасалған цифрлық білім ресурстары пайдаланылды [5].

Материалдар мен әдістер

Жалпы зерттеушілердің пікірінше Абай шығармашылығының негізін тану мектеп-

те қалыптасады және оқушының мектептен Абайды танып, біліп шығуы қоғам үшін аса маңызды мәселе ретінде қарастырылады. Ғылыми зерттеулерде «Абайды білу, Абайды тану – мектеп бітірген жастардың өзінің адамгершілік, кісілік қасиеттерін өмір бойы жетілдіруінің, кемел деңгейге жетуге талпынуының бірден-бір негізі. Сондықтан Абай шығармашылығын мектепте оқу да, оқыту да мемлекеттік, жалпыхалықтық, ұлттық мәні бар игілікті іс» деп атап көрсетілген [4].

Цифрлық технологияларды білім беруде пайдаланудың көптеген тәсілдері отандық және әлемдік деңгейдегі ғылыми және ғылыми-әдістемелік еңбектерде терең зерттелген: М. Абсатова [6], С. Қытайбайқызы [7], I. S. Khukalenko [8], R. Sun [9].

Әдеби шығармаларды цифрландыруда виртуалды шынайылықты қолдану қазіргі заманауи тәсілдердің бірі болып табылады. Бұл тұрғыда 360 градусық және виртуалды ортаның қызықты сюжеттерді құрудың үлкен эстетикалық әлеуеті бар екені белгілі.

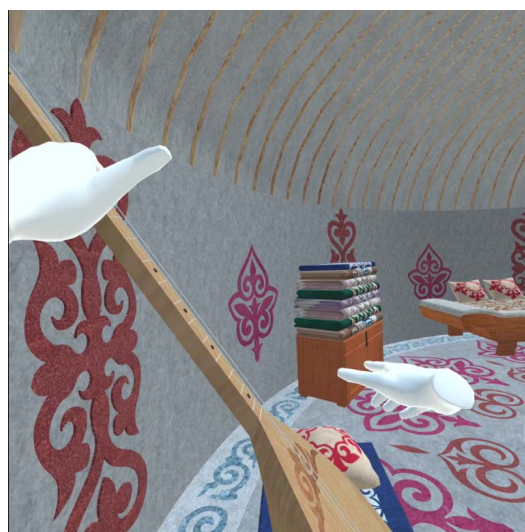
Виртуалды шынайылық – пайдаланушыны белгілі бір интерфейс құрылғылары арқылы өз әлеміне орналастыратын медианың иммерсивті түрі, әдетте стереоскопиялық мүмкіндіктері бар google және қолмен басқару. Фильмді виртуалды шындықта көру сол фильмді жалпақ экранда көруден өзгеше. Николайдың (Nicolae, 2018) айтуынша, дәстүрлі 2D және 3D фильмдерінде көрермендер экран мен проектордың арасында орналасады. Бұл оларға ұжымдық қарауға қатысуға және тіпті белгілі бір әлеуметтік тәжірибелерге қатысуға мүмкіндік береді, мысалы, фильмді олардың қасындағы көрерменмен тез талқылау. Алайда, виртуалды шындық жағдайында көрерменнің көру және есту сезімдері сыртқы әлемнен оқшауланған, өйткені ол қоршаған ортаға толығымен енген [10].

Білім берудегі цифрлық технологиялар, әсіресе әдеби шығармалар контекстінде оқытудың жаңа көкжиегін ашады. Соңғы зерттеулерге сүйенетін болсақ, Khukalenko өз зерттеулерінде, VR технологиясын қол-

дану білім алушылардың оқу мотивациясын арттыру және оқу нәтижелерін жақсарту үшін пайдалы деп қарастыра отырып, VR технологиясы динамикалық және қызықты білім беру тәжірибесін жасай алатынын көрсетеді [8]. Sun R. зерттеуі де маңызды, ол VR оқушылардың кеңістіктік қабілеттерін дамытуға ықпал ете алатынын көрсетеді, бұл әдеби шығармалар мен олардың контексттерін терең түсіну үшін маңызды деп анықтайды [9]. Бұл зерттеулер VR технологиялары білім алушылардың Абай шығармашылығы сияқты әдеби шығармаларға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оқу материалын тереңірек игеруге ықпал етеді деген иде-

яны қолдайды. VR-ді білім беру үдерісіне енгізу Абай шығармаларының тарихи және мәдени мәнмәтінін түсінуді жақсартатын, оқытуды тиімдірек әрі қызықты ете алатын интерактивті оқу ортасын құруға мүмкіндік береді.

Сабақ барысында білім алушыларға Абайдың жыл мезгілдеріне қатысты өлеңдерін осы виртуалды шынайылық арқылы көрсете аламыз. Білім алушылар көзілдірікті киіп алып, 4 жыл мезгілінің біреуін таңдайды. Төмендегі суреттер көзілдірікті киген кездегі көрінген бейнелер алынған (1, 2 сурет).

1-сурет – Виртуалды шынайылық технологиясы арқылы Абайдың жыл мезгілдері туралы шығармаларының бейнесі

Көзілдірікті киіп, білім алушылардың жыл мезгілін таңдады. Абайдың 4 жыл мезгілі туралы шығармалары таңдалып алынды: «Жаз», «Күз», «Қыс», «Жазғытұры» (2, 3, 4, 5 суреттер). Әр жыл мезгілін таңдағанда сол жыл мезгілі туралы өлеңі оқылып, өлең мәтініне сәйкес бейнелер көрсетілді. Мысалы, «Қыс» өлеңінде:

Ақ киімді, денелі, ақ сақалды,
Соқыр, мылқау, танымас тірі жанды.
Үсті-басы ақ қырау, түсі суық,

Басқан жері сықырлап, келіп қалды.
Дем алысы – үскірік, аяз бен қар,
Кәрі құдаң – қыс келіп, әлек салды.
Ұшпадай бөркін киген оқшырайтып,
Аязбенен қызарып ажарланды.
Бұлттай қасы жауып екі көзін,
Басын сіліксе, қар жауып,
мазанды алды [1].

Осы мәтін виртуалды бейнеде көрініс тапты. Айналаның ақ қырау болуы, үскірік

жел, қатты аяз – осы көріністің барлығы өлеңді тыңдап қана қоймай, оның бей-

несін білім алушыларға ашып көрсетуге мүмкіндік берді.

2-сурет – Абайдың «Қыс» өлеңінің интерфейсі

3-сурет – Абайдың «Жазғытұры» өлеңінің интерфейсі

4-сурет – Абайдың «Жаз» өлеңінің интерфейсі

5-сурет – Абайдың «Күз» өлеңінің интерфейсі

Сабәқ барысында виртуалды шынайылық технологиясын қолданғаннан кейін, Абай

шығармаларын оқытуда оның тиімділігін анықтау мақсатында білім алушыларға

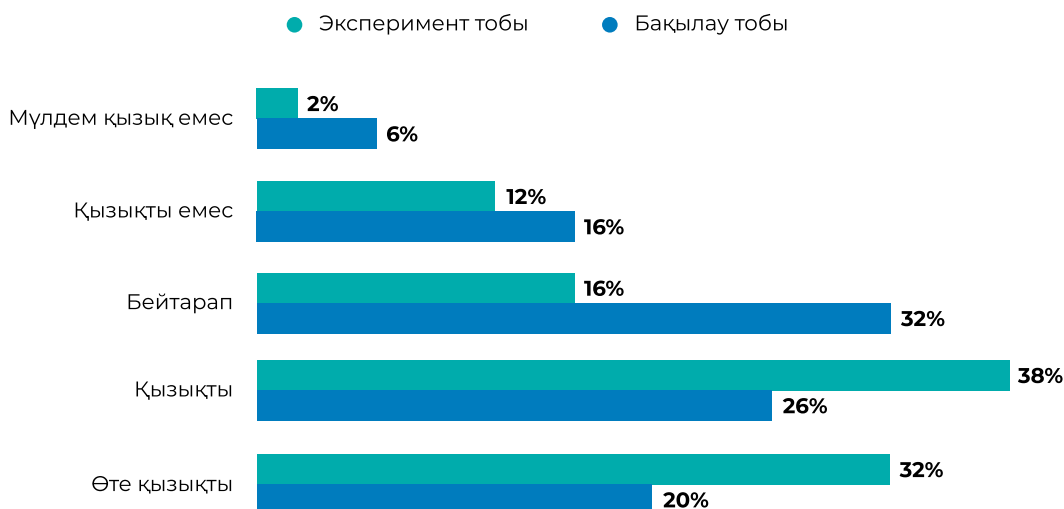
сауалнама жүргіздік. Сауалнама білім алушылардың қызығушылығын, тақырыпты түсіну деңгейін анықтауға бағытталды.

Нәтижелер және талқылау

Сауалнама нәтижелері бойынша, VR қолдану арқылы Абай шығармаларын зерделеу эксперименттік топқа бақылау тобына қарағанда қызықтырақ болғанын көрсетеді. Эксперименттік топтағы білім алушылардың 32%-ы бұл үрдісті «өте қызықты» деп бағалады, ал бақылау тобында бұл көрсеткіш 20%-ды құрады. Сонымен қатар, «қызықты» деп бағалағандар экс-

перименттік топта 38%, бақылау топта 26% болды. Ал бейтарап пікір білдіргендер эксперименттік топта 16% болса, бақылау топта 32% болды. Қызықты емес деп бағалағандар эксперименттік топта 12%, бақылау топта 16% болды. Мүлдем қызықсыз деп бағалағандар эксперименттік топта 2% болса, бақылау топта 6% құрады. Осылайша, эксперименттік топтағы білім алушылардың басым көпшілігі VR технологиясын қолдану арқылы Абай шығармаларын оқу барысында қызығушылық танытқанын байқаймыз, бұл әдістің тиімділігін көрсетеді (6-сурет).

Білім алушылардың қызығушылық деңгейі

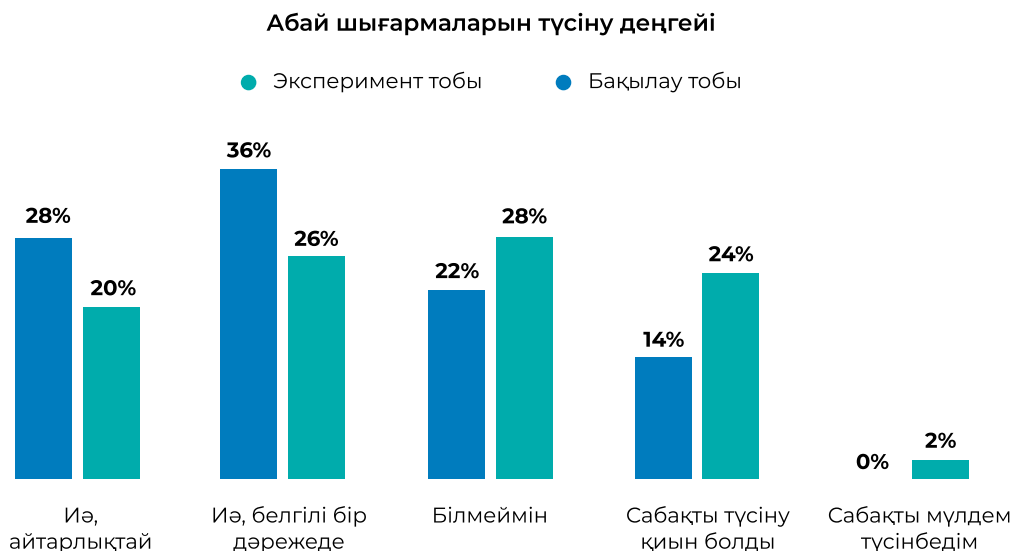
6-сурет – Мектеп білім алушыларының Абай шығармаларын зерделеу кезінде VR пайдаланудағы қызығушылық деңгейі

Келесі кезекті білім алушылардың сабақты түсіну деңгейі зерттелді. Зерттеу нәтижесі бойынша VR технологиясын қолдану арқылы Абайдың жыл мезгілдеріне байланысты шығармаларын оқу эксперименттік топтағы білім алушылардың түсіну деңгейін арттырғанын көрсетеді. Эксперименттік топтағы білім алушылар-

дың 28%-ы шығармаларды «айтарлықтай» түсінгендерін айтса, бақылау тобында бұл көрсеткіш 20% құрады. «Белгілі бір дәрежеде» түсінгендер эксперименттік топта 36%, бақылау топта 26% болды. Білмегендерін білдіргендер эксперименттік топта 22%, бақылау топта 28% болды. Сабақты түсіну қиын болғандар эксперименттік

топта 14%, бақылау топта 24% құрады. Ал сабақты мүлдем түсінбегендер эксперименттік топта 0%, бақылау топта 2% болды.

Бұл нәтижелер VR технологиясын қолдану Абай шығармаларын түсіну деңгейін едәуір жақсартатынын көрсетеді (7-сурет).

7-сурет – Сабақты түсінуге көмектесу деңгейі

Бұл зерттеу VR технологиясын қолданудың Абай шығармаларын оқу мен түсінуге әсерін зерттеді. Нәтижелер көрсеткендей, эксперименттік топтағы білім алушылардың қызығушылық және түсіну деңгейлері бақылау тобына қарағанда айтарлықтай жоғары болды.

Ең алдымен, VR технологиясын қолдану білім алушылардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырды. Эксперименттік топтағы оқушылардың 32%-ы сабақтың «өте қызықты» болғанын, ал 38%-ы «қызықты» болғанын атап өтті. Бақылау тобында бұл көрсеткіштер сәйкесінше 20% және 26% болды. Бұл айырмашылық VR технологиясының оқу материалына деген ынтаны арттыратындығын дәлелдейді. Young зерттеулермен сәйкес келеді, онда VR технологиясының оқу мотивациясын арттыруға оң әсері бар екендігі көрсетілген [11].

Екіншіден, VR технологиясын қолдану білім алушылардың шығармаларды түсіну деңгейін де жақсартты. Соорер С. зерттеулерінде VR технологиясының күрделі оқу материалдарын меңгеруге көмектесетінін көрсетеді. Яғни алынған нәтиженің сәйкестілігін аңғаруға болады [12].

Жалпы, бұл зерттеу VR технологиясының білім беру үдерісіне оң әсер ететінін көрсетті. VR технологиясы оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу материалдарын жақсы меңгеруге көмектеседі. Абай шығармаларын оқытуда VR технологиясын қолдану болашақта да тиімді әдіс ретінде қолданылуы мүмкін.

Зерттеу барысында кейбір шектеулер де болды. Біріншіден, зерттеуге қатысушылар саны шектеулі болды, бұл нәтижелерді жалпылауға кедергі болуы мүмкін. Екіншіден, зерттеу тек бір оқу пәніне

бағытталды, сондықтан басқа пәндердегі VR технологиясының тиімділігін зерттеу қажет. Осыған қарамастан, алынған нәтижелер VR технологиясының білім беру саласында қолданудың болашағы зор екенін көрсетеді.

Қорытынды

Зерттеу орта мектепте Абай шығармаларын оқытуда цифрлық технологияларды, оның ішінде виртуалды шынайылық (VR) технологияларын қолданудың тиімділігін бағалау мақсатында жүргізілді және оның нәтижелері VR технологияларының оқу үдерісін жетілдіру үшін перспективті құрал ретінде қызмет атқаратынын көрсетті. Зерттеу барысында VR технологияларының Абай шығармаларына деген оқушылардың қызығушылығын едәуір арттырып, олардың оқу материалдарын тереңірек түсінуін қамтамасыз еткенін анықтадық. VR технологияларының білім беру үдерісінде оқушылардың қызығушылығын арттыру, оқу нәтижелерін жақсарту және цифрлық құзіреттіліктерді дамыту тұрғысынан зор потенциалы бар екендігі дәлелденді. Болашақта VR технологияларының білім беру саласында қолдану аясын кеңейту, оның тиімділігін әртүрлі пәндерде сынақтан өткізу және оқу үдерісіне интеграциялау бойынша қосымша зерттеулер жүргізу ұсынылады. Сонымен қатар, осы технологияның мүмкіндіктерін кеңінен зерттеу арқылы білім беру сапасын арттыру, цифрлық білім ресурстарын әзірлеу және оқыту әдістемелерін жаңарту жолдарын іздестіру болашақ зерттеулердің басты бағыттары болуы тиіс.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Абайтану. Таңдамалы еңбектер. IV том. Ойлар мен толғаныстар / құраст., түсінік жазғ.: П. Бисенбаев, К. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нұрәділ; жауапты ред. Ә. Тарақ; жалпы ред. Басқ. Ж. Дәдебаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 279 б.
2. Жұмақаева, Б.Д. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. Оқулық. – Алматы: Қыздар университеті, 2015. – 218 б.
3. Абайтану. Таңдамалы еңбектер. IX том. Пәнаралық зерттеу / Ж. Дәдебаев, Ә. Тарақ, А. Көпбасаров, М. Қожақанова, Қ. Сандыбаева, А. Сайдажиева, А. Кіребаева, А. Түнкер; жауапты ред. З. Сейітжанова; жалпы ред. басқ. Ж. Дәдебаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 291 б.
4. Абайдың таксономиясы. Білу, түсіну және қолдану: монография / Жалпы редакциясын басқарған Ж. Дәдебаев; электрондық басылымды дайындағандар: Л. Мұсалы, Б. Даутова, Г. Ыбырайқызы. – Алматы: Абай институты, 2022. – 263 б.
5. Мукашева, М. У., Калкабаева, З. К., Калкабаев, Б. К. «Абай. 4 mausym» приложение виртуальной реальности. Свидетельство о внесении сведений в государственный реестр прав на объекты, охраняемые авторским правом №28720 от 12 сентября 2022 года Республики Казахстан.
6. Абсатова, М. Магистранттардың цифрлық құзіреттілігін қалыптастыру: эмпирикалық зерттеу нәтижелері // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Психология сериясы. – 2024. – Т. 78. – №. 1. – Б. 15-25.
7. Қытайбайқызы, С. Б. Цифрлық технологиялар негізінде білім алушылардың интеллектуалдық қабілетін дамытудың тиімді әдістері // Proceedings of the 4th International Scientific Conference «Academics and Science Reviews Materials» (October 5-6, 2023). Helsinki, Finland, 2023. – С. 136.
8. Khukalenko, I. S. et al. Teachers' perceptions of using virtual reality technology in classrooms: A large-scale survey // Education and Information Technologies. – 2022. – V. 27. – №. 8. – P. 11591-11613.
9. Sun, R., Wu, Y. J., Cai, Q. The effect of a virtual reality learning environment on learners' spatial ability // Virtual Reality. – 2019. – V. 23. – №. 4. – P. 385-398.
10. Nicolae, D. Spectators' experience of 2D film versus virtual reality cinematic film // International Journal on Stereo & Immersive Media. – 2018. – V. 2. – №. 1. – P. 78-87.
11. Young, G. W. et al. Exploring virtual reality in the higher education classroom: Using VR to build knowledge and understanding // Journal of Universal Computer Science. – 2020. – №. 8. – P. 904-928.
12. Cooper, G. et al. Using virtual reality in the classroom: preservice teachers' perceptions of its use as a teaching and learning tool // Educational Media International. – 2019. – V. 56. – №. 1. – P. 1-13.

References

1. Abaitaný. Tańdamaly eńbekter. IV tom. Oılar men toǵanystar [Abay studies. Selected works. Volume IV. Thoughts and reflections] / qurast., túsinik jazǵ.: P. Bisenbaev, K. Káribozov, L. Musaly, N. Nurádil; jaýapty red. Á. Taraq; jalpy red. Basq. J. Dádebaev. – Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2015. – 279 b.
2. Jumaqáeva, B. D. Qazaq ádebietin oqyту ádistemesi [Methods of teaching Kazakh literature]. Oqýlyq. – Almaty: Qyzdar ýniversiteti, 2015. – 218 b.
3. Abaitaný. Tańdamaly eńbekter. IX tom. Pánaralyq zertteý [Abay studies. Selected works. Volume IX. Interdisciplinary research] / J. Dádebaev, Á. Taraq, A. Kópbasarov, M. Qojaqanova, Q. Sandybaeva, A. Saidajieva, A. Kirebaeva, A. Túnker; jaýapty red. Z.

- Seitjanova; jalpy red. basq. J. Dádebaev. – Almaty: Qazaq ǵniversiteti, 2016. – 291 b.
4. Abaidyń taksonomiasy. Bilý, túsiný jáne qoldany: monografiia [Taxonomy of Abai. To know, understand and apply: monograph] / Jalpy redaktıasyn basqarǵan J. Dádebaev; elektrondyq basylymdy дайындаǵандар: L. Musaly, B. Daýtova, G. Ybraiyqzy. – Almaty: Abai institúty, 2022. – 263 b.
 5. **Muqaşeva, M. U., Kalkabaeva, Z. K., Kalkabaev, B. K.** «Abay. 4 mausym» prilojenie virtualnoi realnosti [«Abay. 4 mausym» Virtual reality app]. Svidetelstvo o vnesenii svedenii v gosudarstvennyi reestr prav na obʒekte, ohranyaemye avtorskim pravom №28720 ot 12 sentyabrya 2022 goda Respubliki Kazahstan.
 6. **Absatova, M.** Magistrantardyń tsıfrlyq quzyrettiligin qalyptastyru: empirikalıq zertteý nátiželerei [Formation of digital competence of undergraduates: the results of an empirical study] // Abai atyndaǵy QazUPY Habarshysy. Psihologıia serıiasy. – 2024. – T. 78. – №. 1. – B. 15-25.
 7. **Qytaibaiqzy, S. B.** Tsıfrlyq tehnologıalar negizinde bilim alyshylardyń intellektýaldyq qabiletin damytıdyń tiimdi ádisteri [Effective methods of developing students' intellectual abilities based on digital technologies] // Proceedings of the 4th International Scientific Conference «Academics and Science Reviews Materials» (October 5-6, 2023). Helsinki, Finland, 2023. – S. 13
 8. **Khukalenko, I. S.** et al. Teachers' perceptions of using virtual reality technology in classrooms: A large-scale survey // Education and Information Technologies. – 2022. – V. 27. – №. 8. – P. 11591-11613.
 9. **Sun, R., Wu, Y. J., Cai, Q.** The effect of a virtual reality learning environment on learners' spatial ability // Virtual Reality. – 2019. – V. 23. – №. 4. – P. 385-398.
 10. **Nicolae, D.** Spectators' experience of 2D film versus virtual reality cinematic film // International Journal on Stereo & Immersive Media. – 2018. – V. 2. – №. 1. – P. 78-87.
 11. **Young, G. W.** et al. Exploring virtual reality in the higher education classroom: Using VR to build knowledge and understanding // Journal of Universal Computer Science. – 2020. – №. 8. – P. 904-928.
 12. **Cooper, G.** et al. Using virtual reality in the classroom: preserve teachers' perceptions of its use as a teaching and learning tool // Educational Media International. – 2019. – V. 56. – №. 1. – P. 1-13

Использование цифровых технологий при обучении произведений Абая в средней школе

Утепбергенова К. У.^{1*}, Тулебаева Б. Н.¹, Исмаилова А. Ж.²

¹КГУ «Средняя школа №42» ГУ «Отдел образования города Актобе»

г. Актобе, Республика Казахстан

²ГКП на ПХВ» школа-гимназия №87 имени Абая Кунанбаева»

Г. Астана, Республика Казахстан

*kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Аннотация. В современной системе образования цифровые технологии играют важную роль, особенно широко используются при преподавании предметов на уровне средней школы. Целью данного исследования было изучение влияния технологий виртуальной реальности (VR) на мотивацию и интерес обучающихся, результаты обучения и цифровые компетенции в процессе преподавания стихов Абая Кунанбаева, посвященных временам года. Исследование проводилось с учащимися 6 классов городов Астаны и Актобе. В экспериментальной группе использовались VR-технологии, а в контрольной группе – традиционные методы обучения. По результатам исследования установлено, что обучение с помощью VR-технологий повышает интерес и значительно улучшает уровень понимания учебного материала. Использование VR-технологий также повысило уровень понимания материалов урока. Это исследование показало, что будущее эффективного использования VR-технологий в образовательном процессе велико. В качестве ограничений исследования было названо небольшое количество участников и ориентация только на одну учебную дисциплину, в дальнейшем предлагается расширить исследования в этой области.

Ключевые слова: Абай Кунанбаев, цифровые технологии, виртуальная реальность (VR), интерес к обучению, цифровая компетентность.

Use of digital technologies in teaching Abai's works in secondary school

Utepbergenova K. U.^{1*}, Tulebayeva B. N.¹, Ismailova A. Zh.²

¹KSU «Secondary School №42» State Institution «Education Department of Aktobe city»

Aktobe, Republic of Kazakhstan

²SCP on PCV «School-gymnasium №87 named after Abai Kunanbaev»

Astana, Republic of Kazakhstan

*kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Abstract. In the modern education system digital technologies play an important role, especially widely used in teaching subjects at the secondary school level. The purpose of this study was to investigate the impact of virtual reality (VR) technologies on students' motivation and interest, learning outcomes and digital competencies in the process of teaching Abai Kunanbayev's poems dedicated to the seasons. The study was conducted with 6th grade students of Astana and Aktobe cities. VR-technologies were used in the experimental group and traditional teaching methods were used in the control group. According to the results of the study, it was found that training with VR-technologies increases interest and significantly improves the level of understanding of educational material. The use of VR-technology also increased the level of comprehension of the lesson materials. This study showed that the future of effective use of VR technology in the educational process is bright. The small number of participants and focus on only one academic discipline were identified as limitations of the study, future research in this area is suggested to be expanded.

Keywords: Abay Kunanbaev, digital technologies, virtual reality (VR), interest in learning, digital competence.

Материал баспаға 18.05.2024 келіп түсті.

Мектепте бастауыш сынып білім алушыларын адамгершілікке тәрбиелеу бойынша зерттеу нәтижелері

А. Ш. Танирбергенова^{*1}, К.А.Усербаева², Г.К.Нурахметова³

¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

²№93 мектеп-лицей

Астана қ., Қазақстан Республикасы

³Ф. Орманов атындағы №7 мектеп-гимназия

Астана қ., Қазақстан Республикасы

*a.tanirbergenova@uba.edu.kz

Аңдатпа. Мақалада адамгершілік тәрбиесі туралы теориялық ізденістер мен эксперимент жұмыстарының нәтижелері ұсынылады. Білім алушыларды адамгершілікке тәрбиелеу мәселенің өзектілігі қазіргі кезеңдегі проблемалармен байланысты талданып көрсетілген. Жалпы адамгершілік қасиеттердің қалыптасуына әсер етуші факторлардың ықпалдарын төмендету үшін зерттеу проблемасы тұрғысынан модель ұсынылады. Ұсынылған модельдің білім беру ортасында тиімділігі эксперимент жұмыстарының нәтижелері арқылы дәлелденген. Мақалада зерттеу жұмысының ұйымдастырылуы және эксперимент жұмыстары барысында алынған деректерге салыстырмалы және сапалық талдау жасалып, эксперимент жұмыстарының нәтижесінде ұсынымдар әзірленген. Зерттеу жұмысында Л.Колбергтің моралдық сана дамуын бағалау әдістемесі бейімдеп қолданылады және шынайы тәжірибеде жиі орын алатын жағдаяттарды саралай отырып, кейстерді шешу ұсынылады. Кейстер бойынша білім алушылардың шешім қабылдау ерекшеліктеріне талдау жасау жұмыстарының нәтижелері талқыланған. Мақалада эксперимент барысында адамгершілікке тәрбиелеу моделі негізінде тәжірибеде тиімді қолдануға болатын түрлі әдістер қамтылған. Білім алушыларды адамгершілікке тәрбиелеу моделі шеңберінде ұсынылған шаралардың, ата-аналармен бірлескен жұмыстардың нәтижелігі анықталған. Зерттеу жұмысында эксперимент тобында бақылау тобына қарағанда айтарлықтай жақсы нәтижелерге қол жеткізген. Бұл эксперимент тобындағы білім алушылардың жеке моральдық сенімдеріне негізделген шешімдер қабылдау қабілеті мен әділеттілік пен адалдық принциптеріне адалдықтары артқаны анықталды. Зерттеу жұмысын қорытындылай келе адамгершілік тәрбиенің білім беру процесінің барлық аспектілеріне интеграциялау ұсынылады.

Кілтті сөздер: адамгершілік, адамгершілік тәрбие, моральдық сана, әлеуметтік жауапкершілік, адами қасиет, адамгершілік қасиет.

99 **Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:**
Танирбергенова, А.Ш., Усербаева, К.А., Нурахметова, Г.К., Мектепте бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу бойынша зерттеу нәтижелері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Бі. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – №2. – Б. 88-97.

Кіріспе

Адамгершілік тәрбие – бұл адамгершілік сезімдерді, сенімдерді, құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын қалыптастыру процесі мен оның нәтижесі. Ол моральдық сананы, жауапкершілікті, жанашырлық өзін және басқаларды құрметтеу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Адамгершілік тәрбие адамның бойында тұрақты моральдық принциптерді, әдеп нормаларын, әлеуметтік ортада өзін-өзі ұстау мен басқаларға қатысты адами тұрғыдан дұрыс шешімдер қабылдай білеуге және адами келбетті ұстап тұруға ықпал ететін ережелерді қалыптастыруға бағытталған.

Мемлекет басшысы 2023 жылдың 17 маусымда киелі Түркістан топырағында өткен ІІ Ұлттық құрылтайда «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты сөйлеген сөзінде [1] өскелең ұрпақ тәрбиесіне ерекше назар аударды. Ол: «Біз ұрпақ тәрбиесіне бас мән беріп, жастарды жақсылыққа жетелеуіміз қажет. Баланың бойына адамгершілік құндылықтарды сіңіру – ұстаздың міндеті. Оқушылар мектеп бітіргенде, ең алдымен, адал азамат болып шығуы керек», - деген болатын. Бұл жоғары мемлекеттік деңгейде қоғам мен мемлекеттің тұрақты дамуына өскелең ұрпақтың моральдық, зияткерлік және физикалық қасиеттерін қалыптастырудың маңыздылығын жоғары бағалайтындығын көрсетеді.

Сонымен қатар, өскелең ұрпақ бойына адамгершілік қасиеттерді қалыптастырудың өзектілігі келесі шарттармен сипатталады:

Біріншіден, цифрлық технологиялар адам өмірінде белсенді қолданылуы тұлғаның қалыптасуына әсері бар. «Қазақстан жастары – 2022» ұлттық баяндамада [2] жасөспірімдер мен жастар 72,2% бос уақытын өткізу үшін әлеуметтік желілердегі видеоконтентті таңдайтындығы ай-

тылады. Виртуалды орта мінез-құлықтың оң да, теріс де үлгілерін ұсынады, бұл балалардың ақпаратты сыни бағалау және этикалық негізделген сайлау жасау қабілетін тәрбиелеуді маңызды етеді.

Екіншіден, қазіргі таңда балалар ақпарат ағынының нөпірінің ортасында өсуінде. Интернетте балалардың бетпе-бет келетін ақпарат көлемі олардан шындықты жалғаннан, жақсылықты жамандықтан айыра білуді талап етеді.

Үшіншіден, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің өзгеруін атауға болады. Өйткені, цифрлық технологиялар коммуникация тәсілдерін өзгертті.

Аталған факторлар зерттеудің өзектілігін айқындады және бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуын ескеру қажеттігін көрсетті.

Материалдар мен әдістер Зерттеу әдіснамасы

Адамгершілік тәрбие адамда қоғамдық нормалар мен құндылықтарға сәйкес моральдық құндылықтарды, мінез-құлық нормалары мен қатынастарды қалыптастыруға бағытталған білім берудің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Педагогика ғылымында адамгершілік тәрбиесі жеке тұлғада ар-ұждан, этика, мейірімділік, әділеттілік, жауапкершілік сияқты адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру, сондай-ақ моральдық сананы дамыту мен моральдық маңызы бар әрекеттерді саналы түрде таңдау процесі ретінде айқындалады.

Ғылыми еңбектерді зерделеп, адамгершілік ұғымының қалыптасу тарихи кезеңдері бар екендігін нақтылауға мүмкіндік берді.

Бастауыш сынып оқушыларының адамгершілікке тәрбиелеуге қатысты бірқатар зерттеулерге шолу жасалды. Бирмингем университеті (University Birmingham, 2022) адамгершілік тәрбиесін білім беру мазмұны арқылы жүзеге асырады. Негізгі философиялық мәні «Жаңа Аристотельдік» (Neo-Aristotelian) моделін басшылыққа алады. Аталған модельге сәйкес баланы адамгершілікке тәрбиелеудің екі жолы ұсынылған [3]. Біріккен Ұлттар Ұйымы тұрақты даму мақсатында (ТДМ-4) барлық білім алушылар үшін қауіпсіз, зорлық-зомбылықсыз, инклюзивті және тиімді ортаны қалыптастыру маңызды екендігі көрсетілген. Осыған орай ЮНЕСКО «Бақытты мектеп» жобасы бастамасы ұсынылған. Бұл құжат шеңберінде бақытты білім алушы, бақытты сынып, бақытты орта тақырыптарының кешені білім алушылардың тұлғалық қасиеттеріне, дағдыларына кешенді ықпал ету стратегияларын ұсынады [4]. Гонконгтың құндылықтарға негізделген білім беру бағдарламасында адамгершілік тәрбиесі құрмет, жауапкершілік, ұлттық бірегейлік, адалдық және заңға бағыну құндылықтары арқылы жүзеге асырылады [5]. Қазақстанда адамгершілік тәрбиесі «Біртұтас тәрбие бағдарламасы шеңберінде қамтылған [6]. А.Ш.Танирбергенова тәрбие оқу пәндерінің мазмұны арқылы интеграциялануы қажет десе [7],

А.Қ.Құсайынов адамгершілік мәселесін ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар жүйесімен сабақтастырып, жеке бағыт ретінде қарастырса [8], Р.А. Қаратабанов қазіргі жаһандану дәуіріндегі ұлттық бірегейлікті сақтай отырып құндылықтар негізінде білім беру ұйымының түлегінің моделін құру арқылы білім беру мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды ұсынады [9]. Бұл зерттеулер адамгершілік тәрбиесінің жан-жақты сипатын көрсетеді.

Жоғарыда талданған теориялық ілімдер адамның бойында адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру үшін адамның адамгершілікке негізделген пайымы, яғни қалыптасқан ой тұжырымдары, ұстанымдары мен сүйенетін әдеп нормалары болуы тиіс.

Бұл модель белгілі бір ортада өзге адамға, өзіне қатысты шешімдерді қабылдауда адамгершілік пайымдарына жүгінеді, ұстанымдарын (приптеріне) сәйкес шешімдер қабылдайды, әдеп нормаларына сәйкес әрекет етеді. Ғылыми зерттеулерге талдау жасау негізінде білім беру ұйымдарында адамгершілік тәрбиесінің моделі әзірленді. Модель бала бойындағы адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін басты адамгершілік пайым, әдеп, ұстаныммен байланысты түзіледі.

1 – сурет – Адамгершілікті қалыптастырудың моделі
(Бұл моделді авторлар құрастырған)

Ойымызды түйіндей келе, адамгершілік тәрбиесі ұғымы мен оның әдістері мәдени, әлеуметтік жағдайларға байланысты өзгеріп отырады, бірақта өзгермейтін ұстанымдар сақталады. Ол бала тәрбиесіндегі адами келбетті сақтау, баланың белгілі әдеп нормаларын ұстануға ықпал ететін әдет пен дағдыларды қамтиды. Сол себепті де, адамгершілік тәрбиесі оқу бағдарламаларын, сабақтан тыс жұмыстарды, мектеп мәдениетін және отбасымен және қоғамдастықпен қарым-қатынасты қоса алғанда, білім беру процесінің барлық аспектілеріне кіріктірілсе, сапалы болмақ.

Зерттеу әдістемесі

Адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі тұжырымдарын анықтауға Абайдың «Толық адам», «Шәкәрімнің «Ұждан», психологиялық негіздерін анықтау Л.С.Выготскийдің, Ж.Пиженің, Л.Колбергтің, әлеуметтік тетіктерін анықтау үшін А.Бандураның, цифрлық кеңістіктің ықпалын ескере отырып адамгершілікке тәрбиелеуде У. Бронфенбреннің тәрбиенің экожүйесін құрайды.

Зерттеу жұмысы жұмысына 4-сынып оқушылары, оның ішінде эксперимент тобына – 21 білім алушы және бақылау тобында – 23 білім алушы таңдалды. Эксперимент жұмысына қатысу үшін білім алушылардың ата-аналарынан ақпараттық келісім алынды.

Білім алушылардың адамгершілік ұстанымдарын анықтау мақсатында Л.Колбергтің моралдық сана дамуын бағалау әдістемесі (Л.Анициферова бейімдеген) қолданылды. Таңдалған әдістеме 9 тұжырымнан тұрады, бірақ біз 4-сыныптың оқушыларына 3 негізгі тұжырымды алдық. Тұжырымдар өмірдегі түрлі жағдайларда шешім қабылдауға бағытталады және жағдаят түрінде сипатталып жазылды. Білім алушыға жағдаят жазбаша ұсынылады, зерттеуші бұл жұмысты жұпта орындатуына болады. Бірақ біздің эксперимент жағдайымызда әр экспериментке қатысушы балаға жазбаша ұсынды, білім алушы жағдаятпен танысып, айтылып

тұрған жағдаятқа қатысты шешімін өз бетінше жазды. Бұл экспериментке қатысқан әр баланың шешімін анықтап, моралдық шешімдері туралы талдау жасауға көмектеседі.

Нәтижелер мен талқылаулар

Л.Колбергтің моралдық сана дамуын бағалау әдістемесі моральдық сананың конвенцияға дейінгі, конвенциялық және конвенциядан кейінгі деңгейлерін анықтауға бағытталған үш моральдық тұжырымнан тұрады. Қатысушылар әр жағдаятта қалай әрекет ететіндігін таңдады, өз таңдауларының себебін түсіндіреді.

Тұжырым 1 (конвенциялық деңгей): эксперименттік топта 21 қатысушының 14-і ережелерді бұзатын шешімді таңдады (мысалы, дәрі-дәрмекті ақысыз алу), бұл досына көмектесудің маңызды қажеттілігін негіздеді. Бақылау тобында 23 қатысушының тек 8-і осындай шешімді таңдады. Бұл эксперименттік топтағы жеке сенімдерге негізделген әрекеттерге жоғары бейімділікті көрсетеді.

Тұжырым 2 (конвенциялық деңгей): сыныптасын қорғауды эксперименттік топтан 18 және бақылау тобынан 15 қатысушы таңдады. Екі топқа қатысушылардың көпшілігі өз таңдауын моральдық және әлеуметтік нормаларды сақтаудың маңыздылығымен негіздеді.

Тұжырым 3 (конвенциядан кейінгі деңгей): эксперименттік топтағы 16 қатысушы, ал бақылау тобында 12 қатысушы әділеттілік пен адалдық принциптерін басшылыққа ала отырып, кітаптың жоғалғаны туралы хабарлауды таңдады.

Деректер эксперименттік топтың жеке моральдық сенімдердің (1 және 3 тұжырымдар) пайдасына қабылданған нормаларды бұзуға жоғары дайындықты көрсететінін көрсетеді, бұл экспериментті алдын ала дайындаудың немесе жүргізудің ерекшеліктерінің әсерін көрсетуі мүмкін. Бақылау тобы өз кезегінде қоғамдық үміттер мен ережелерді консервативті түрде ұстанады.

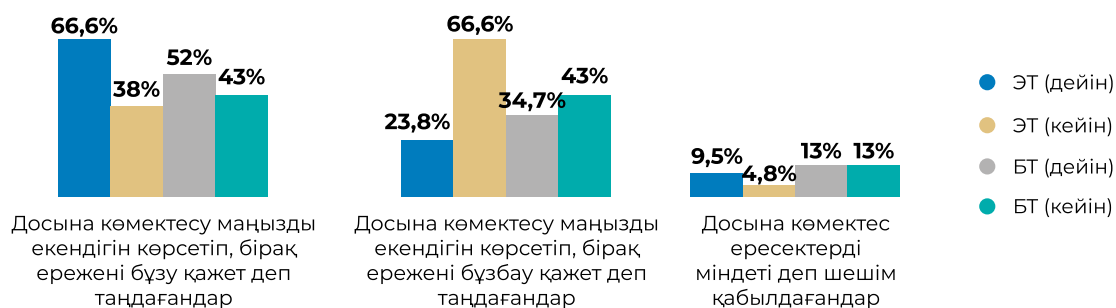
Жалпы эксперимент нәтижелері эксперименттік және бақылау топтары арасындағы моральдық пайымдаулардағы айырмашылықтарды көрсетеді, бұл оқыту мен сыртқы әсерлердің жеке адамдардың

моральдық дамуына қалай әсер ететінін түсіну үшін пайдалы болуы мүмкін. Бұл тұжырымдар білім беру бағдарламаларының оқушылардың моральдық санасына әсерін одан әрі зерттеуге негіз бола алады.

1-кесте. Экспериментке дейінгі және кейінгі кезеңдегі Л.Колберттің әдістемесіне байланысты әзірленген тұжырымдар бойынша сандық талдау

Жауаптардың топтамасы	Эксперимент тобы		Бақылау тобы	
	Дейін	Кейін	Дейін	Кейін
Досына көмектесу маңызды екендігін көрсетіп, бірақ ережені бұзу қажет деп таңдағандар	14 (66,6%)	8 (38%)	12 (52%)	10 (43%)
Досына көмектесу маңызды екендігін көрсетіп, бірақ ережені бұзбау қажет деп таңдағандар	5 (23,8%)	14 (66,6%)	8 (34,7%)	10 (43%)
Досына көмектес ересектерді міндеті деп шешім қабылдағандар	2 (9,5%)	1 (4,8%)	3 (13%)	3 (13%)

1-кестеде берілген нәтижелерге талдау эксперимент жұмысының моральдық шешімдер қабылдауы бойынша өзгерістердің болғандығын көрсетеді.

2-сурет – Л.Колберттің әдістемесі бойынша экспериментке дейінгі және кейінгі кезеңдегі пайыздық көрсеткіштер

Алынған нәтижелерге салыстырмалы талдау нәтижесінде эксперименттік топ бойынша: бірінші тұжырымдағы ережелерді бұзудың артуы жалпы қабылданған ережелермен салыстырғанда жеке моральдық сенімдердің өсуін көрсетеді. Сыныптасын қорғайтын қатысушылар санының едәуір артуы әлеуметтік жауапкершілік пен эмпатияның күшеюін

көрсетеді. Кітаптың жоғалғаны туралы хабарлаған қатысушылар санының өсуі әділеттілік қағидаттарына адалдықтың артқанын көрсетеді. Бақылау тобында бірінші тұжырымдағы шамалы өзгеріс моральдық сенімнің тұрақтылығын көрсетті, сыныптасын қорғауға деген ниетінің, тілегінің артуы эксперименттік топтағыдай байқалмаса да, әлеуметтік сананың өсуі

не нұсқайды. Кітаптың жоғалғаны туралы хабарламаның өсуі моральдық принциптердің күшеюін көрсетеді.

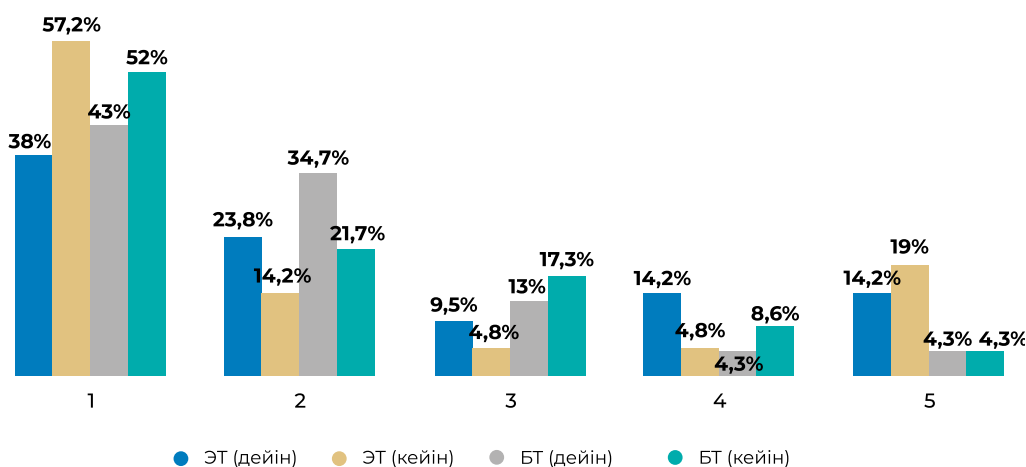
Эксперименттік топ бақылау тобымен салыстырғанда моральдық пайымдауларда үлкен өзгерістерді көрсетті, бұл эксперименттің ерекшеліктерінің нәтижесі дегуге негіз бар. Бұл өзгерістер қатысушы-

лардың моральдық санасын дамытудағы эксперименттік интервенциялардың тиімділігін көрсетеді.

Келесі кезекте түрлі жағдайларға байланысты экспериментке қатысушылардың реакциясын анықтауға байланысты алдын ала әзірленген видеоматериалдар нәтижесі талданды.

2-кесте. Білім алушылардың түрлі жағдайларға реакциясы экспериментінің экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижесі

1	Жауаптардың топтамасы	Эксперимент тобы		Бақылау тобы	
		2	3	4	5
	1	Дейін	Кейін	Дейін	Кейін
2	Ұсынылған жағдайда өз бастамасын білдіріп, әрекетке көшкендер	8 (38%)	12 (57,2%)	10 (43%)	12 (52%)
3	Жағдайға назар аудармай өз әрекетін жалғастырғандар	5 (23,8%)	3(14,2%)	8 (34,7%)	5 (21,7%)
4	Жағдайды байқамағандар	2 (9,5%)	1 (4,8%)	3 (13%)	4 (17,3%)
5	Не істерін білмей тұрып қалғандар	3 (14,2%)	1 (4,8%)	1 (4,3%)	2 (8,6%)
6	Басқа досымен бірлесіп әрекет етуге көшкендер	3 (14,2%)	4 (19%)	1 (4,3%)	1 (4,3%)

3-сурет – Білім алушылардың түрлі жағдайларға реакциясы экспериментінің экспериментке дейінгі және кейінгі кезеңдегі пайыздық көрсеткіштер

Жүргізілген зерттеу жұмыстарынан эксперимент барысында әзірленген бағдарлама өзіндік нәтижесін берді деуге негіз бар.

Себебі эксперимент барысында таңдалған іс-шараларға білім алушылар ерекше ықыласпен қатысты. Іс-шаралар тек шара жасау үшін ғана емес білім алушылардың тұлғалық қалыптасуына оң әсерін тигізді. Оны эксперимент барысында ұйымдастырылған әдістемелердің нәтижелі болғандығын Л. Колбергтің моральдық пайымдар туралы қабылдаған шешімдерінен және белгілі бір жағдайларға білім алушылардың реакциясын анықтау арқылы шешімдер қабылдап, бастама көтере білу дағдыларына көруге болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бұл зерттеу адамгершілік тәрбиені білім беру процесіне енгізу бойынша одан әрі жұмыстың маңыздылығы мен қажеттілігін көрсетеді. Болашақта оқыту үшін қосымша әдістемелер мен материалдар әзірлеу, сондай-ақ бағдарламаны оқушылардың кең аудиториясына кеңейту қажет. Цифрлық дәуірде, балалар көптеген этикалық қиындықтарға тап болған кезде, мұндай бағдарлама әлеуметтік жауапты және моральдық жағынан жетілген тұлғаларды дайындаудың қажетті құралы болып табылады.

Осы зерттеу аясында жүргізілген эксперимент жұмысы нәтижесінде келесідей ұсынымдар беріледі:

- 1) Педагогтер білім берумен ғана емес, балалардағы адами ұстанымдарын, пайымдарын қалыптастырудағы негізгі тұлға екендігін зерттеу нәтижелері растады. Күнделікті тәжірибеде және оқушылармен қарым-қатынаста педагогтер оқушыларға рөлдік моделі болады.
- 2) Баланың адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына әлеуметтік орта мен қатар әлеуметтік желі, түрлі видеокон-

тенттер, яғни Интернет кеңістігіндегі ақпараттар ықпал етеді.

- 3) Адамгершілік тәрбие мәселелеріне қатысты ұстанымдар оқу-тәрбие процесінің әртүрлі аспектілеріне кіріктіру де өз тиімділігін көрсетті. Атап айтқанда, эмпатияны, жауапкершілік пен әділеттілікті дамытуға бағытталған іс-шаралар тұлғаның адами келбетін, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру үшін маңызды.
- 4) Адамгершілікке тәрбиелеуде баланың жас және жеке-дара ерекшелігін ескеру маңызды.
- 5) Білім беру ұйымдарындағы адамгершілік тәрбиесі ақыл, өсиет, өнеге айтумен емес, мінез-құлық үлгісінің тәжірибесін көрсетуге мүмкіндік беретін әлеуметтік жобалар арқылы қалыптасады.
- 5) Мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастық балалардың моральдық дамуына айтарлықтай әсер етеді. Ата-аналардың білім беру процесіне белсенді қатысуы, сондай-ақ олардың мектептегі адамгершілік бастамаларын қолдауы оның әсерін күшейтеді.
- 6) Білім беру тәжірибесін түзету және жақсарту үшін адамгершілік тәрбиесінің нәтижелерін үнемі бағалау және талдау қажет. Оқушылардың адамгершілік құзыреттіліктерін игерудегі жетістіктерін қадағалау бағдарламалар мен әдістемелерге уақытында өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі. 17 маусым 2023 жыл. [Электронды ресурс] // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulattyk-kuryltaidyndy-adilettili-kazakstan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959> (09.12.2023 қаралды)
2. «Қазақстан жастары – 2022» ұлттық баяндамасы. = Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2022». = National report “Youth of Kazakhstan – 2022”. – Астана, 2022. – 384 б.

3. **Arthur, J., Kristjánsson, K.** The Jubilee Centre framework for character education in schools // University of Birmingham. – 2022.
4. **UNESCO.** Learning to be: A holistic and integrated approach to values education for human development: Core values and the valuing process for developing innovative practices for values education toward international understanding and a culture of peace. – 2002. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127914>
5. **Bureau, E.** The Government of Hong Kong Special Administrative Region //Physical Education. Key Learning Area Curriculum Guide (Primary 1-Secondary 6). – 2017 // https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/4-key-tasks/moral-civic/ve_curriculum_framework2021.html
6. Жоғары оқу орындарынан басқа білім беру ұйымдарына арналған «Біртұтас тәрбие бағдарламасын» бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 19 қыркүйектегі №294 бұйрығы [Электронды ресурс] // <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/539827?lang=kk> (24.03.2024 қаралды)
7. **Танірбергенова, А. Ш.** Біртұтас тәрбие бағдарламасы: зерттеулер мен іске асыру тетіктері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №3. – Б. 143-156.
8. **Құсайынов, А. Қ.** Ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізі [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №2. – Б. 131-141.
9. **Қаратабанов, Р.** Құндылыққа негізделген мектеп түлегінің моделі: теориялық негіздемесі және жобалау тәсілдемесі [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №1. – Б. 10-18.
- shi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959 (09.12.2023 qaraldy)
2. «Qazaqstan jastary – 2022» ultiyq baiandamasy. = Nasionalniyi doklad «Molodej Kazahstana – 2022». = National report “Youth of Kazakhstan – 2022”. – Astana, 2022. – 384 b.
3. **Arthur, J., Kristjánsson, K.** The Jubilee Centre framework for character education in schools //University of Birmingham. – 2022.
4. **UNESCO.** Learning to be: A holistic and integrated approach to values education for human development: Core values and the valuing process for developing innovative practices for values education toward international understanding and a culture of peace. – 2002. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127914>
5. **Bureau, E.** The Government of Hong Kong Special Administrative Region //Physical Education. Key Learning Area Curriculum Guide (Primary 1-Secondary 6). – 2017 // https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/4-key-tasks/moral-civic/ve_curriculum_framework2021.html
6. Жоғары оқу орындарынан басқа білім беру ұйымдарына арналған«Біртұтас тәрбие бағдарламасын» бекіту туралы Qazaqstan Respublikasy Oqu-aǵartu ministriniń 2023 jylǵy 19 qyrkúiekteǵy №294 búiryǵy [Elektrondy resurs] [Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated September 19, 2023 No. 294 on approval of the “Unified educational program” for educational organizations other than universities] // <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/539827?lang=kk> (24.03.2024 qaraldy)
7. **Tanirbergenova, A. Ş.** Birtutas tárbie baǵdarlamasy: zertteuler men iske asyru tetikteri [Unified educational program: research and implementation mechanisms] [Mätin] // «Bilim» ǵylymi-pedagogikalıyq jurnaly. – Astana: Y. Altynsarin atyndaǵy Ulttyq bilim akademiasy, 2023. – №3. – B. 143-156.
8. **Qusaiynov, A. Q.** Úrpaq tárbiesindeǵy qúndylyqtar negizi [The basis of values in the upbringing of offspring] [Mätin] // «Bilim» ǵylymi-pedagogikalıyq jurnaly. – Astana: Y. Altynsarin atyndaǵy Ulttyq bilim akademiasy, 2023. – №2. – B. 131-141.
9. **Qaratabanov, R.** Qúndylyqqa negizdelgen mектеп túleginiń modeli: teorıalyq negizdemesi jáne jobalau tásildemesi [Value-based school graduate model: theoretical justification and design approach] [Mätin] // «Bilim» ǵylymi-pedagogikalıyq jurnaly. – Astana: Y. Altynsarin atyndaǵy Ulttyq bilim akademiasy, 2024. – №1. – B. 10-18.

References

1. Memleket bassysy Qasym-Jomart Toqaevtyń Ulttyq qúryltaidyń «Adiletti Qazaqstan – Adal azamat» atty ekinşi otyrysynda sóilegen sózi. 17 mausym 2023 jyl. [Speech of the head of State Kassym-Jomart Tokayev at the second meeting of the National kurultai “Adil Kazakhstan-Adal Azamat”] [Elektrondy resurs] // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaidyndyn-adiletty-kazakstan-adal-azamat-atty-ekin->

Результаты исследования по моральному воспитанию учеников начальных классов в школе

А.Ш. Танірбергенова¹, К.А. Усербаева², Г.К. Нурахметова³

¹Национальная академия образования имени И. Алтынсарина
г. Астана, Республика Казахстан

²Школа-лицей №93

г. Астана, Республика Казахстан

³Школа-гимназия №7 имени Г. Орманова

г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. В статье представлены теоретические исследования и результаты экспериментов по моральному воспитанию. Актуальность воспитания учащихся в духе морали проанализирована в связи с современными проблемами. С целью снижения влияния факторов, воздействующих на формирование моральных качеств, предлагается модель с точки зрения исследуемой проблемы. Эффективность предложенной модели в образовательной среде подтверждена результатами экспериментальной работы. В статье проводится сравнительный и качественный анализ организации исследования и данных, полученных в ходе экспериментов, и на основании результатов экспериментов разработаны рекомендации. В исследовании адаптируется методика оценки развития морального сознания Л. Колберга, предлагается решение кейсов, основанных на ситуациях, часто встречающихся в реальной практике. Обсуждаются результаты анализа особенностей принятия решений учащимися по кейсам. В статье рассматриваются различные методы, которые можно эффективно применять на практике, основанные на модели морального воспитания. Определена результативность предложенных мероприятий в рамках модели морального воспитания учащихся, включая совместные усилия с родителями. В исследовании было установлено, что экспериментальная группа достигла значительно лучших результатов по сравнению с контрольной группой. Выявлено, что учащиеся экспериментальной группы продемонстрировали увеличенную способность принимать решения, основанные на личных моральных убеждениях, и большую приверженность принципам справедливости и честности. В заключение, в исследовании рекомендуется интеграция морального воспитания во все аспекты образовательного процесса.

Ключевые слова: мораль, моральное воспитание, моральное сознание, социальная ответственность, человеческие качества, моральные качества

Research Results on Moral Education of Primary School Students in Schools

A.Sh. Tanirbergenova¹, K.A. Userbaeva², G.K. Nurakhmetova³

¹National Academy of Education named after Y. Altynsarin
Astana, Republic of Kazakhstan

²School-Lyceum No. 93
Astana, Republic of Kazakhstan

³School-Gymnasium No. 7 named after G. Ormanov
Astana, Republic of Kazakhstan

Abstract. The article presents the theoretical research and experimental results on moral education. The relevance of educating students in moral values is analyzed in connection with contemporary issues. To mitigate the impact of factors affecting the formation of moral qualities, a model is proposed from the perspective of the research problem. The effectiveness of the proposed model in the educational environment is evidenced by the results of experimental work. The article provides a comparative and qualitative analysis of the organization of the research work and the data obtained during the experiments, and recommendations were developed based on the experimental results. The study adapted L. Kohlberg's methodology for assessing moral de-

velopment and proposed solving case studies based on real-life situations. The article discusses the results of analyzing the decision-making characteristics of students through case studies. Various methods that can be effectively used in practice based on the model of moral education are included. The effectiveness of the proposed activities within the moral education model, including collaborative efforts with parents, was identified. The research found that the experimental group achieved significantly better results compared to the control group. It was revealed that students in the experimental group demonstrated an increased ability to make decisions based on their personal moral beliefs and a greater adherence to principles of justice and honesty. In conclusion, the study recommends integrating moral education into all aspects of the educational process.

Keywords: morality, moral education, moral consciousness, social responsibility, human qualities, moral qualities

Материал баспаға 11.06.2024 келіп түсті.

Карьерное консультирование обучающихся школы: библиометрический анализ

Қ. М. Тайболатов*¹, А. К. Тастанова², А. К. Аманова³

^{1,2}Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

г. Астана, Республика Казахстан

³Университет имени Шакарима

г. Семей, Республика Казахстан

*k.taibolatov@uba.edu.kz

Аннотация. В данном исследовании представлен комплексный библиометрический анализ литературы, содержащей материал по карьерному консультированию обучающихся школ, за период с 1960 по 2023 год с использованием базы данных Scopus. Цель анализа - проследить развитие и текущее состояние исследований в этой области, выделить основные тенденции, ведущие журналы по проблематике, междисциплинарный характер материала, сети научного сотрудничества и географическое распределение исследовательской деятельности. Результатами исследования выявлен растущий интерес к карьерному консультированию, что отражает его актуальность в контексте динамично развивающегося рынка труда и практикоориентированного профессионального развития. Определены ведущие журналы, предоставляющие ценные источники для научных изысканий и достижений в этой области. Продемонстрирован междисциплинарный характер исследований, охватывающий психологию, социальные науки, что свидетельствует о комплексном подходе к предмету исследования. С помощью программы VOSviewer визуализируются сети сотрудничества авторов, опубликовавших не менее пяти статей по тематике, что позволяет выявить известных исследователей и их научные связи. Такой анализ способствует дальнейшему научному сотрудничеству и знакомству с исследовательским сообществом. Кроме того, географический анализ показывает, что, несмотря на глобальный интерес к карьерному консультированию, исследования в странах Центральной Азии относительно немногочисленны, что говорит о необходимости дальнейших исследований в этом регионе. В целом, данный библиометрический анализ дает ценное представление об эволюции, продуктивности и интеллектуальной структуре исследований в области карьерного консультирования, определяя ключевые темы и направления будущих исследований.

Ключевые слова: карьерное консультирование, библиометрический обзор, VOSViewer, сети между исследователями, Scopus.

Қалай дәйексез алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Тайболатов Қ. М., Тастанова А. К., Аманова А. К. Карьерное консультирование обучающихся школы: библиометрический анализ [Текст] // Научно-педагогический журнал «Білім-Образование». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2024. – №2. – С. 98-107.

Введение

В государственном общеобразовательном стандарте среднего образования установ-

лено, что одной из целей среднего образования является формирование общей культуры личности, адаптация личности к жизни общества, создание основы для

осознанного выбора и освоения профессии [1]. В современном обществе осознанный выбор профессии и профессиональное самоопределение становятся актуальными вопросами для обучающихся школ. В этом контексте важным шагом становится реализация концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы, в которой особое внимание уделено профессиональной ориентации и представлен план ее развития [2].

Одним из ключевых аспектов данного плана является введение в школах должности «Педагог-профориеатор». Педагог-профориеатор определяет склонности учащихся к определенным видам профессиональной деятельности, консультирует по вопросам профессионального самоопределения и построения будущей карьеры, что особенно важно для старшеклассников, поскольку данный вид профориеационных услуг помогает им принимать обоснованные решения о своем будущем. Эффективное карьерное консультирование способствует успешной социализации выпускников и формированию жизненного плана [3]. Консультация педагога-профориеатора помогает обучающимся выбрать правильную образовательную траекторию и карьерный путь [4]. Однако, отсутствие карьерного консультирования может привести к путанице и нерешительности в выборе профессионального пути [5]. Это подчеркивает необходимость четкой политики профориеации, проводимой в школе и подробных рекомендаций педагогу-профориеатору по карьерному консультированию обучающихся и их родителей.

Учитывая важность профессионального самоопределения и карьерного консультирования для обучающихся школ, а также разнообразие теоретических и практических подходов к данной теме, настоящее исследование ставит своей целью составление карты международных исследований и научных работ по карьерному консультированию за период 1960-2023 гг.

В частности, данное исследование даст новое представление о развитии и современном состоянии исследований в области карьерного консультирования обучающихся школ путем библиометрического анализа и визуализации имеющей литературы по данной теме за последние 63 года.

Материалы и методы

Для проведения библиометрического анализа литературы по карьерному консультированию была использована база данных Scopus. Библиометрический анализ представляет собой метод систематического анализа научных публикаций, позволяющий количественно оценить и визуализировать развитие определенной научной области [6, 7].

Поиск литературы был осуществлен с использованием ключевого слова «Карьерное консультирование». Общее количество записей, удовлетворяющих критериям поиска, составило N=2,909. Данные охватывают период с 1960 по 2023 годы, при этом в качестве типа документа были выбраны только статьи (Article).

Анализ данных включал следующие шаги: рост числа исследований, ранжирование журналов, анализ областей исследований, визуализация сети научного сотрудничества, географическое распределение исследований.

Был проанализирован тренд изменения числа исследований в области карьерного консультирования с 1960 по 2023 год. Журналы были ранжированы по количеству публикаций, связанных с карьерным консультированием. Проведен анализ ключевых тем и областей исследований, ранжированных по количеству публикаций. Для визуализации сети научного сотрудничества среди авторов, опубликовавших не менее 5 статей, был использован инструмент VOSviewer. VOSviewer провел анализ сети научного сотрудничества на основе данных о совместных публикациях авторов, выявив наиболее активных исследователей и их взаимос-

вязи. Исследования по карьерному консультированию были проанализированы с точки зрения географического распределения.

Этапы анализа данных позволили провести всестороннее исследование литературы по карьерному консультированию и выявить основные тенденции, ключевые темы и направления дальнейших исследований в этой области.

Результаты и обсуждение

На рисунке 1 показан устойчивый рост числа исследований в области карьерного консультирования с 1960 по 2023 год. С 1960 по 1970 годы исследования были

редкими, но с начала 1980-х годов количество научных публикаций по тематике увеличивается. Уже в 1990-е; 2000-е годы рост научных изысканий в области карьерного консультирования становится более заметным, достигнув значительных пиков в 1993, 2003 и 2008 годах. В 2010-е годы количество исследований резко возросло, с заметным скачком в 2019 году. В 2020-х годах интерес к данной области остается высоким, достигая нового пика в 2023 году.

Представленные данные свидетельствуют о возрастающем интересе и значимости карьерного консультирования в условиях изменяющегося рынка труда и профессионального развития.

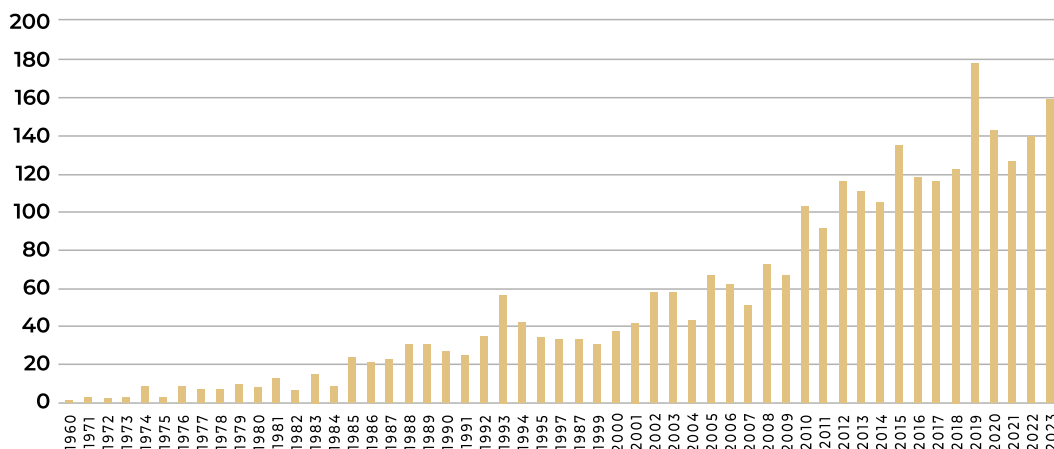

Рисунок 1. Рост числа исследований в области карьерного консультирования (1960-2023)

В общей сложности 2,909 статей по запросу «Карьерное консультирование» были опубликованы в различных журналах, включенных в базу данных Scopus за период с 1960 по 2023 год. Основные журналы в данной области представлены в таблице 1.

Career Development Quarterly выделяется как основной журнал, публикующий наи-

большее количество статей по теме, аккумулируя около 10% всех публикаций (n = 291). Journal Of Career Assessment и Journal Of Career Development также занимают ведущие позиции, публикуя 176 и 150 статей соответственно. Journal Of Vocational Behavior и Journal Of Employment Counseling занимают четвертое и пятое места с 116 и 110 статьями соответственно. Несмотря на свою узкую специали-

зацию, такие журналы, как British Journal Of Guidance And Counselling и Journal Of Counseling Psychology, также входят в

список основных, демонстрируя высокий интерес научного сообщества к вопросам карьерного консультирования.

Таблица 1. Основные журналы ранжированы по количеству записей

Название журнала	Количество статьи
Career Development Quarterly	291
Journal Of Career Assessment	176
Journal Of Career Development	150
Journal Of Vocational Behavior	116
Journal Of Employment Counseling	110
British Journal Of Guidance And Counselling	66
Journal Of Counseling Psychology	65
International Journal For Educational And Vocational Guidance	59
Journal Of Chemical Education	48
Australian Journal Of Career Development	38
Counseling Psychologist	30
Orientation Scolaire Et Professionnelle	28
Journal Of Counseling Development	26
Journal Of Counseling And Development	26
International Journal For The Advancement Of Counselling	26
...	

Области исследований, содержащие наибольшее количество публикаций по этой теме, представлены в таблице 2.

Почти 61% записей в базе данных опубликованы в журналах по психологии ($n = 1,767$). Социальные науки охватывают 1,287 публикаций по исследуемой тематике. Журналы по бизнесу, управлению и бухгалтерскому учету занимают третье место с 1,056 статьями. Периодика других областей научных знаний также содержит публикации по вопросам карьерного консультирования и распределяется следующим образом: медицина (349), иску-

ство и гуманитарные науки (161), компьютерные науки (132) и инженерное дело (91). Экономика, эконометрика и финансы внесли 67 публикаций; химия, сестринское дело и здравоохранение также внесли свой вклад, хотя и в меньшей степени, с 51, 36 и 29 публикациями соответственно. Экологические науки завершают список с 25 статьями по исследуемой теме.

Эти данные подчеркивают междисциплинарный характер исследований в области карьерного консультирования, охватывая широкий спектр академических дисциплин.

Таблица 2. Области исследований, ранжированные по количеству записей

Отрасль знаний, науки	Количество
Psychology	1767
Social Sciences	1287
Business, Management and Accounting	1056
Medicine	349
Arts and Humanities	161
Computer Science	132
Engineering	91
Economics, Econometrics and Finance	67
Chemistry	51
Nursing	36
Health Professions	29
Environmental Science	25
...	

На основе данных базы Scopus за период с 1960 по 2023 год была проведена визуализация сети научного сотрудничества среди авторов, опубликовавших не менее 5 статей по исследуемой проблематике.

Из 5,445 авторов пороговое значение достигли 120 исследователей. Карта сотрудничества демонстрирует различные продуктивные сети взаимодействий, включающие пять и более исследователей, вносящих значительный вклад в развитие данной области (Рисунок 2). На карте представлены несколько крупных сетей сотрудничества. Самая большая сеть (синяя группа) включает таких ведущих ученых, как Марк Л. Савикас [8], Пауло Кардосо [9] и Мариа Эдуарда Дуарте [10], представляющих международную исследовательскую группу. Вторая по величине сеть (желтая группа) представлена такими исследователями как Жером Россие и Сьюзан К. Уистон [11], которые активно сотрудничают с отечественными и

зарубежными исследовательскими группами. Другие заметные сети состоят из групп, объединившихся вокруг таких ученых, как Лаура Нота и Сальваторе Сореси [12] (фиолетовая группа), а также Итамар Гатти [13] (выделено голубым цветом).

Обозначенные научные объединения отражают высокую степень кооперации и междисциплинарных связей между исследователями в области карьерного консультирования.

Сети сотрудничества подчеркивают важность коллективной работы и международных связей для повышения качества исследований и их академического влияния.

Несмотря на наличие крупных групп, на карте также видны небольшие, но активные сети, что свидетельствует о разнообразии подходов и методологий в данной научной области.

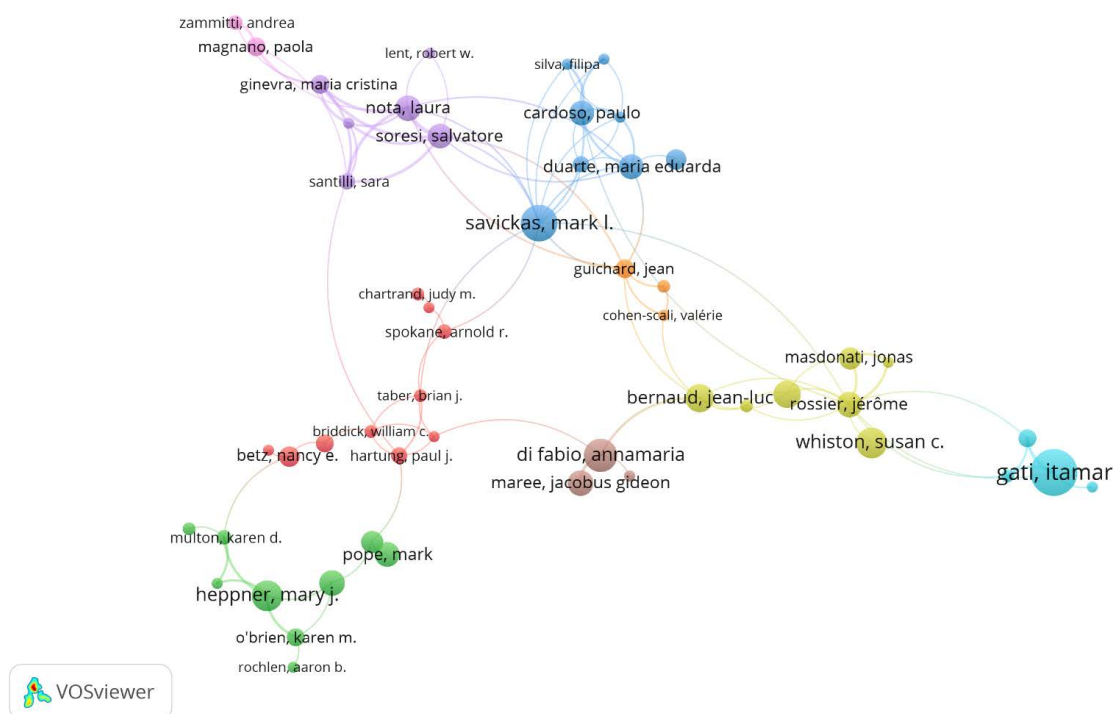

Рисунок 2 – Совместные исследовательские сети между исследователями. В анализе учитывались только исследователи, имеющие 5 и более публикаций (n = 120).

Исследования в области карьерного консультирования проводятся в различных странах, демонстрируя глобальный интерес к этой теме. Лидером по количеству публикаций являются Соединенные Штаты Америки, с 1,250 статьями, что значительно превышает показатели других стран. Далее следуют Канада (173 статьи), Южная Африка (142 статьи), Австралия (130 статей) и Великобритания (124 статьи).

В Европе также наблюдается значительный вклад в исследования по карьерному консультированию: Швейцария (84 статьи), Италия, Израиль и Германия (по 73 статьи), Франция (70 статей). В Азии лидируют Южная Корея (59 статей), Китай (50 статей) и Тайвань (44 статьи).

Термин «карьерное консультирование» в Казахстане используется редко, что является одной из причин отсутствия заметного количества публикаций по данной

теме: в настоящее время опубликована только одна статья. Возможно, исследования и публикации, касающиеся поддержки карьерного роста и консультирования, существуют под другими названиями или терминами, что снижает видимость этой конкретной области в международных базах данных.

Страны с низким числом публикаций включают: Зимбабве, Уругвай, Тайланд, Танзанию, Сербию, Реюньон, Катар, Непал, Марокко, Черногорию, Маврикий, Кувейт, Иорданию, Ирак, Гватемалу, Гуам, Грузию, Эквадор, Коста-Рику, Чили, Болгарию, Ботсвану и Бахрейн (по одной статье каждая).

Такое разнообразие и распределение публикаций также подчеркивает интерес к карьерному консультированию, несмотря на различия в терминологии и методологиях исследований в разных странах.

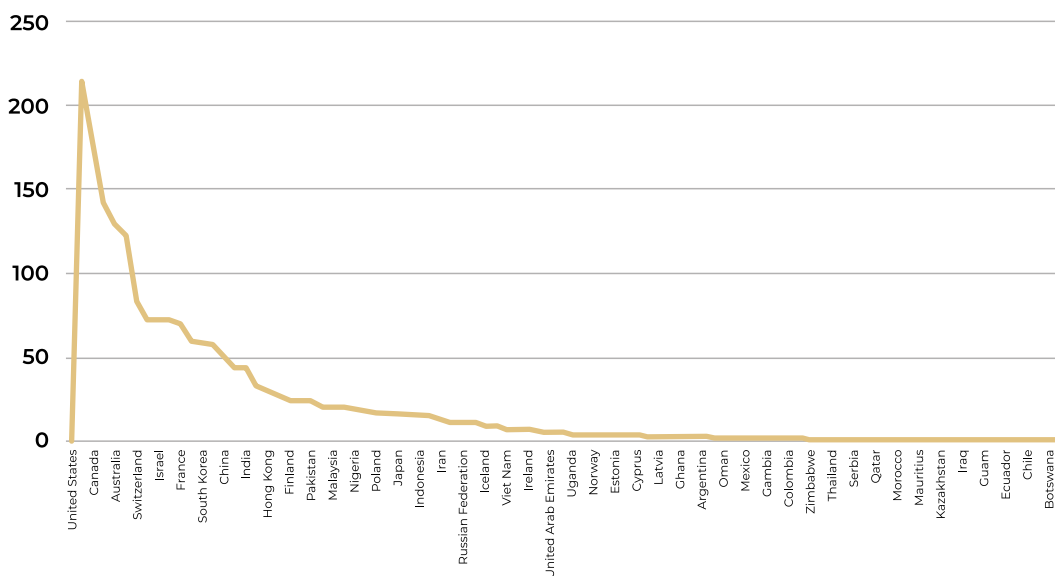

Рисунок 3. Страны, ранжированные по количеству публикации

Заключение

Авторами проведен всесторонний анализ литературы, связанной с карьерным консультированием, на основе которого сделаны следующие выводы:

Во-первых, выявлен растущий интерес и важность карьерного консультирования в условиях меняющегося рынка труда и профессионального развития. Динамика роста публикаций показывает, что тема карьерного консультирования продолжает привлекать внимание исследователей, отражая актуальность этой области.

Во-вторых, определены журналы с наибольшим количеством публикаций по карьерному консультированию. Эти журналы могут служить важными источниками для исследователей, занимающихся данной темой, предоставляя им доступ к ключевым исследованиям и новейшим достижениям в области карьерного консультирования.

В-третьих, анализ показал междисциплинарный характер исследований в области карьерного консультирования. Это свидетельствует о том, что данная тема охватывает различные научные области, такие как психология, образование, социология и другие, что способствует более комплексному подходу к изучению карьерного консультирования.

В-четвертых, была проведена визуализация сети научного сообщества авторов, опубликовавших не менее пяти статей по тематике. Это позволяет исследователям данной области узнать о ведущих авторах, их сетевых взаимосвязях и сотрудничестве, что может способствовать дальнейшему развитию научных контактов и коллабораций.

В-пятых, определены страны, которые проводят больше всего исследований в области карьерного консультирования. Здесь нужно отметить, что анализ географического распределения исследований выявил как международную заинтере-

сованность данной тематикой, так и недостаточное количество исследований в области карьерного консультирования в странах Центральной Азии. Это указывает на необходимость проведения дополнительных исследований в этом регионе для более полного понимания глобальных тенденций и особенностей карьерного консультирования.

Таким образом, настоящее исследование предоставляет ценные инсайты о развитии и современном состоянии исследований в области карьерного консультирования. Выявленные тенденции, ключевые темы и направления исследований могут служить основой для будущих исследований и практических рекомендаций. В частности, необходимы исследования в странах Центральной Азии для устранения выявленных пробелов и обеспечения справедливого представления прогнозов и перспектив в данной области.

Список использованных источников

1. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> (дата обращения: 25.05.2024).
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249 «Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> (дата обращения: 25.05.2024).
3. **Shah, S. S. et al.** Exploring the Importance of Career Counseling at Grade-12 Level at a Public Sector School in Sindh, Pakistan //Sukkur IBA Journal of Educational Sciences and Technologies. – 2021. – I. 1. – №. 2. – P. 36-46.
4. **Hilling, E.** The Importance of career counseling and post-secondary readiness for high school students // Int. J. Instr. – 2017. – I. 14. – №. 1. – P. 363-367.
5. **McMahon, M., Patton, W.** Career counselling. – Taylor & Francis Limited, 2005.
6. **Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M.** (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>

7. **Hernández-Torrano D. et al.** Mental health and well-being of university students: A bibliometric mapping of the literature //Frontiers in psychology. – 2020. – I. 11. – P. 540000.
8. **Savickas, M. L.** Career-style counseling //Adlerian counseling and psychotherapy. – Routledge, 2019. – P. 201-225.
9. **Cardoso, P., Savickas, M. L., Gonçalves, M. M.** Innovative moments in career construction counseling: Proposal for an integrative model //The Career Development Quarterly. – 2019. – I. 67. – №. 3. – P. 188-204.
10. **Duarte, M. E.** Career counseling research-practice disparities: What we know and what we need to know //South African Journal of Education. – 2017. – I. 37. – №. 4.
11. **Whiston, S. C., Rossier, J., Barón, P. M. H.** The working alliance in career counseling: A systematic overview //Journal of Career Assessment. – 2016. – I. 24. – №. 4. – P. 591-604.
12. **Nota, L. et al.** Career Counseling and Vocational Designing, from the Origins to the End of the Last Century: The Moment of Maximum Possibilities // Sustainable Development, Career Counselling and Career Education. – 2020. – P. 1-14.
13. **Gati, I. et al.** Validity of the career decision-making difficulties questionnaire: Counselee versus career counselor perceptions //Journal of Vocational Behavior. – 2000. – I. 56. – №. 1. – P. 99-113.

References

1. Prikaz Ministra prosvetsheniya Respubliki Kazakhstan ot 3 avgusta 2022 goda № 348 «Ob utverjdenii gosudarstvennyh obshchobyazatelnyh standartov doškolnogo vospitaniya i obucheniya, nachalnogo, osnovnogo srednego i obshchego srednego, tehnikeskogo i professionalnogo, poslesrednego obrazovaniya» [On Approval of State Compulsory Standards for Preschool Education and Training, Primary, Basic Secondary and General Secondary, Technical and Vocational, and Post-Secondary Education]. [Elektronnyi resurs]. – Rejim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> (data obrasheniya: 25.05.2024).
2. Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 28 marta 2023 goda № 249 «Ob utverjdenii Kontseptsii razvitiya doškolnogo, srednego, tehnikeskogo i professionalnogo obrazovaniya Respubliki Kazakhstan na 2023 – 2029 gody» [On approval of the Concept of development of preschool, secondary, technical and vocational education of the Republic of Kazakhstan for 2023 - 2029]. [Elektronnyi resurs]. – Rejim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> (data obrasheniya: 25.05.2024).
3. **Shah, S. S. et al.** Exploring the Importance of Career Counseling at Grade-12 Level at a Public Sector School in Sindh, Pakistan //Sukkur IBA Journal of Educational Sciences and Technologies. – 2021. – I. 1. – №. 2. – P. 36-46.
4. **Hilling, E.** The Importance of career counseling and post-secondary readiness for high school students // Int. J. Instr. – 2017. – I. 14. – №. 1. – P. 363-367.

5. **McMahon, M., Patton, W.** Career counselling. – Taylor & Francis Limited, 2005.
6. **Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M.** (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
7. Hernández-Torrano D. et al. Mental health and well-being of university students: A bibliometric mapping of the literature // *Frontiers in psychology*. – 2020. – I. 11. – P. 540000.
8. **Savickas, M. L.** Career-style counseling // *Adlerian counseling and psychotherapy*. – Routledge, 2019. – P. 201-225.
9. **Cardoso, P., Savickas, M. L., Gonçalves, M. M.** Innovative moments in career construction counseling: Proposal for an integrative model // *The Career Development Quarterly*. – 2019. – I. 67. – № 3. – P. 188-204.
10. **Duarte, M. E.** Career counseling research-practice disparities: What we know and what we need to know // *South African Journal of Education*. – 2017. – I. 37. – № 4.
11. **Whiston, S. C., Rossier, J., Barón, P. M. H.** The working alliance in career counseling: A systematic overview // *Journal of Career Assessment*. – 2016. – I. 24. – № 4. – P. 591-604.
12. **Nota, L. et al.** Career Counseling and Vocational Designing, from the Origins to the End of the Last Century: The Moment of Maximum Possibilities // *Sustainable Development, Career Counselling and Career Education*. – 2020. – P. 1-14.
13. **Gati, I.** et al. Validity of the career decision-making difficulties questionnaire: Counselee versus career counselor perceptions // *Journal of Vocational Behavior*. – 2000. – I. 56. – № 1. – P. 99-113.

Мектеп білім алушыларына мансаптық кеңес беру: библиометрикалық талдау

Қ. М. Тайболатов^{*1}, А. К. Тастанова², А. К. Аманова³

^{1,2}Ы. Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясы

Астана қ., Қазақстан Республикасы

³Шәкәрім атындағы университеті

Семей қ., Қазақстан Республикасы

*k.taibolatov@uba.edu.kz

Аңдатпа. Бұл зерттеу Scopus дерекқорын пайдалана отырып, 1960 жылдан 2023 жылға дейінгі кезеңде мектеп білім алушыларына мансаптық кеңес беру бойынша материалдан тұратын әдебиеттерге кешенді библиометриялық талдау ұсынады. Талдаудың мақсаты – осы саладағы зерттеулердің дамуы мен қазіргі жағдайын бақылау, негізгі тенденцияларды, проблемалар бойынша жетекші журналдарды, материалдың пәнаралық сипатын, ғылыми ынтымақтастық желілерін және зерттеу қызметінің географиялық таралуын анықтау. Зерттеу нәтижелері мансаптық кеңес беруге деген қызығушылықтың артуын анықтады, бұл оның қарқынды дамып келе жатқан еңбек нарығы мен тәжірибеге бағытталған кәсіби даму контекстіндегі өзектілігін көрсетеді. Осы саладағы ғылыми ізденістер мен жетістіктер үшін құнды дереккөздерді ұсынатын жетекші журналдар анықталды. Психологияны, әлеуметтік ғылымдарды қамтитын зерттеулердің пәнаралық сипаты көрсетілді, бұл зерттеу тақырыбына кешенді көзқарасты көрсетеді. Vosviewer бағдарламасының көмегімен белгілі зерттеушілер мен олардың ғылыми байланыстарын анықтауға мүмкіндік беретін тақырып бойынша кемінде бес мақала жариялаған авторлардың ынтымақтастық желілері бейнеленген. Мұндай талдау одан әрі ғылыми ынтымақтастыққа және зерттеу қауымдастығымен танысуға ықпал етеді. Сонымен қатар, географиялық талдау көрсеткендей, мансаптық кеңес беруге деген жаһандық қызығушылыққа қарамастан, Орталық Азия елдерінде зерттеулер салыстырмалы түрде аз, бұл аймақтағы қосымша зерттеулердің қажеттілігін көрсетеді. Бұл библиометриялық талдау болашақ зерттеулердің негізгі тақырыптары мен бағыттарын анықтай отырып, мансаптық кеңес беру саласындағы зерттеулердің эволюциясы, өнімділігі және интеллектуалды құрылымы туралы құнды түсінік береді.

Түйінді сөздер: мансаптық кеңес беру, библиометриялық талдау, VOSViewer. зерттеушілер арасындағы желілер, Scopus.

Career counseling of school students: a bibliometric analysis

K. M. Taibolatov*¹, A. K. Tastanova², A. K. Amanova³

^{1,2}National Academy of Education named after I. Altynsarin

Astana, Republic of Kazakhstan

³Shakarim Semey University

Semey, Republic of Kazakhstan

*k.taibolatov@uba.edu.kz

Abstract. This study presents a comprehensive bibliometric analysis of literature containing material on career counseling of school students for the period from 1960 to 2023 using the Scopus database. The purpose of the analysis is to trace the development and current state of research in the field, highlighting major trends, leading journals on the subject, the interdisciplinary nature of the material, networks of scholarly collaboration, and the geographic distribution of research activity. The results of the study revealed a growing interest in career counseling, which reflects its relevance in the context of a dynamic labor market and practice-oriented professional development. Leading journals that provide valuable sources for scholarly research and advances in the field are identified. The interdisciplinary nature of the research is demonstrated, covering psychology, social sciences, which indicates an integrated approach to the subject of the study. Using the VOSviewer program, collaborative networks of authors who have published at least five articles on the subject are visualized, which allows to identify well-known researchers and their scientific connections. This analysis facilitates further scientific collaboration and familiarity with the research community. In addition, the geographical analysis shows that despite the global interest in career counseling, there is relatively little research in Central Asian countries, suggesting the need for further research in this region. Overall, this bibliometric analysis provides valuable insight into the evolution, productivity, and intellectual structure of career counseling research, identifying key themes and directions for future research.

Keywords: career counseling, bibliometric review, VOSViewer, networks among researchers, Scopus

Материал поступил в редакцию 21.05.2024 г.

Арнайы және инклюзивті білім беру**Специальное и инклюзивное образование****Special and inclusive education**

FTAMP 14.15.01

DOI 10.59941/2960-0642-2024-2-108-119

Мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының пән мұғалімдерімен өзара іс-қимылы**М.А. Тыныбаева¹, Л.А. Бутабаева¹, А.Қ. Жүсіп^{*1}, М.Ж. Темирбаева¹**¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,

Астана қ., Қазақстан Республикасы

^{*}e-mail: zhussipaidana@gmail.com

Аңдатпа. Барлық білім алушыға сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету – еліміздің мемлекеттік саясатының басым бағыттарының бірі. Осы орайда мектеп кеңістігінде әрбір баланы жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып білім беру процесіне қосуда психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының бірлескен жұмысы маңызды. Осыған байланысты берілген мақалада психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары мен пән мұғалімдерінің өзара іс-қимылын зерделеу, бірлескен серіктестікті жүзеге асырудағы қиындықтарды анықтау және оларды еңсеру бойынша ұсынымдар беру мақсат етіледі. Зерттеу барысында белгіленген міндеттерді орындау және деректердің дұрыстығын қамтамасыз ету үшін авторлар теориялық, диагностикалық және эмпирикалық әдістерді қолданды. Зерттеу әдіснамасына сәйкес сапалық және сандық зерттеу құралдары негізінде өңірлерде жүргізілген зерттеу нәтижелері келтірілді. Нәтижелер білім алушылардың оқудағы қиындықтарын уақытылы анықтау және оларға қажетті қолдау көрсету үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының пән мұғалімдерімен өзара іс-қимылын арттыру маңыздылығын, мұндайда білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау жұмысын бекітілген қағидаға сәйкес жүзеге асыру қажеттілігін айғақтайды. Сондай-ақ мақалада авторлармен аталған топтардың өзара іс-қимылын тиімді іске асыру, сәйкесінше барлық балалардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере келе білім беру процесіне қосылуын қамтамасыз ету үшін халықаралық тәжірибеге сүйеніп әзірленген психологиялық-педагогикалық қолдау моделі ұсынылады.

Түйінді сөздер: психологиялық-педагогикалық қолдау, инклюзивті білім беру, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары, пән мұғалімдері

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Тыныбаева, М. А., Бутабаева, Л. А., Жүсіп, А. Қ., Темирбаева, М. Ж. Мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының пән мұғалімдерімен өзара іс-қимылы [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – №2. – Б. 108-119.

Кіріспе

2021 жылдың 26 маусымында мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға қол қойды [1]. Оған сәйкес білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің функциясы реттеледі, білім беру ұйымдары басшыларының ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін жағдай жасау бойынша жауапкершілігі артады.

Мұндайда инклюзивті білім беруге жағдай жасау деп ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың білім беру ұйымдарына кедергісіз қолжетімділігін техникалық жағдайлармен қамтамасыз етуді ғана түсінбеуіміз қажет. Бұл білім алушылардың ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескеретін білім беру процесін ұйымдастыруды білдіреді. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға әлеуметтендіруде, оқытуда, тәрбиелеуде қолдау көрсетуде, жалпы инклюзивті білім беру үшін жағдай жасауда барлық мамандардың күшін біріктіру маңызды. Демек, ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру ортасына қосу инклюзивті процесті білікті психологиялық-педагогикалық қолдаусыз іске асыру мүмкін емес [2].

Қазақстанның 4-ші тұрақты даму мақсатына қол жеткізуге бағытталған стратегиялық мақсаттарына сәйкес, баршаға бірдей сапалы білім беруді қамтамасыз ету бойынша қалыптасқан қазақстандық инклюзивті саясат балалардың инклюзивті білім алу, оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау, тәрбиелеу мен оқыту үшін қауіпсіз қолайлы жағдайлар жасау, ерекше білім беруді қажет ететін адамдарды әлеуметтендіру және бейімдеу құқықтарына кепілдік береді.

ҚР «Білім туралы» Заңына сәйкес «психологиялық-педагогикалық қолдау» деп «білім беру ұйымдарында іске асырылатын, процесінде ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде ерекше білім

беруді қажет ететін адамдарды (балаларды) ойдағыдай оқыту және дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалатын жүйелі-ұйымдастырылған қызмет» түсініледі. Осы анықтамаға сүйене отырып, әрбір білім алушы оны оқытудың кез келген кезеңінде, мамандық иелену процесінде психологиялық-педагогикалық қолдауды қажет етуі мүмкін [3].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұны педагогтер (пән мұғалімдері, сынып жетекшілері), психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары (педагог-психологтар, әлеуметтік педагогтер, арнайы педагогтер, педагог-ассистенттер) анықтаумен айналысатын білім алушылардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім беру қажеттіліктеріне байланысты, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық қолдау жоғарыда аталғандардан басқа білім беру ұйымдарының әкімшілігін, сондай-ақ ата-аналарды қоса алғанда, білім беру процесінің барлық қатысушыларының ұжымдық жұмысын білдіреді [4].

Жоғарыда аталған Қағиданың, сондай-ақ білім беру ұйымдарының білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру жөніндегі қызметін және оларды тәрбиелеу мен оқыту үшін арнайы жағдайлар жасауды регламенттейтін басқа да нормативтік құжаттардың болуына қарамастан, қолданыстағы нормативтік құқықтық актілер негізінен денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға бағдарланғанын атап өту қажет. Бұл ретте еліміздің инклюзивті саясатының ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтаудың медициналық моделінен әлеуметтік-педагогикалық моделіне көшуіне байланысты білім беру ұйымдарының педагогтері денсаулық жағдайына ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, экономикалық, мәдени, тілдік факторларға байланысты әртүрлі қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу бойынша өздерінің кәсіби құзыреттерін тұрақты негізде жетілдіруі қажет. Алайда еліміздегі мектептердің тәжірибесі көрсеткендей, психологиялық-педагогикалық қолдауды

ұйымдастыру жүйелі сипатқа ие емес. Негізінен денсаулық жағдайына байланысты ерекше білім беруді қажет ететін балаларға бағытталған.

Мақала авторларымен еліміздің орта білім беру ұйымдары білім алушыларын психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайын мониторингілеу бойынша жүргізген зерттеу нәтижелеріне сүйенетін болсақ, инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметкерлер, әкімшілік және ата-аналардың өзара байланысы әлсіз. Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балалары бар ата-аналармен жұмыс және оларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша бірлескен жұмыс тек екі респондент жауабында байқалды (6%). Педагогтердің 80%-ы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға білім беру үшін арнайы білімдерінің жеткіліксіз екендігін, 20%-ы арнайы білімдерінің мүлдем жоқ екендігін білдірді. Бір де бір респондент арнайы білімдерінің ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс үшін жеткілікті екендігін білдірмеді [5].

PISA-2018 халықаралық зерттеуінде педагогтер балалардың қажеттіліктерін қанағаттандырмайтынын (61%) атап өткен қазақстандық мектеп директорларының үлесі ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіштен 2 есе жоғары [6]. Аталған фактілер инклюзивті процестің негізгі субъектілері ретінде педагогтерге мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің мамандары тарапынан кеңес пен қолдау қажет екенін көрсетеді.

Қазақстандық мектептердің тәжірибесі психологиялық-педагогикалық қолдау жүйелі түрде жүргізілмейтінін және негізінен психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы бойынша арнайы білім беру жағдайларын қажет ететін балаларға бағытталғанын көрсетеді. Инклюзивті процестің қалған субъектілері – білім алушылардың басқа топтары, ата-аналар, педагогтер, сынып жетекшілері, әкімшілік жеткілікті назардан тыс қалуда. Мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін баланың проблемаларына жүйелі

көзқарас жоқ, оны қолдау жекелеген мамандардың күшімен жүзеге асырылуда. Сонымен қатар инклюзивті білім берудің сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін мектептердің барлық деңгейдегі ұйымдармен өзара іс-қимылының жеткіліксіздігі де байқалады.

Анықталған қиындықтар инклюзивті білім беру жүйесіндегі білім беру қызметінің барлық субъектілерінің пәнаралық өзара іс-қимыл тетіктерін іздеуді және барлық педагогикалық қауымдастықтың кезең-кезеңімен өзара іс-қимыл алгоритмімен инклюзивті процесті кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау моделін әзірлеуді өзектендіреді.

Аталған мәселелерді шешу үшін мақала авторларымен жалпы білім беретін мектептерде психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі, оның ішінде қолдаудың кең түрлері (жеке білім беру бағытын ұйымдастыруды қажет ететін балаларды анықтау; түзету-дамытушылық көмек көрсету, жеке оқу жоспарлары мен жеке бағдарламаларды іске асыруды психологиялық-педагогикалық қолдау және т.б.) зерттелді.

Жобаны іске асыру жоспарына сәйкес өңірлердегі білім беру ұйымдарында инклюзивті процесті психологиялық-педагогикалық қолдаудың жағдайы зерделенді. Зерттеудің негізгі гипотезаларының бірі – әкімшіліктің, педагогтердің, білім беру ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері мамандарының өзара байланысының жоқтығы; инклюзивті білім беру процесінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері рөлінің анықталмауы; білім беру ұйымдарының педагогтерінің білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауда, психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуде, командалық жұмысты жүзеге асыруда қиындықтарға тап болуы; барлық ұйымдарда инклюзивті білім беру процесінің барлық субъектілерінің психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша іс-шаралар кешені іске асырылмауы секілді мәселелерге негізделді [7-9].

Жалпы әлемдік білім беру кеңістігінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауда серіктестік және бірлесіп жұмыс жасау тәжірибесі инклюзивті білім беруді қолдаудың маңызды қадамдарының бірі ретінде кеңінен мойындалған [10-12].

S. Finkelstein, U. Sharma, B. Furlonger пікірінше, мектеп контекстіндегі арнайы мамандар мен педагогтердің серіктестігі инклюзивті білім беру ортасын құрудың, білім алушыларды тұлғалық, әлеуметтік дамытудың және сәйкесінше білім беру ұйымдарының баршаға сапалы білімге қолжетімділігін қамтамасыз ету сапасын арттырудың маңызды критерийлерінің бірі болып есептеледі [13].

L. Miltenienė, I. Venclovaite зерттеулеріне сәйкес, инклюзивті білім беру контекстінде педагогтер білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және олардың одан әрі білім алуына қатысты пайдалы кеңестер алу қажеттілігіне байланысты арнайы мамандармен консультациялар түріндегі ынтымақтастыққа қызығушылық танытады [14].

V. Raju, A. Kajamaa, R. Pirttima, E. Kontu инклюзивті практикадағы серіктестікті зерделеуде сынып жетекшілері мен пән мұғалімдерінің әрқайсының көп күшті өз функцияларына жұмсайтындығына қарамастан, өзара байланыс маңыздылығын ескеретінін, сондай-ақ мультипрофессионалды тұғырдың оқытудың позитивті атмосферасын құру үшін үлкен мәнге ие екендігін атап өтеді [15].

C.B. Алехина, М.М. Семаго, Н.Я. Семаго ерекше білім беруді қажет ететін баланы психологиялық-педагогикалық қолдау білім беру бағдарламасына сәйкес жүзеге асырылатынын және инклюзивті білім беру ортасының барлық субъектілерін қолдауды жүзеге асыруды көздейтінін атап көрсетеді [16].

Елімізде жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың, оның ішінде оқу про-

цесінде қолдаудың мазмұны мен тәсілдерін, қолдау қызметі мамандарының рөлін анықтау мәселелері елімізде алғаш И.Г. Елисеева, А.К. Ерсаринаның [17], психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұны (деңгейлік тәсіл) И.Г. Елисеева, Ж.Б. Аханованың ұсынымдарында [18] зерделенді. Аталған еңбектерде білім алушылардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып білім беру процесінде барлық педагогикалық қауымдастықтың бірлесіп жұмыс істеу маңыздылығы белгіленген.

Берілген мақалада авторлар жалпы білім беретін мектептердің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының пән мұғалімдерімен өзара іс-қимылы мәселелерін талдайды, зерттеу әдіснамасына сәйкес жүргізілген зерттеулердің нәтижелерін келтіреді. Авторлардың пікірінше, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары мен педагогтердің іс-қимылындағы жүйесіздік пен сәйкессіздік ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындықтары (оқу бағдарламаларын бейімдеу, жеке оқу жоспарларын әзірлеу, тапсырмаларды саралау және т.б.), білім беру ұйымдарының психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінде жүйелі тәсілдерді жетілдіру қажеттігін көрсетеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында белгіленген міндеттерді орындау және деректердің дұрыстығын қамтамасыз ету үшін авторлар теориялық, диагностикалық және эмпирикалық әдістерді қолданды. Теориялық әдіс қарастырылып жатқан мәселеге қатысты ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді зерделеу және талдау, қиындықтарды анықтау және қажетті шараларды негіздеуді қамтыса, диагностикалық әдіс қарастырылып жатқан мәселеге қатысты бастапқы өзекті ақпаратты жинауға бағытталған сауалнама, сұхбат (интервью) жұмыстарын жүргізуді, эмпирикалық әдіс алынған нәтижелерді статистикалық өңдеуді, талдауды және интерпретациялауды қамтыды.

Білім беру процесіне қатысушылармен сауалнама, сұхбат өңірлердегі мектептерге бару кезінде онлайн режимде де, офлайн форматта да жүргізілді. Сапалы деректерді қамтамасыз ету үшін географиялық орналасуын ескере отырып, зерттеуге қатысатын өңірлер мен ұйымдарды айқындай отырып, мақсатты іріктеу жүргізілді (оңтүстік, солтүстік, батыс, шығыс, орталық, оның ішінде республикалық маңызы бар қалалар).

Сауалнамаға және сұхбатқа қатысушыларды іріктеу үшін негізгі пәндер (математика, қазақ, орыс және ағылшын тілдері, әдебиет, физика, тарих және т.б.) бойынша педагогтердің тізімдері жасалды, бұл ретте оқыту сыныптары (9-сыныптар) және оларда ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың болуы ескерілді.

Сауалнама Google Forms көмегімен жүргізілді. Зерттеудің сандық және сапалық нәтижелерін өңдеу IBM SPSS Statistics бағдарламасын қолдану негізінде жүзеге асты.

Әр ұйымда психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарын (педагог-психологтар, дефектолог-мұғалімдер, логопед-мұғалімдер және т.б.), сынып жетекшілерін және басқа да негізгі ақпарат берушілерді қамтитын респонденттермен интервью немесе фокус-топтар өткізілді. Тек ашық қолжетімді құжаттар зерделенді. Зерттеу барысында автор-

лар барлық әдеп қағидаттарын ұстанды, қатысушылардың анонимділігі мен құпиялылығы сақталды.

Нәтижелер

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін дұрыс ұйымдастыру, жоғарыда атап өткендей, ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқу-процесін ұйымдастыруда ғана маңызды рөл атқармайды, сондай-ақ мектептің жалпы білім беру процесі сапасын арттыруда ерекше маңызға ие. Сол себепті мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі қаншалықты бірлесіп жұмыс істейтінін және оның мүшелері, оның ішінде қолдау мамандары мен пән мұғалімдерінің өзара қалай әрекеттесетіндігін анықтау маңызды.

Осыған байланысты мақалада аталған сұраққа жауап алу, яғни психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары мен пән мұғалімдерінің өзара байланысын анықтау үшін мектеп директорларымен жүргізілген сауалнама-сұхбат жұмыстарының кейбір нәтижелері берілген.

Төменде сауалнамаға қатысқан мектеп директорларының психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің, оның қатысушыларының бірлескен жұмысының маңыздылығын бағалау нәтижелері келтірілген (1-кесте).

1-кесте. Мектеп директорларының психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің, оның қатысушыларының бірлескен жұмысының маңыздылығын бағалау нәтижелері

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің, оның қатысушыларының бірлескен жұмысының маңыздылығын бағалаңыз

бағалау деңгейлері	респонденттер саны
1. жоғары	1201
2. жақсы	1760
3. қанағаттанарлық	310
4. төмен	20
5. жауап беруге қиналамын	16

Бұл көрсеткіш директорлардың басым бөлігінің (89%) мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысын оң бағалайтынын, бірлескен жұмыстың маңызды екендігін белгілейтінін растайды. Расымен, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық қатысушыларының, оның ішінде қолдау мамандары мен пән мұғалімдерінің бірлескен жұмысының арқасында білім алушыларға қиындықтарды жеңуге, бағдарламалық материалды игеруге, оқу іс-әрекетіне оң уәждеме қалыптастыруға, әлеуметтік өзара іс-қимылдың негізгі тәсілдерін игеруге уақытылы және сапалы көмектесуге болады. Мұны сұхбатқа қатысқан мектеп директорларының келесі жауаптары растайды:

Педагог-ассистент сабақта оқуда қиындыққа тап болатын баланың қасында болады, оған көмек көрсетеді. Арнайы педагогтер мен пән мұғалімдерінің тығыз қарым-қатынасы жүзеге асырылады (Респондент 1.4).

Өзара іс-қимыл сынып жетекшілеріне, пән мұғалімдеріне сауалнама жүргізу арқылы жүзеге асырылады, тренингтер өткізіледі (Респондент 1.8).

Барлық арнайы мұғалімдер сабаққа қатысады, пән мұғалімдерімен өзара әрекеттеседі (Респондент 1.15).

Арнайы педагогтер, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер пән мұғалімдерімен, медицина қызметкерлерімен, әкімшілікпен, ата-аналармен консультациялар, балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау үшін ұсынымдар

арқылы тұрақты байланыста болады, онда білімдегі олқылықтар мен оларды жою жолдары, сыныптағы микроклиматтың қалыптасуы, үлгерімді бақылау, сабақтан тыс іс-шараларды ұйымдастыру қарастырылады (Респондент 1.20).

Арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистент, пән мұғалімдері командада жұмыс істейді. Мектептің психологиялық-педагогикалық қызметіне қатысу арқылы баланың даму деңгейі нақтыланады және кеңестер беріледі (Респондент 1.26).

ППҚҚ мамандары пән мұғалімдерімен консультациялар, тренингтер, проблемаларды бірлесіп талқылау, сабақтарды бақылау арқылы үнемі тығыз қарым-қатынаста болады (Респондент 1.27).

Сондай-ақ мектеп директорларына қойылған «Арнайы педагогтер, әлеуметтік педагогтер, педагог-ассистенттер білім алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пән мұғалімдерімен қалай қарым-қатынас жасайды?» сұрағына жауаптарға сәйкес өзара әрекеттесудің ең көп таралған түрлері ретінде жеке әңгімелесу, сабаққа қатысу, оқыту семинарлары, кеңестер анықталды.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандары мен пән мұғалімдерінің өзара байланысында мамандар консультациялары сапасының төмен болуы қиындық тудырады. Мұны мектеп әкімшілігінің қолдау мамандарының консультациялары сапасын бағалау дәрежесі айғақтайды (2-кесте).

2-кесте. Мектеп директорларының психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары консультацияларының сапасын бағалау нәтижелері

Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары консультацияларының сапасын бағалаңыз

бағалау деңгейлері	респонденттер саны
1. жоғары	1388
2. орташа	1779
3. төмен	142
4. мүлдем сәйкес келмейді	42
5. жауап беруге қиналамын	118

Сұхбатқа қатысқан мектеп директорларының жауаптарынан респонденттердің 40%-ының консультациялар сапасын жоғары бағалайтынын, жартысы (51%) орташа баға бергенін, 4% респондент төмен баға беріп, 4%-ы жауап беруге қиналып және тек 1%-ы «мүлдем сәйкес келмейді» деп бағалағанын көреміз (13-сурет).

Жалпы зерттеу нәтижелері арнайы мамандар мен пән мұғалімдерінің ерекше білім беруді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша өзара байланысу фактісін айғақтайды. Десе де, кей нәтижелер педагогтер мен мамандардың инклюзивті білім беру жағдайында білім алушыларға білім беруде біліктіліктерін арттыру, қолдау командасы мүшелерінің өзара байланысын күшейту қажеттілігін негіздейді.

Талқылау

Зерттеу барысында респонденттерге жүргізілген сауалнама-сұхбат нәтижелеріне сәйкес келесідей қорытындылар жасалды:

1. Білім алушыларға, оның ішінде күрделі бұзушылықтары бар білім алушыларға түзету-дамытушылық көмек көрсету бойынша мамандар мен педагогтерге біліктілікті жүйелі негізде арттыру қажет.
2. Пән мұғалімдеріне білім алушылардың ерекше қажеттіліктерін уақытылы анықтауда әдістемелік көмек көрсету қажет.
3. Білім алушылардың оқудағы қиындықтарын уақытылы анықтау және оларға қажетті қолдау көрсету бөлігінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарымен өзара іс-қимылды күшейту қажет.

Ерекше білім беруді қажет ететін, оның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балалар санының әлемдік және қазақстандық контекстте өсу тенденциясына байланысты психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарына пән мұғалімдерімен,

сонып жетекшілерімен, сондай-ақ аталармен өзара іс-қимыл бойынша жұмысты күшейту, кәсіби құзыреттілікті арттырумен, оның ішінде білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау бойынша жүйелі негізде айналысу ұсынылады.

Мектептегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің функцияларына мамандардың балалармен дамытушылық жұмысы ғана емес, сонымен қатар олардың педагогтермен, мамандармен және ата-аналармен ортақ тәсілдерді, білім алушылармен жұмыс істеудің бірыңғай стратегиясын әзірлеу бойынша тұрақты ынтымақтастығы да кіретінін ескеру шарт. Жеке тәсілмен оқытуды қамтамасыз ету, нақты баланың ерекшеліктерін есепке алу, ерекше білім беру қажеттіліктерін мұқият бағалау негізінде оқу бағдарламасын (оның ішінде жеке) және оқу жоспарын әзірлеу – педагогтер мен мектеп мамандары үшін оңай міндет емес. Мұның бәрі ұжымдық жұмысты, білімді, тәжірибені және педагог пен мамандардың тығыз қарым-қатынасын қажет етеді.

Білім алушыны психологиялық-педагогикалық қолдауды іске асыруға бағытталған мамандардың топтық жұмысын жүзеге асыру үшін мақала авторларымен халықаралық озық тәжірибені бейімдеу негізінде әзірлеген психологиялық-педагогикалық қолдау моделін қолдану ұсынылады [7].

Сыныптағы қолдау – оқудағы қиындықтарға алғашқы реакция. Бұл қолдау сыныпта жүзеге асады және сынып жетекшісімен қадағаланады. Қажет болған жағдайда педагог оқу білім алушының жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, оқу бағдарламаларын бейімдейді, тапсырмаларды саралайды, сондай-ақ ата-аналармен орын алған қиындықтардың себебін талқылап, олардың еңсерудің тиімді стратегияларын қарастырады.

Ұсынылған модельге сәйкес кейбір жағдайларда сыныптағы қолдау деңгейіндегі іс-шаралар білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін толық қанағаттандыру үшін жеткіліксіз болуы

мүмкін. Сондықтан сынып жетекшісі келесі кезеңге өтіп, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарын орын алған мәселелерді шешу процесіне тартуы мүмкін (*мектептегі қолдау*). Яғни бұл кезеңде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмылдырылады. Қолдау қызметімен қолдау жоспары әзірленеді, қажет жағдайда жеке дамытушылық бағдарламасы, жеке оқу жоспары, жеке оқу бағдарламасы құрылады, білім алушы үлгерімі қадағаланады. Дәл осы кезеңде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметімен іске асырылатын барлық іс-әрекет алгоритмі «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру, қосымша білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығында белгіленген [4]. Аталған қағидалар білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру тәртібін реттейді. Қағидалардан білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау тәртібімен танысуға, яғни *психологиялық-педагогикалық қолдау нені, қандай жағдайларды қамтиды, оны кім іске асырады, ол қандай қажеттіліктерді бағалау негізінде жүзеге асады, қандай кезеңдерден тұрады, әкімшіліктің немесе жекелеген педагогтердің функциясына не кіреді* деген секілді сұрақтарға жауап алуға болады. Сондай-ақ «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығынан [19] ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау тәртібімен, мұндайда психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының функцияларымен танысуға болады.

Білім алушының қажеттіліктері ауыр, тұрақты және интенсивті қолдауды қажет еткен жағдайда оларға арнайы мамандардың қарқынды қолдауы қажет болуы мүмкін (мысалы, сурдопедагог, тифлопедагог және т.б.). Мұндайда мектептен тыс мамандар тартылып, бағдарламаны әзірлеуге және қажеттіліктерді бағалауға қатысады, барлық қажетті қолдауды іске асы-

рады (*мектептен тыс қолдау*). Сыныптағы және мектептегі қолдау жұмыстарынан алынған ақпарат осы деңгейдегі мәселелерді шешудің бастапқы нүктесі болады. «Білім туралы» заңға енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес білім беру ұйымының басшылары Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен білім беру ұйымына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны немесе білім алу үшін арнайы жағдайлар жасамағаны үшін жауапты болатынын атап өту қажет. Осыған байланысты мектептің бірінші кезектегі міндетіне білім алушылардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, білім алу үшін қажетті арнайы жағдайлар жасау кіреді.

Мектептердің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары мен пән мұғалімдері білім алушыларға бақылау жүргізеді, психологиялық-педагогикалық процесс қызметінің отырысында ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалауға қатысады, сондай-ақ білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке бағдарламаларын (оқу бағдарламалары, жоспарлар, мамандардың жеке-дамытушы бағдарламалары) әзірлейді. Білім берудің әрбір деңгейінде ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау белгілі бір басым міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады.

Қорытынды

Әрбір педагогтің инклюзивті білім берудің мәні ерекше білім беруді қажет ететін баланың жалпы білім беретін мектепке келіп-кетуі ғана еместігін түсінуі өте маңызды. Бұл мектептің өзін, мектеп мәдениетін және білім беру процесіне қатысушылардың қарым-қатынас жүйесін өзгерту, педагогтер мен мамандардың тығыз ынтымақтастығы, ата-аналарды баламен жұмыс істеуге тарту.

Инклюзивті білім беру идеясын қабылдаған және мектепте инклюзивті ортаны дамытатын жалпы білім беру ұйымдарының әкімшілігі мен педагогтері білім беру

процесіне қатысушылар арасындағы өзара іс-қимыл тетігін пысықтау және негізгі тұлға бала болып табылатын педагогикалық процесті қалыптастыру бойынша көмекке аса мұқтаж.

Әрбір баланың сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жалпы білім беретін мектептің толыққанды құрылымдық бөлімшесі болуы тиіс.

Мектеп педагогтері білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде, яғни оқудың анықталған қиындықтары мен олардың туындау себептері негізінде оқу процесінде білім алушыны қолдау түрлерін, нысандары мен көлемін анықтау негізінде жүзеге асырылатынын білуі тиіс. Бұл ретте қажеттіліктерді бағалау, сондай-ақ білім алушыларды қолдау деңгейлік сипатқа ие, бұл қолдау қарқындылығын арттыру жағына да, қолдауды азайту жағына да бір деңгейді қолдаудан екінші деңгейді қолдауға көшу мүмкіндігін білдіреді. Мұның бәрі командалық тәсілді, білімді, тәжірибені және мектеп әкімшілігінің, педагогтердің, мамандардың және ата-аналардың тығыз қарым-қатынасын талап етеді. Кешенді өзара іс-қимыл кезінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың бейімделуінің жеткілікті деңгейіне қол жеткізуге болады, бұл оларға өз қабілеттерін іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Мұндай жағдайды тек тығыз ынтымақтастықта, білім беру процесінің барлық қатысушыларының, оның ішінде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі, оның ішінде арнайы мамандар мен пән мұғалімдерінің өзара тығыз командалық өзара байланысында жасауға болады. Бұл жағдайда барлық балалар жетістікке жетуге, қауіпсіздікті сезінуге мүмкіндік беретін қолдаумен қамтамасыз етіледі.

Қаржыландыру жөнінде ақпарат

Бұл зерттеу ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігімен қаржыландырылған «Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды үздіксіз психологиялық-педагогикалық қолдау (балабақша – мектеп – колледж)» гранттық жобасы шеңберінде жүргізілді (AP19577067, 2023-2025 жж.).

Пайдаланылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2021 жылғы 26 маусымдағы № 56-VII ҚРЗ [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056> (дата обращения: 25.05.2024).
2. **Алехина, С. В.** Инклюзивное образование для детей с ограниченными возможностями здоровья [Текст]: монография / Н. В. Новикова, Л. А. Казакова, С. В. Алехина; под общ. ред. Н. В. Лалетина; Сиб. Федер. ун-т, Красноярск, гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева [и др.]. – Красноярск, 2013. – С. 71–95.
3. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы «Білім туралы» [Электронный ресурс]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (дата обращения: 25.05.2024).
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру, қосымша білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы» [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026513> (дата обращения: 25.05.2024).
5. Методические рекомендации по итогам проведения мониторинга по психолого-педагогическому сопровождению обучающихся в организациях среднего образования. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2021. – 2136 с.
6. Достижения по чтению, математике и естествознанию: результаты исследования PISA-2018 в Казахстане: Национальный отчет. – АО «Информационно-аналитический центр», 2020. – 154 с.
7. **Бутабаева, Л. А., Исмагулова, С. К., Ноғайбаева, Г. А., Темирбаева, М. Ж., Жүсіп, А. Қ.** Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептеріндегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының рөлі // «Білім – Образование» ғылыми-педагогикалық журналы. – 2022. – № 3 (102). – Астана [Электронный ресурс]. URL: <https://bilim-uba.kz/index.php/science/issue/view/5> (дата обращения: 25.05.2024).
8. **Бутабаева, Л. А., Ноғайбаева, Г. А., Исмагулова, С. К.** Роль специалистов службы психолого-педагогического сопровождения в общеобразовательной школе Республики Казахстан // Дефектология и образование в наши дни: фундаментальные и прикладные исследования: Сборник материалов Международной научно-практической конференции, Краснодар, 12–13 апреля 2022 года / Отв. ред. Е. А. Шумилова. – Краснодар: Кубанский государственный университет, 2022. – С. 314–318. – EDN NSLZKZ.

9. **Тыныбаева, М. А., Бутабаева, Л. А., Темирбаева, М. Ж., Жумажанова, С. К.** Роль администрации организаций образования в организации непрерывного психолого-педагогического сопровождения обучающихся // Научное обозрение: актуальные вопросы теории и практики: сборник статей VII Международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение», 2023. – С. 305–318.
10. **Ainscow, M., Sandhill, A.** Developing Inclusive Education Systems: The Role of Organisational Cultures and Leadership // *International Journal of Inclusive Education*. – 2010. – V. 14. – №4. – P. 401–416.
11. **Florian, L., Spratt, J.** Enacting Inclusion: A Framework for Interrogating Inclusive Practice // *European Journal of Special Needs Education*. – 2013. – V. 28. – №2. – P. 119–135. DOI: 10.1080/08856257.2013.778111.
12. **Pantic, N., Florian, L.** Developing Teachers and Agents of Change and Social Justice // *Education Inquiry*. – 2015. – V. 6. – №3. – P. 333–351. DOI: 10.3402/edui.v6.27311.
13. **Finkelstein, S., Sharma, U., Furlonger, B.** The inclusive practices of classroom teachers: A scoping review and thematic analysis // *International Journal of Inclusive Education*. – 2019. – T. 25. – №6. – P. 735–762. DOI: 10.1080/13603116.2019.1572232.
14. **Miltenienė, L., Venclovaite, I.** Teacher collaboration in the context of inclusive education // *Specialisus ugdymas*. – 2012. – V. 27. – №2. – P. 111–123.
15. **Paju, B., Kajamaa, A., Pirttimaa, R., Kontu, E.** Collaboration for Inclusive Practices: Teaching Staff Perspectives from Finland // *Scandinavian Journal of Educational Research*. – 2021. – V. 66. – №3. – P. 427–440. DOI: 10.1080/00313831.2020.1869087.
16. Создание и апробация модели психолого-педагогического сопровождения инклюзивной практики / под общ. ред. С. В. АLEXИНОЙ, М. М. СЕМАГО. – М.: МГППУ, 2012. – 156 с.
17. **Елисева, И. Г., Ерсарина, А. К.** Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации. – Алматы: ННПЦ КП, 2019. – 118 с.
18. **Елисева, И. Г., Аханова, Ж. Б.** Психолого-педагогическая поддержка школьников с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе (уровневый подход): метод. рекомендации. – Алматы: ННПЦ РСИО, 2020. – 76 с.
19. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы «Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы» [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026618> (дата обращения: 25.05.2024).
20. **Alehina, S. V.** Inkluzivnoe obrazovanie dlja detej s ogranichennymi vozmozhnostjami zdorov'ja [Inclusive education for children with disabilities] [Tekst]: monografija / N. V. Novikova, L. A. Kazakova, S. V. Alehina / pod obshh. red. N. V. Laletina; Sib. Feder. un-t, Krasnojarsk gos. ped. un-t im. V.P. Astaf'eva [i dr.]. – Krasnojarsk, 2013. – S. 71 – 95.
21. «Bilim turaly» Qazaqstan Respublikasynyń 2007 jylǵy 27 şildedeǵy № 319 Zańy [The Law of the Republic of Kazakhstan «On Education»] [Elektrondy resurs] // URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (qaralǵan kúni: 25.05.2024 j.)
22. «Mektepke deingi, orta, tehnikalyq jáne kásiptik, orta bilimnen keingi bilim beru, qosymsha bilim beru úiymdarynda psihologialyq-pedagogikalq qoldap otyru qaǵidalaryn bекitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Bilim jáne ǵylym ministriniń 2022 jylǵy 12 qańtardaǵy № 6 búiryǵy [The order on approval of the Rules of psychological and pedagogical support in organizations of preschool, secondary, technical and vocational, post-secondary education, additional education] [Elektrondy resurs] // URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026513> (qaralǵan kúni: 25.05.2024 j.)
23. Metodicheskie rekomendacii po itogam provedeniya monitoringa po psihologo-pedagogicheskomu soprovozhdeniiu obuchajushhihsja v organizacijah srednego obrazovaniya [Methodological recommendations based on the results of monitoring on psychological and pedagogical support of students in secondary education organizations]. – Nur-Sultan: NAO imeni I. Altynsarina, 2021. – 2136 s. URL: <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3> (qaralǵan kúni: 25.05.2024 j.)
24. «Dostizheniya po chteniiu, matematike i estestvoznaniyu: rezul'taty issledovaniya PISA-2018 v Kazahstane» [Achievements in reading, mathematics and natural sciences: the results of the PISA-2018 study in Kazakhstan], Nacional'nyj otchet/AO «Informacionno-analiticheskij centr», 2020 – 154 str.
25. **Butabaeva, L.A., Ismagulova, S.K., Noǵaibaeva, G.A., Temirbaeva M.J., Júsip A.Q.** Qazaqstan Respublikasynyń jalpy bilim беретin mektepterindeǵy psihologialyq-pedagogikalq qoldau qyzmeti mamandarynyń róli [The role of specialists of the psychological and pedagogical support service in general education schools of the Republic of Kazakhstan]. BILIM – OBRAZOVANIE ǵylymi-pedagogikalq jurnaly, №3 (102) 2022. Astana, 2022 [Elektrondy resurs] // URL: <https://bilim-uba.kz/index.php/science/issue/view/5> (qaralǵan kúni: 25.05.2024 j.)
26. Rol' specialistov sluzhby psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya v obshheobrazovatel'noj shkole Respubliki Kazahstan [The role of specialists of the psychological and pedagogical support service in general education schools of the Republic

References

1. «Qazaqstan Respublikasynyń keibir zańnamalyq aktilerine inklüzivti bilim beru máseleleri boıynsha

- of Kazakhstan] / L. A. Butabaeva, G. A. Nogajbaeva, S. K. Ismagulova [i dr.] // Defektologija i obrazovanie v nashi dni: fundamental'nye i prikladnye issledovanija: Sbornik materialov Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii, Krasnodar, 12–13 aprelja 2022 goda / Otvetstvennyj redaktor E.A. Shumilova. – Krasnodar: Kubanskij gosudarstvennyj universitet, 2022. – S. 314–318. – EDN NSLZKZ
9. **Tynybaeva, M.A., Butabaeva, L.A., Temirbaeva, M.Zh., Zhumazhanova, S.K.** Rol' administracii organizacij obrazovanija v organizacii nepreryvnogo psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdenija obuchajushhihsja [The role of the administration of educational institutions in the organization of continuous psychological and pedagogical support of students]. Nauchnoe obozrenie: aktual'nye voprosy teorii i praktiki: sbornik statej VII Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – Penza: MCNS «Nauka i Prosveshhenie». – 2023. – 305–318 s.
 10. **Ainscow, M., Sandhill, A.** Developing Inclusive Education Systems: The Role of Organisational Cultures and Leadership // International Journal of Inclusive Education. – 2010. – V. 14. – №4. – P. 401–416.
 11. **Florian, L., Spratt, J.** Enacting Inclusion: A Framework for Interrogating Inclusive Practice // European Journal of Special Needs Education. – 2013. – V. 28. – №2. – P. 119–135. DOI: 10.1080/08856257.2013.778111.
 12. **Pantic, N., Florian, L.** Developing Teachers and Agents of Change and Social Justice // Education Inquiry. – 2015. – V. 6. – №3. – P. 333–351. DOI: 10.3402/edui.v6.27311.
 13. **Finkelstein, S., Sharma, U., Furlonger, B.** The inclusive practices of classroom teachers: A scoping review and thematic analysis // International Journal of Inclusive Education. – 2019. – T. 25. – №6. – P. 735–762. DOI: 10.1080/13603116.2019.1572232.
 14. **Miltenienė, L., Venclovaite, I.** Teacher collaboration in the context of inclusive education // Specialusis ugdymas. – 2012. – V. 27. – №2. – P. 111–123.
 15. **Paju, B., Kajamaa, A., Pirttimaa, R., Kontu, E.** Collaboration for Inclusive Practices: Teaching Staff Perspectives from Finland // Scandinavian Journal of Educational Research. – 2021. – V. 66. – №3. – P. 427–440. DOI: 10.1080/00313831.2020.1869087.
 16. Sozdanie i aprobacija modeli psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdenija inklyuzivnoj praktiki [Creation and testing of a model of psychological and pedagogical support for inclusive practice] / pod obshh. red. S.V. Alehinoj, M.M. Semago. – M.: MGPPU, 2012. – 156 s.
 17. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detej s osobymi obrazovatel'nymi potrebnoostjami v obshheobrazovatel'noj shkole: metod. Rekomendacii [Psychological and pedagogical support of children with special educational needs in secondary schools: method. Recommendations] / Eliseeva I.G., Ersarina A.K. - Almaty: NNPC KP, 2019. - 118s.
 18. Psihologo-pedagogicheskaja podderzhka shkol'nikov s osobymi obrazovatel'nymi potrebnoostjami v obshheobrazovatel'noj shkole (urovnevnyj podhod) [Psychological and pedagogical support for students with special educational needs in secondary schools (level-based approach)] metod. rekomendacii/sost. Eliseeva I.G., Ahanova Zh.B. - Almaty: NNPC RSIO, 2020. - 76 s.
 19. «Erekşe bilim beru qajettilikterin bağalau qağidalaryn bekitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Bilim jäne ğylym ministrinıń 2022 jylǵy 12 qańtardaǵy № 4 búiryǵy [Order approving the Rules for Assessing Special Educational Needs] [Elektrondy resurs] // URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026618> (qaralǵan kúni: 25.05.2024 j.)

Взаимодействие специалистов службы психолого-педагогического сопровождения общеобразовательных школ с учителями-предметниками

М.А. Тыныбаева¹, Л.А. Бутабаева¹, А.К. Жусип^{*}, М.Ж. Темирбаева¹

¹Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. Обеспечение доступа к качественному образованию для всех детей – одно из приоритетных направлений государственной политики страны. В этой связи в школьном пространстве важна совместная работа специалистов службы психолого-педагогического сопровождения при включении каждого ребенка в образовательный процесс с учетом его индивидуальных возможностей и особых потребностей. Целью данной статьи является изучение взаимодействия специалистов службы психолого-педагогического сопровождения и учителей-предметников, выявление трудностей в этом взаимодействии, а также разработка рекомендаций по их преодолению. Для выполнения поставленных задач и обеспечения достоверности данных в ходе исследования авторы использовали теоретические, диагностические и эмпирические методы. Приведены результаты ис-

следования, проведенного в регионах на основе качественных и количественных методов в соответствии с методологией исследования. Результаты свидетельствуют о необходимости повышения взаимодействия специалистов службы психолого-педагогического сопровождения с учителями-предметниками для своевременного выявления трудностей в обучении учащихся и оказания им необходимой поддержки, при этом работа службы психолого-педагогического сопровождения должна осуществляться в организациях образования в соответствии с утвержденными правилами. Также в статье предлагается модель психолого-педагогического сопровождения, разработанная на основе международного опыта, для эффективной реализации взаимодействия указанных групп и обеспечения включения всех детей в образовательный процесс с учетом индивидуальных возможностей и особых потребностей.

Ключевые слова: психолого-педагогическое сопровождение, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, специалисты службы психолого-педагогического сопровождения, учителя-предметники

Interaction of specialists of the psychological and pedagogical support service of secondary schools with subject teachers

M.A. Tynybayeva¹, L.A. Butabayeva¹, A.K. Zhussip^{*1},
M. Zh. Temirbayeva¹

Abstract. Ensuring access to quality education for all children is one of the priorities of the country's State policy. In this regard, the joint work of specialists of the psychological and pedagogical support service in the school space is important when including each child in the educational process, taking into account his individual capabilities and special needs. The purpose of this article is to study the interaction of specialists of the psychological and pedagogical support service and subject teachers, identify difficulties in this interaction, as well as develop recommendations for overcoming them. To fulfill the tasks set and ensure the reliability of the data in the course of the study, the authors used theoretical, diagnostic and empirical methods. The results of a study conducted in the regions based on qualitative and quantitative methods in accordance with the research methodology are presented. The results indicate the need to increase the interaction of specialists of the psychological and pedagogical support service with subject teachers in order to timely identify difficulties in teaching students and provide them with the necessary support, while the work of the psychological and pedagogical support service should be carried out in educational organizations in accordance with approved rules. The article also proposes a model of psychological and pedagogical support, developed on the basis of international experience, for the effective implementation of the interaction of these groups and ensuring the inclusion of all children in the educational process, taking into account individual capabilities and special needs.

Keywords: psychological and pedagogical support, inclusive education, children with special educational needs, assessment of special educational needs, specialists of the psychological and pedagogical support service.

Материал баспаға 29.04.2024 келіп түсті.

IRSTI 14.37.01

DOI 10.59941/2960-0642-2024-2-120-129

Research of Professional Preferences of Teachers in Kazakhstan: Analysis of Teaching Methods and Training Courses

A. S. Zhumabekov^{1,2*}, O. V. Pak², A. I. Tasmagambetova³

¹Kazakh National Women's Pedagogical University
Almaty, Republic of Kazakhstan

²Shoqan Academy
Almaty, Republic of Kazakhstan

³Shokan Walikhanov Private School
Almaty, Republic of Kazakhstan

*Zhumabekov_Askhat@shac.kz

Abstract. The study aims to identify the professional preferences and needs of teachers in Kazakhstan in the areas of teaching methods and training courses. The survey involved 41,231 teachers from various regions of the country, providing representative data. The main objective of the research was to determine which professional development directions are most in demand among teachers and how these preferences vary by region, years of experience, and subjects taught. The research methods included quantitative analysis conducted through questionnaires. The analysis revealed that most teachers show interest in courses on teaching methodology for their specific subjects, as well as courses related to the use of interactive and innovative teaching methods, the integration of digital technologies, and the preparation of students for competitions. It was found that teachers' preferences vary depending on their experience: novice teachers are more interested in general professional development courses, whereas experienced teachers prefer specialized courses that enhance their professional skills. Based on the collected data, recommendations were formulated for the development of educational programs for teachers' professional development, emphasizing methodological training, modern educational technologies, and innovative teaching approaches. These findings can contribute to improving the quality of teaching and the overall effectiveness of the educational process in Kazakhstan.

Key words: professional development, teachers, teaching methods, training courses, quantitative analysis, pedagogical practice.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Zhumabekov, A. S., Pak, O. V., Tasmagambetova, A. I. Research of Professional Preferences of Teachers in Kazakhstan: Analysis of Teaching Methods and Training Courses [Text] // Scientific and pedagogical journal «Bilim». – Astana: NAE named after I. Altynsarin, 2024. – №2. – P. 120-129.

Introduction

Professional development of teachers is a key factor in improving the quality of education. Studying teachers' professional preferences, as well as their training methods and professional development courses, allows for the creation of more effective professional development programs. This study examines the professional preferences of teachers in Kazakhstan, analyzing their training methods and professional development courses.

One of the key aspects of researching teachers' professional preferences is analyzing the factors influencing their professional development. In the study by Byman et al. the professional preferences of teacher educators in Finnish pedagogical universities are examined [1]. The main goal of the study was to develop and test the psychometric properties of three scales measuring components of teacher educators' professional development: developmental needs, preferred ways of meeting those needs, and hindrances to meeting those needs. The study revealed that teacher educators are not a homogeneous group, and different occupational groups have different interests in professional development. Ansyari et al. analyzed the preferences of Indonesian teachers regarding online professional development programs. Based on data from English teachers, the study found significant positive preferences for synchronous interaction and negative preferences for costly programs, programs without participation or completion certificates, programs conducted over a long period, and those using digital reading materials [2]. It was also found that age, gender, and experience with online programs influence teachers' preferences. The study by Uslu and Özgün focuses on the perceptions of professional preferences and teaching status among future preschool teachers studying in various faculties [3]. The analysis showed a high degree of correlation between the reasons for choosing the teaching profession and perceptions of professional status. The results also indicated a significant influence of gender, faculty, and place of residence on professional preferences and perceptions of teaching

status. The study by Bautista, Toh, and Wong (2018) examines the motivations, needs, and preferences for professional development among primary school music teachers in Singapore, depending on their level of specialization in music education [4]. The study revealed that the level of specialization plays a crucial role in determining teachers' motivations, needs, and preferences. For example, teachers with a major specialization in music education showed the greatest interest in improving their music content knowledge, while generalists preferred learning in informal settings with colleagues.

Against the backdrop of international research, the study of professional preferences of teachers in Kazakhstan acquires particular significance [5, 6]. The research on the professional needs of Kazakhstani teachers was conducted using qualitative and quantitative methods. Qualitative data were collected through the study of current educational practices, skills, and beliefs of teachers in Kazakhstan. Quantitative data were obtained through a survey in which 41,231 teachers participated. The study aimed to identify teachers' preferences across the country regarding teaching methods and professional development courses, as well as to gain a general understanding of their professional development. Analyzing these factors will allow for the development of more effective professional development programs, contributing to the improvement of education quality in Kazakhstan.

Materials and Methods

The study included the collection and analysis of data from 41,231 teachers from various regions of Kazakhstan. The survey was conducted using an online platform, which allowed for a broad reach of respondents. The survey questions focused on the selection of professional development directions, preferred professional development courses, years of experience, subjects taught, and languages of instruction. Here are the main approaches used in the analysis of teachers' responses.

The cluster analysis method, particularly

the k-means method, was used to segment teachers into groups based on similarities in their professional development choices. This helped identify clusters of teachers with similar preferences. This analysis also helped identify a group of teachers preparing for the upcoming teacher certification in the 2023-2024 academic year. Thematic analysis was used to analyze teachers' textual comments. This helped identify the main themes and issues mentioned by teachers in their responses. Sentiment analysis was conducted to determine the "voice of teachers" regarding the proposed directions and professional development courses. This allowed us to understand the overall attitude of teachers towards various courses, their professional development, and identify areas requiring improvement.

Results

Geographic Distribution

A total of 41,231 teachers from various regions of the country participated in the survey, with particularly active participation from representatives of major cities and re-

gional centers. This diversity allows for consideration of the opinions of teachers from different parts of Kazakhstan and enables a comparative analysis of results between regions.

Teacher Profile

Subjects Taught: The most common subjects are primary education (more than 20,000 teachers), Kazakh, Russian, and English languages, mathematics, Russian language and literature, and physical education. Teachers from various regions of the country participated in the survey, with particularly active participation from representatives of major cities and regional centers. This diversity allowed for the consideration of teachers' opinions from different parts of Kazakhstan. A comparative analysis of results with other cities was conducted to identify similarities and differences in responses. We will examine the subjects taught by respondents and the distribution by language of instruction. This will provide an understanding of the professional profile of teachers.

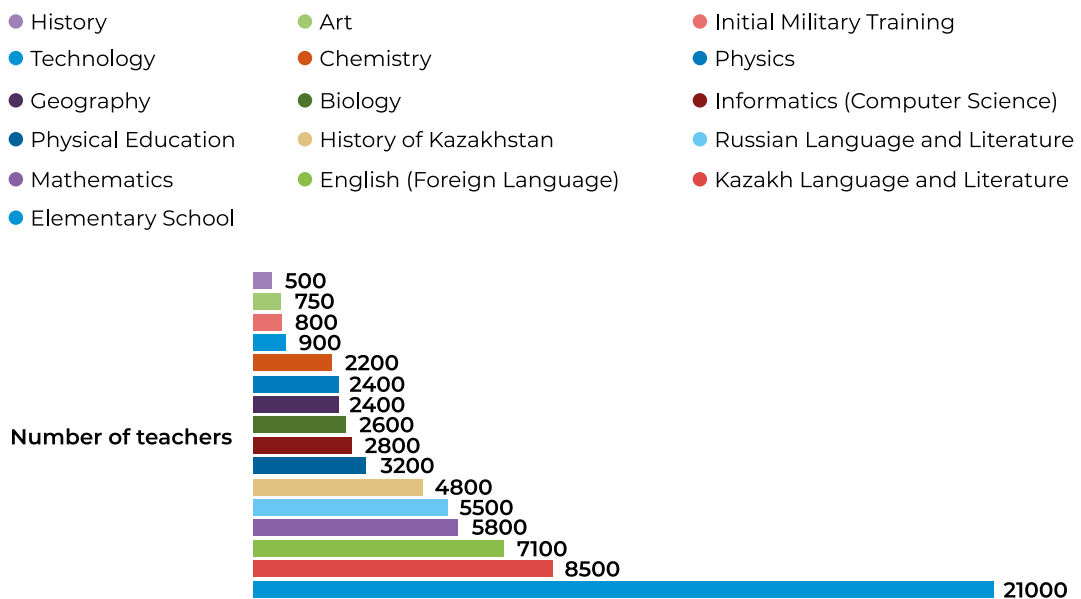

Figure 1 – Distribution of respondents by subjects taught.

According to the survey, one of the important questions was the choice of language in which respondents could receive training. The results were as follows: 52.4% of teach-

ers can only be trained in Kazakh, which accounts for more than 20,000 teachers; 9.8% only in Russian; and 37.8% in both Kazakh and Russian.

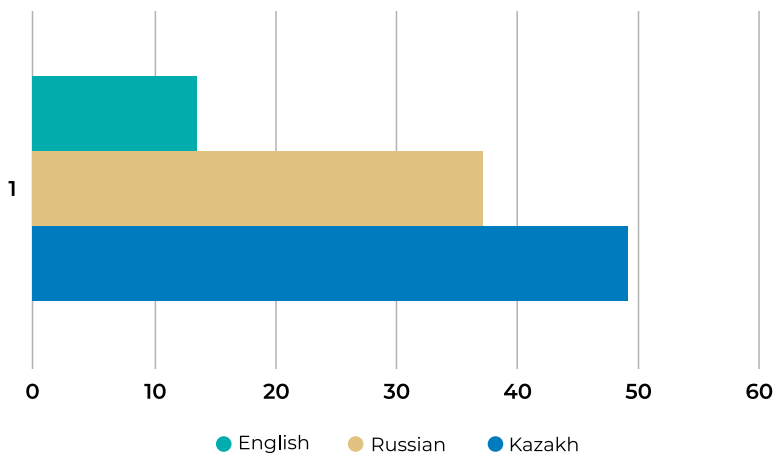

Figure 2 – Distribution of respondents by teaching language.

According to the survey, one of the important questions was the choice of language in which respondents could receive training. The results were as follows: 52.4% of teach-

ers can only be trained in Kazakh, which accounts for more than 20,000 teachers; 9.8% only in Russian; and 37.8% in both Kazakh and Russian.

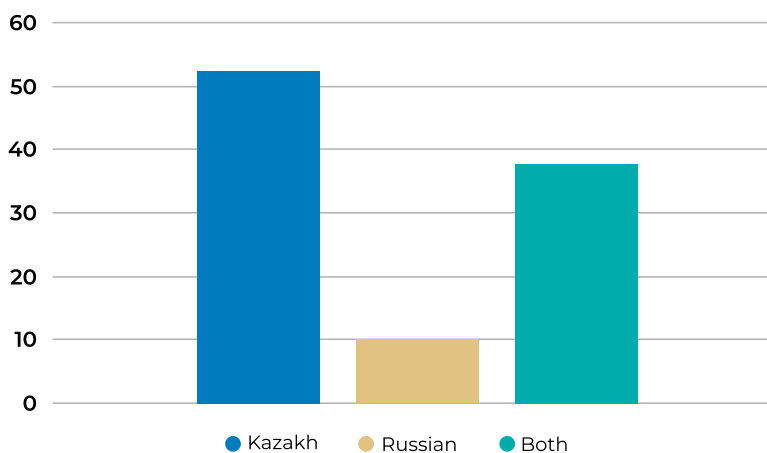

Figure 3 – Distribution of respondents by language of instruction.

Type of educational institution: The majority of respondents work in state educational institutions (97%). This highlights significant potential for offering educational courses in

the public sector, where teachers may seek opportunities for professional development.

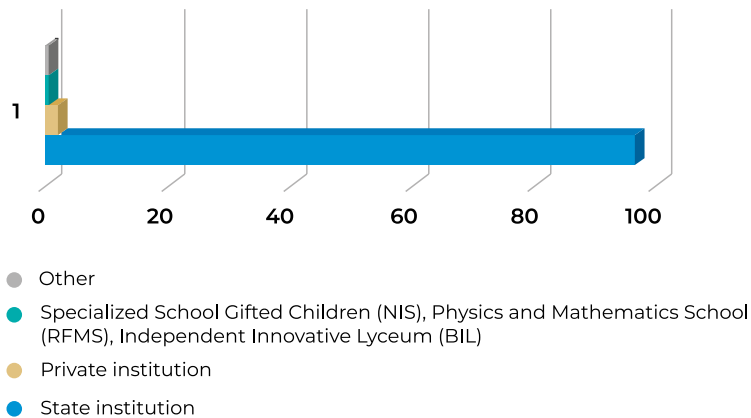

Figure 4 – Distribution of respondents by type of educational institutions.

Professional development programs achieve the highest level of effectiveness when they meet the needs of educators. The content of these programs should be linked to the school curriculum, take into account the experience of teachers, and address their needs.

Work Experience

Teachers have varying levels of work experience, ranging from young professionals (0-3 years) to experienced teachers (14 years and more):

- **14 years and more:** around 25,000 teachers.
- **8-13 years:** more than 7,000 teachers.
- **0-3 years and 4-7 years:** around 8,000 teachers in each category.

Preferences in Training Courses

Now that we have information on teachers' work experience, we can analyze their preferences for training courses, taking into account their work experience. This will allow us to see how interests in training vary depending on teachers' experience across different regions.

According to TALIS 2018 data [6, 7], Kazakhstani teachers primarily need to study updated curricula and textbooks (36.6%) and principles of criteria-based assessment (30.5%).

In order to explore their interests in teacher training courses, respondents were asked about their interest in studying the following topics: updated curricula, principles of criteria-based assessment, teaching methods, and interactive teaching methods:

An analysis of respondents' interests in various professional development courses based on frequency of selection revealed several key areas:

- Teaching methodology of their subject: **24,233 mentions.**

- Use of interactive teaching methods: **13,186 mentions.**
- Preparation of students for competitions: **8,928 mentions.**
- Integration of digital technologies into the educational process: **6,625 mentions.**
- Enhancement of subject knowledge: **16,606 mentions.**
- Innovative teaching methods (PBL, Flipped classroom, gamification): **8,055 mentions.**

Courses related to teaching methodology of specific subjects are of the highest

interest, followed by courses aimed at enhancing subject knowledge and those focusing on preparing students for competitions.

Figure 5 depicts the most popular courses selected by teachers. It is evident that courses related to teaching methodology of specific subjects, use of interactive and innovative teaching methods, and integration of digital technologies into the educational process are highly sought after. This graph visually illustrates the areas where teachers show the greatest interest in professional development.

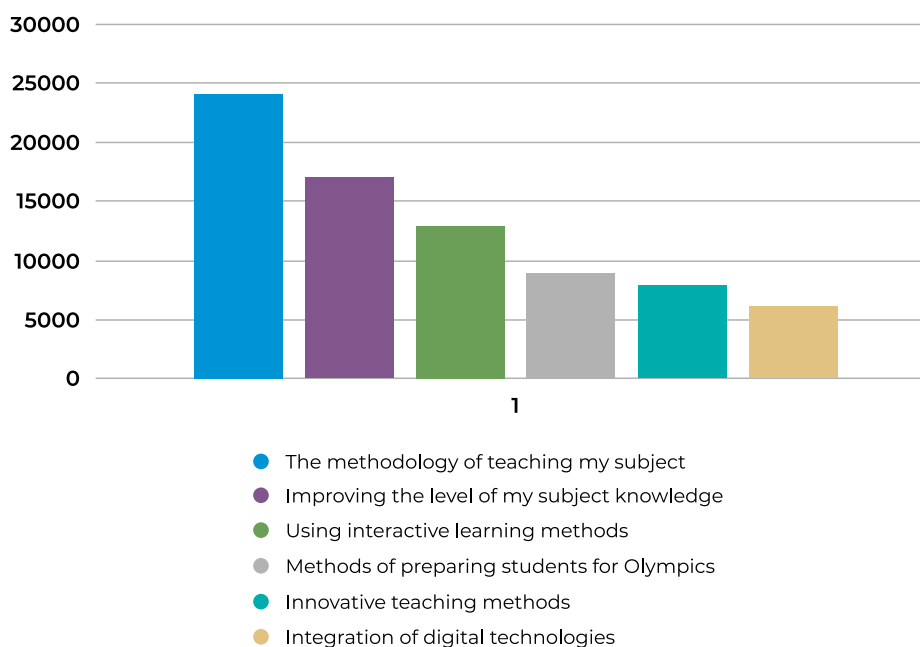

Figure 5 - Areas of professional development.

Regional Preferences

Courses on teaching methodologies, subject knowledge enhancement, and preparation for competitions are particularly popular in the cities of Astana, Almaty, and Shymkent.

Each region exhibits its unique preferences, but common trends also prevail, such as interest in innovative teaching methods and the integration of digital technologies into the educational process.

Discussion

The conducted research revealed that teachers in Kazakhstan are primarily interested in enhancing their subject knowledge and developing their professional skills, particularly in teaching methodologies and integrating modern technologies into the educational process [8]. There is a need to create mechanisms to ensure that professional development programs meet the needs of each teacher. Expanding the choice of training courses can be achieved by providing teachers with vouchers for additional professional training, allowing them to choose the programs that best suit their needs. In Kazakhstan, according to the State Program for the Development of Education and Science for 2020-2025, it is planned to test a voucher system for advanced training. In order to eliminate barriers to teacher development, their professional growth should become a key priority at all levels. This requires allocating resources, including paid time for additional education and financial incentives to improve professionalism. Efforts to create effective professional development programs for teachers may be in vain if teachers do not have the opportunity to participate in them and apply their acquired skills in their professional activities. It was revealed that one of the main obstacles to the professional development of teachers (35.5%) is a lack of time. Additionally, 35% of Kazakhstani teachers note that their work schedule does not allow them to engage in professional development. According to the results of TALIS 2018, teachers work an average of 49 hours per week, which is significantly higher than the OECD average of 39 hours per week. Meanwhile, teachers devote only about 15 hours per week to teaching, spending an average of 34 hours on activities outside of lessons. The increase in teachers' workload may be due to the need to master and teach updated educational content, as well as criteria-based assessment. Mastering new programs, teaching methods, and assessments requires additional time and effort [9].

Research indicates that teachers are particularly eager to enhance their subject-specific knowledge and seek continuous professional development. Studies have shown that ef-

fective professional development focuses on deepening teachers' understanding of the subjects they teach and improving their instructional practices [10]. Teachers view professional development opportunities as vital for staying current with educational trends and integrating innovative teaching strategies, which are essential for their professional growth [11, 12].

In Kazakhstan, a significant number of teachers have expressed a desire to improve their subject knowledge and pedagogical skills. For instance, the focus on enhancing subject knowledge and teaching methodology has been identified as a priority for professional development programs. Additionally, the integration of digital technologies and innovative teaching methods such as gamification and project-based learning are areas of interest among teachers, indicating a commitment to evolving their instructional practices to better engage students [13, 14].

The largest group of respondents included teachers of primary grades, Kazakh, Russian, and English languages, and mathematics, indicating the need to focus on these subjects when planning professional development courses and instructional materials for teachers in Kazakhstan. It was found that the majority of teachers prefer training in Kazakh language, emphasizing the importance of developing and offering educational resources and courses in the state language.

Teachers with different levels of experience show interest in various courses, highlighting the necessity to develop educational programs that cater to different stages of teachers' professional development. Experienced teachers may require specialized courses, whereas novice teachers may benefit from general professional development courses aimed at developing foundational skills.

Conclusions

Based on the analysis of the data, the following conclusions and recommendations can be drawn:

Focus on Methodological Training for Teachers: Development and offering of professional development courses focusing on teaching methodologies for specific subjects.

Language Adaptation of Courses: Provision of educational resources and courses primarily in the Kazakh language to cater to the language preferences of teachers.

Integration of Digital Technologies: Development of courses aimed at integrating digital tools into the educational process to enhance digital literacy among teachers and students.

Support for Innovative Teaching Methods: Offering courses on gamification, project-based learning, and flipped classroom to promote innovative teaching methods.

Consideration of Work Experience: Development of professional development courses tailored to the needs of teachers at different stages of their careers.

As digital literacy and technology integration become increasingly crucial, schools and teachers should actively incorporate digital tools and resources into the learning process. Implementing innovative methods such as gamification, project-based learning, and flipped classrooms can make learning more interactive and engaging for students, thereby enhancing the quality of education. The significant number of responses, particularly around 2000 respondents in the “other” category, underscores the diverse interests and needs of teachers that may extend beyond standard professional development programs. Visual representations, such as charts, help illustrate which courses are most in demand among teachers and identify both common and unique trends in their professional interests.

These measures will contribute to improving the quality of education and professional development for teachers in Kazakhstan, addressing their current needs and preferences effectively.

Bibliography

1. **Byman, R. et al.** Finnish teacher educators' preferences for their professional development—quantitative exploration // *European Journal of Teacher Education*. – 2021. – I. 44. – №. 4. – P. 432-451.
2. **Ansyari, M. F., Groot, W., De Witte, K.** Teachers' preferences for online professional development: Evidence from a discrete choice experiment // *Teaching and Teacher Education*. – 2022. – I. 119. – P. 103870.
3. **Uslu, E. M., Özgün, T.** Exploring pre-service teachers' perceptions of teaching profession preferences and teaching status // *Research on Education and Psychology*. – 2022. – I. 6. – №. 1. – P. 68-83.
4. **Bautista, A., Toh, G. Z., Wong, J.** Primary school music teachers' professional development motivations, needs, and preferences: Does specialization make a difference? // *Musicae Scientiae*. – 2018. – I. 22. – №. 2. – P. 196-223.
5. **Ахметова, Г. С.** Профессиональное развитие учителей в условиях модернизации образования Республики Казахстан. – Астана: Ел Орда, 2020. – 312 с.
6. TALIS 2018 Results. Vol. II: Teachers and School Leaders as Valued Professionals. – Париж: OECD, 2020. – URL: <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
7. TALIS 2018 Technical Report. – Париж: OECD, 2019. – URL: https://www.oecd.org/education/talis/TALIS_2018_Technical_Report.pdf
8. **Абдрахманова, Ж. Б.** Инновационные подходы в обучении математике: теоретические и практические аспекты. – Алматы: Казахский университет, 2018. – 288 с.
9. **Чернобай, Е. В., Ташибаева, Д. Н.** Профессиональное развитие учителей в Российской Федерации и Республике Казахстан: результаты исследования TALIS-2018 // *Вопросы образования / Educational Studies Moscow*. – 2020. – № 4. – С. 141-164. – DOI: <https://doi.org/10.17323/1814-9545-2020-4-141-164>
10. **Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M.** Effective Teacher Professional Development. – Пало-Альто, Калифорния: Learning Policy Institute, 2017. – DOI: <https://doi.org/10.54300/122.311>
11. **Louws, M. L., Meirink, J. A., van Veen, K., van Driel, J. H.** Teachers' views on professional development: An examination of the alignment with their personal goals // *Journal of Education for Teaching*. – 2017. – I. 43. – №5. – P. 497-509. – DOI: <https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1355089>
12. **Opfer, V. D., Pedder, D.** Conceptualizing Teacher Professional Learning // *Review of Educational Research*. – 2011. – I. 81. – №3. – P. 376-407. – DOI: <https://doi.org/10.3102/0034654311413609>
13. **Hill, H. C., Beisiegel, M., Jacob, R.** Professional Development Research: Consensus, Crossroads, and Challenges // *Educational Researcher*. – 2013. – I. 42. – №9. – P. 476-487. – DOI: <https://doi.org/10.3102/0013189X13512674>

14. Vangrieken, K., Meredith, C., Packer, T., Kyndt, E. Teacher Communities as a Context for Professional Development: A Systematic Review // *Teaching and Teacher Education*. – 2017. – I. 61. – P. 47-59. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.10.001>

References

1. Byman, R. et al. Finnish teacher educators' preferences for their professional development—quantitative exploration // *European Journal of Teacher Education*. – 2021. – I. 44. – №. 4. – P. 432-451.
2. Ansari, M. F., Groot, W., De Witte, K. Teachers' preferences for online professional development: Evidence from a discrete choice experiment // *Teaching and Teacher Education*. – 2022. – I. 119. – P. 103870.
3. Uslu, E. M., Özgün, T. Exploring pre-service teachers' perceptions of teaching profession preferences and teaching status // *Research on Education and Psychology*. – 2022. – I. 6. – №. 1. – P. 68-83.
4. Bautista, A., Toh, G. Z., Wong, J. Primary school music teachers' professional development motivations, needs, and preferences: Does specialization make a difference? // *Musicae Scientiae*. – 2018. – I. 22. – №. 2. – P. 196-223.
5. Ahmetova, G. S. Professionalnoe razvitie uchitelei v usloviyah modernizatsii obrazovaniya Respubliki Kazakhstan [Professional development of teachers in the context of modernization of education in the Republic of Kazakhstan]. – Astana: El Orda, 2020. – 312 s.
6. TALIS 2018 Results. Vol. II: Teachers and School Leaders as Valued Professionals. – Париж: OECD, 2020. – URL: <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
7. TALIS 2018 Technical Report. – Париж: OECD, 2019. – URL: https://www.oecd.org/education/talis/TALIS_2018_Technical_Report.pdf

8. Abdrahmanova, J. B. Innovatsionnye podhody v obuchenii matematike: teoreticheskie i prakticheskie aspekty [Innovative approaches in teaching mathematics: theoretical and practical aspects]. – Almaty: Kazhskii universitet, 2018. – 288 s.
9. Chernobai, E. V., Taşibaeva, D. N. Professionalnoe razvitie uchitelei v Rossiiskoi Federatsii i Respublike Kazakhstan: rezultaty issledovaniya TALIS-2018 [Professional development of teachers in the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan: the results of the TALIS-2018 study] // *Voprosy obrazovaniya / Educational Studies Moscow*. – 2020. – №. 4. – S. 141-164. – DOI: <https://doi.org/10.17323/1814-9545-2020-4-141-164>
10. Darling-Hammond, L., Hylter, M. E., Gardner, M. Effective Teacher Professional Development. – Пало-Альто, Калифорния: Learning Policy Institute, 2017. – DOI: <https://doi.org/10.54300/122.311>
11. Louws, M. L., Meirink, J. A., van Veen, K., van Driel, J. H. Teachers' views on professional development: An examination of the alignment with their personal goals // *Journal of Education for Teaching*. – 2017. – I. 43. – №. 5. – P. 497-509. – DOI: <https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1355089>
12. Opfer, V. D., Pedder, D. Conceptualizing Teacher Professional Learning // *Review of Educational Research*. – 2011. – I. 81. – №. 3. – P. 376-407. – DOI: <https://doi.org/10.3102/0034654311413609>
13. Hill, H. C., Beisiegel, M., Jacob, R. Professional Development Research: Consensus, Crossroads, and Challenges // *Educational Researcher*. – 2013. – I. 42. – №. 9. – P. 476-487. – DOI: <https://doi.org/10.3102/0013189X13512674>
14. Vangrieken, K., Meredith, C., Packer, T., Kyndt, E. Teacher Communities as a Context for Professional Development: A Systematic Review // *Teaching and Teacher Education*. – 2017. – I. 61. – P. 47-59. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.10.001>

Қазақстан мұғалімдерінің кәсіби таңдауын зерттеу: оқыту әдістемелері мен оқыту курстарын талдау

А. С. Жұмабеков^{1,2*}, О. В. Пак², А. И. Тасмағамбетова³

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²Shoqan Academy

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

³Шоқан Уәлиханов атындағы жекеменшік мектеп

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Осы зерттеу Қазақстандағы мұғалімдердің оқыту әдістемесі мен оқыту курстары саласындағы кәсіби таңдаулары мен қажеттіліктерін анықтауға бағытталған. Зерттеуге еліміздің әр өңірінен 41 231 мұғалім қатысты, бұл көрсеткіш деректерді алуға мүмкіндік берді. Зерттеудің негізгі мақсаты – мұғалімдер арасында біліктілікті арттырудың қай бағыттары көбірек сұранысқа ие екенін және бұл таңдаулардың аймаққа, еңбек өтіліне және оқытылатын пәндерге байланысты

қалай бөлінетінін анықтау болды. Зерттеу әдістері сауалнамалар арқылы жүргізілген сандық талдауды қамтыды. Талдау көрсеткендей, мұғалімдердің басым бөлігі өз пәнін оқыту әдістемесі бойынша курстарға, сондай-ақ оқытудың интерактивті және инновациялық әдістерін қолдануға, цифрлық технологияларды интеграциялауға және оқушыларды олимпиадаға дайындауға байланысты курстарға қызығушылық танытады. Мұғалімдердің қалауы олардың тәжірибесіне байланысты өзгеретіні анықталды: жаңадан келген мұғалімдер жалпы біліктілікті арттыру курстарына көбірек қызығушылық танытса, тәжірибелі мұғалімдер өздерінің кәсіби деңгейін арттыру үшін арнайы курстарды қалайды. Алынған мәліметтер негізінде әдістемелік дайындыққа, заманауи білім беру технологияларына және оқытудың инновациялық тәсілдеріне баса назар аударылған педагогтардың біліктілігін арттырудың білім беру бағдарламаларын әзірлеу бойынша ұсыныстар тұжырымдалды. Бұл нәтижелер Қазақстандағы оқытудың сапасын және жалпы білім беру үдерісінің нәтижелілігін арттыруға көмектесуі мүмкін.

 Түйінді сөздер: біліктілікті арттыру, педагогтер, оқыту әдістері, оқу курстары, сандық талдау, педагогикалық практика.

Исследование профессиональных предпочтений учителей Казахстана: анализ методик преподавания и обучающих курсов

А. С. Жумабеков^{1,2*}, О. В. Пак², А. И. Тасмагамбетова³

¹Казахский национальный женский педагогический университет
г. Алматы, Республика Казахстан

²Shoqan Academy
г. Алматы, Республика Казахстан

³Частная школа имени Шокана Уалиханова
г. Алматы, Республика Казахстан

 Аннотация. Исследование направлено на выявление профессиональных предпочтений и потребностей учителей Казахстана в области методик преподавания и обучающих курсов. В исследовании приняли участие 41 231 учителей из различных регионов страны, что позволило получить репрезентативные данные. Основной целью исследования было определить, какие направления профессионального развития являются наиболее востребованными среди учителей и как эти предпочтения распределяются в зависимости от региона, стажа работы и преподаваемых предметов. Методы исследования включали количественный анализ, проведенный посредством анкетирования. Анализ показал, что большинство учителей проявляют интерес к курсам по методике преподавания своего предмета, а также к курсам, связанным с использованием интерактивных и инновационных методов обучения, интеграцией цифровых технологий и подготовкой учащихся к олимпиадам. Было выявлено, что предпочтения учителей варьируются в зависимости от их опыта: начинающие педагоги более заинтересованы в общих курсах повышения квалификации, тогда как опытные учителя предпочитают специфичные курсы по повышению уровня своего профессионального развития. Основываясь на полученных данных, были сформулированы рекомендации по разработке образовательных программ профессионального развития учителей, которые включают акцент на методической подготовке, современных образовательных технологиях и инновационных подходах в обучении. Эти результаты могут способствовать улучшению качества преподавания и общей эффективности образовательного процесса в Казахстане.

 Ключевые слова: повышение квалификации, преподаватели, методы обучения, учебные курсы, количественный анализ, педагогическая практика.

Material received on 30.05.2024

2024 ж. сәуір-маусым айларында қорғалған диссертациялар тізімі (педагогикалық ғылымдар)

Список защищенных диссертаций в апреле-июне 2024 г. (педагогические науки)

List of defended dissertations in the period between April and June 2024 (pedagogical sciences)

6D010300 / 8D01101 – Педагогика және психология

Балтынова Айжан Шинабековна

Педагогические условия подготовки будущих педагогов на основе цифровых образовательных технологий

Scopus® WEB OF SCIENCE

Катаев Ердан Советович

Формирование исследовательских компетенций педагога общеобразовательной школы в условиях обновления содержания образования: герменевтико-феноменологический подход

Scopus® WEB OF SCIENCE

Кошанова Мараш Тулегеновна

Болашақ педагог-психологтердің креативтілігін қалыптастыруда медиатехнологияларды пайдаланудың ғылыми негіздері

Scopus® WEB OF SCIENCE

Муратбекова Динара Ербосыновна

Профессиональная подготовка будущего педагога к развитию речевой деятельности младших школьников

Scopus® WEB OF SCIENCE

Сармурзин Ербол Жанбырбаевич

Болашақ педагогтардың басқарушылық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары

Scopus® WEB OF SCIENCE

Темиргалинова Асель Каиргельдиновна

ЖОО-ның полиэтникалық ортасында болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру

Scopus® WEB OF SCIENCE

6D010900 / 8D01501 – Математика**Абдуалиева Рима Ергалиевна**

 Математика мұғалімдерінің ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруда Кейс-технологиясын қолдандудың ғылыми-әдістемелік негізі

Scopus[®]**Койшыбекова Айжан Кумарбековна**

 Жоғары оқу орындарында математикалық пәндер бойынша студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың ғылыми әдістемелік негіздері

Scopus[®] WEB OF SCIENCE**6D011100 / 8D01507 – Информатика****Ахитова Риза Суиндиқовна**

 Кейс-технологиялар негізінде болашақ информатика педагогтерінің білім сапасын арттыру

Scopus[®]**Жумагулова Сауле Комекқызы**

 Теоретико-практические основы подготовки обучающихся по выполнению параллельных вычислений в базах данных

Scopus[®]**Мухтарқызы Каусар**

 Толықтырылған шынайылықты оқыту сапасын арттыру құралы ретінде физика сабақтарында қолданудың ғылыми-қолданбалы негіздері

Scopus[®] WEB OF SCIENCE**Нариман Сания Аслбековна**

 Теоретико-практические основы обучения технологии CLIL будущих педагогов информатики

Scopus[®]**Нургалиева Сымбат Алтыбаевна**

 Робототехника технологияларының интеграциясы негізінде мобильді роботтардың оқу процесінде қолданылуының теориялық-практикалық негіздері

Scopus[®]**Рахметов Максот Елеусизович**

 Болашақ информатика педагогтарының қашықтықтан оқыту платформасын құру мен жүзеге асыру бойынша даярлығын жетілдіру

Scopus[®]**Сахипов Айвар Айтуарович**

 Методика применения blockchain технологии в высших учебных заведениях

Scopus[®] WEB OF SCIENCE**6D060700 / 8D05101 – Биология****Альменаева Райхан Умирзақовна**

 Биология мұғалімдерін даярлауда мобильді технологияларды қолдану негізінде кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру (Биология және сабақтас ғылымдар бағыттары бойынша)

Scopus[®]

Сатаев Малик Төлебаевич

- Подготовка будущих учителей биологии на основе CLIL – технологии

6D011200 / 8D01510 - Химия**Утемисова Арайлым Жұбаткановна**

- Жоғары оқу орындарында білім беру үдерісін гуманизациялаудың теориясы мен әдістемесі (химияны оқыту мысалында)

6D011400 / 8D01601 – Тарих**Астемес Гүлім Келгенқызы**

- ҚазПИ педагогикалық кадрларының тарихын зерделеу (1970-1991жж.) контекстінде болашақ мұғалімдерді дайындауда цифрлық технологияларды енгізудің әдістемелік негіздері

Калиева Бекзат Тынысбековна

- «XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасыр басында мектепте тарих пәнін оқытудағы коммеморативті тәжірибелері және жадының орны (Алматы облысының материалдары негізінде)»

6D011700/8D01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті**Абдимомынов Едилбек Бахытжанович**

- «Білім берудің қазіргі парадигмалары негізінде М.Әуезовтің әңгімелерін оқыту әдістемесі (ЖО-О-да)»

Алиева Жанат Абилжановна

- Қазіргі қазақ әңгімелерін ұлттық құндылықтар негізінде оқыту (1990-2010 жж.)

Жакулаев Адил Муратович

- Қазіргі қазақ прозасындағы тарихи дискурс

Оспанова Дана Жаңабекқызы

- Лингвомәдени кеңістіктегі эмотивтілік: тілдік әсер және құзырет

Сулейменова Жазира Азаматовна

- Ясауи хикметтеріндегі көркемдік қатынастың құрылымдық негіздері және оларды оқыту үдерісінде қолдану технологиялары

Шагирбаева Бахтигуль Кошкарбаевна

- Ұлттық құндылықтарды түркітанымдық контексте меңгертудің лингводидактикалық негіздері

6D011800 / 8D01702 - Орыс тілі мен әдебиеті**Арынбаева Римма Ануарбековна**

- Лингвокультурологические основы преподавания русского языка через систему базовых ценностей (на материале ассоциативных исследований)

Scopus® WEB OF SCIENCE

6D011900 / 8D01721 – Шет тілі: екі шет тілі**Палина Анна Андреевна**

- Формирование профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка

Scopus®

6D010800 / 8D01401 – Дене шынықтыру және спорт**Ерданова Гулширин Серикбайқызы**

- Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру

Scopus® WEB OF SCIENCE

Рыскалиев Саят Нурболатович

- Болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру

Scopus® WEB OF SCIENCE

Біздің авторлар

Аманжолов Дулат Аманжолұлы, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу орталығының аға ғылыми қызметкері, Қазақстан, Астана қаласы

✉ d.amanzholov@uba.edu.kz

Аманова Арай Кокораевна, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университетінің Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, PhD докторы

✉ amana1986@mail.ru

Аубакиров Ержан Бейсембекович, «Білім-инновация» Халықаралық қоғамдық қоры, бірінші вице-президент, Қазақстан, Астана қаласы

✉ y.aubakirov@bil.edu.kz

Бутабаева Лаура Аскарровна, PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының қауымдастырылған профессоры, Қазақстан, Астана қаласы

✉ lbutabayeva@gmail.com

Гөргеч Джелаль, Манавгат халыққа білім беру орталығының оқытушысы, Филология ғылымдарының магистрі, Түркия Республикасы, Анталья қаласы

✉ celalgorgec07@gmail.com

Есберген Назым, бакалавриат студенті, СДУ Университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

✉ 210386001@stu.sdu.edu.kz

Жұмабеков Асхат Советханұлы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Физика, математика және цифрлық технологиялар институтының оқытушысы, физика магистрі, PhD кандидаты, “Shoqan Academy” директордың орынбасары, Қазақстан, Алматы қаласы

✉ Zhumabekov_Askhat@shac.kz

Жүсіп Айдана Қазықанқызы, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығының аға ғылыми қызметкері, Қазақстан, Астана қаласы

✉ zhussipaidana@gmail.com

Исмаилова Арай Жалеловна, Абай Құнанбайұлы атындағы №87 мектеп-гимназиясының директордың бейіндік оқыту жөніндегі орынбасары, бастауыш сынып мұғалімі, Астана қ., Қазақстан Республикасы

Нурахметова Гүлшат Камкеновна, Ғ.Орманов атындағы №7 мектеп-гимназиясы, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагогика ғылымдарының магистрі, Қазақстан, Астана қаласы

✉ gulshat_nur11@mail.ru

Нурмаганбетова Гүлсара Ануарбековна, биология пәні мұғалімі, Павлодар облысы білім беру басқармасының «Дарынды балаларға арналған Абай атындағы гимназия» КММ, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

✉ gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Омарханова Айерке, бакалавриат студенті, СДУ Университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

✉ 210302098@stu.sdu.edu.kz

Пак Олег Владимирович, “Shoqan Academy” директоры, Қазақстан, Алматы қаласы

✉ pak_oleg@shac.kz

Саламатова Жұлдыз Талғатқызы, Зерттеулер және әзірлемелер бөлімінің басшысы, Ustaz Pro, Көптілді білім беру магистрі, Назарбаев Университет, Астана қ., Қазақстан Республикасы

✉ zhuldyzsalamatova1@gmail.com

Саулембеков Амирхан Рзаханович, «Білім-инновация» Халықаралық қоғамдық қоры, Жобалар департаменті, бағдарлама жетекшісі, Қазақстан, Астана қаласы

✉ a.saulembekov@bil.edu.kz

Сманова Назым Қалдыбайқызы, PhD, «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ бас талдаушысы, Астана қ., Қазақстан

✉ nazym.smanova@iac.kz

Сүгіралина Ақбота, бакалавриат студенті, СДУ Университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

✉ 210302123@stu.sdu.edu.kz

Тайболатов Қуандық Момынғазыұлы, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Кәсіби бағдарлау және адами капиталды дамыту» орталығының директорының м.а., PhD candidat, Астана, Қазақстан Республикасы

✉ k.taibolatov@uba.edu.kz

Танирбергена Анар Шынболатовна, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Тәрбие теориясы және әдістемесі орталығының директоры, педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақстан, Астана қаласы

✉ a.tanirbergenova@uba.edu.kz

Тасмағамбетова Әсел Иманғалиқызы, Эколог, «Саби» қайырымдылық қорының президенті. Шоқан Уәлиханов атындағы жеке мектептің, Орталық Азия экологиялық зерттеулер институтының және “Shoqan Academy” орталығының негізін қалаушысы, Қазақстан, Алматы қаласы

✉ info@shac.kz

Тастанова Анар Каирбаевна, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Кәсіби бағдарлау және адами капиталды дамыту» орталығының аға ғылыми қызметкері, Астана, Қазақстан Республикасы

✉ a.tastanova@uba.edu.kz

Темирбаева Майя Жеңісқызы, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығының аға ғылыми қызметкері, Қазақстан, Астана қаласы

✉ maiya_tem@mail.ru

Түлебаева Бибигул Нурмухамбетовна, Ақтөбе қаласының білім бөлімінің №42 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші, Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы

✉ bibka75.75@mail.ru

Тыныбаева Мадина Аглановна, PhD, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы президенті, Қазақстан, Астана қаласы

✉ tynmadred@gmail.com

Усербаева Куанышкул Абуталипқызы,
№93 мектеп-лицей, директордың тәрбие
ісі жөніндегі орынбасары, педагогика
ғылымдарының магистрі, Қазақстан, Аста-
на қаласы

✉ mirasoljas0803@gmail.com

Утепбергенова Куралай Умирзаковна,
Ақтөбе қаласының білім бөлімінің №42
орта мектебінің қазақ тілі және әдебиет
пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы, Ақтө-
бе қ., Қазақстан Республикасы

✉ kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Наши авторы

Аманжолов Дулат Аманжолович, старший научный сотрудник Центра научно-методического сопровождения Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина, Казахстан, г. Астана

✉ d.amanzholov@uba.edu.kz

Аманова Арай Кокораевна, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии Университета имени Шакарима г. Семей, доктор PhD

✉ amana1986@mail.ru

Аубакиров Ержан Бейсембекович, первый вице-президент, Международный общественный фонд «Білім-инновация», Казахстан, г. Астана

✉ y.aubakirov@bil.edu.kz

Бутабаева Лаура Аскарровна, PhD, ассоциированный профессор Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, Казахстан, г. Астана

✉ lbutabayeva@gmail.com

Гёргеч Джелаль, Учитель Центра народного образования Манавгата, магистр филологических наук, Турция, г. Анталья

✉ celalgorgec07@gmail.com

Есберген Назым, студентка бакалавриата, Университет СДУ, г. Алматы, Республика Казахстан

✉ 210386001@stu.sdu.edu.kz

Жумабеков Асхат Советханович, Преподаватель Института физики, математики и цифровых технологий Казахского национального женского педагогического университета, магистр физики, кандидат PhD, заместитель директора в “Shoqan Academy”, Казахстан, г. Алматы

✉ Zhumabekov_Askhat@shac.kz

Жусип Айдана Казыканкызы, Старший научный сотрудник Центра инклюзивного образования, Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, Казахстан, г. Астана

✉ zhussipaidana@gmail.com

Исмаилова Арай Жалеловна, заместитель директора по профильному обучению Школы-гимназии №87 имени Абая Кунанбаевича, учитель начальных классов, г. Астана, Республика Казахстан

Нурахметова Гульшат Камкеновна, Школа-гимназия №7 имени Г. Орманова, учитель казахского языка и литературы, Казахстан, г. Астана

✉ gulshat_nur11@mail.ru

Нурмаганбетова Гульсара Ануарбековна, учитель биологии, Управление образования Павлодарской области, КГУ Гимназия имени Абая для одаренных детей. г. Павлодар. Республика Казахстан

✉ gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Омарханова Айерке, студентка бакалавриата, Университет СДУ, г. Алматы, Республика Казахстан

✉ 210302098@stu.sdu.edu.kz

Пак Олег Владимирович, Директора “Shoqan Academy”, Казахстан, г. Алматы

✉ pak_oleg@shac.kz

Саламатова Жулдыз Талгатовна, Руководитель отдела исследований и разработок, Ustaz Pro, г. Астана, Республика Казахстан

✉ zhuldyzsalamatova1@gmail.com

Саулембеков Амирхан Рзаханович, руководитель программы, Проектный департамент Международный общественный фонд «Білім-инновация», Казахстан, г. Астана

✉ a.saulembekov@bil.edu.kz

Сманова Назым Қалдыбайқызы, PhD, главный аналитик АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» имени Ахмет Байтұрсынұлы», г. Астана, Казахстан

✉ nazym.smanova@iac.kz

Сугиралина Акбота, студентка бакалавриата, Университет СДУ, г. Алматы, Республика Казахстан

✉ 210302123@stu.sdu.edu.kz

Тайболатов Қуандық Момынғазыұлы, и.о. директора Центра профессиональной ориентации и развития человеческого капитала Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, PhD candidat, Астана, Республика Казахстан

✉ k.taibolatov@uba.edu.kz

Танирбергена Анар Шынболатовна, Национальная академия образования имени Ы. Алтынсарина, директор Центра теории и методики воспитания, кандидат педагогических наук, Казахстан, г. Астана

✉ a.tanirbergenova@uba.edu.kz

Тасмагамбетова Асель Имангалиевна, Эколог, президент благотворительного фонда «Саби». Основатель частной школы имени Шокана Уалиханова, Центрально-Азиатского института экологических исследований (CAIER), “Shoqan Academy”, Казахстан, г. Алматы

✉ info@shac.kz

Тастанова Анар Каирбаевна, старший научный сотрудник Центра профессиональной ориентации и развития человеческого капитала Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, Астана, Республика Казахстан

✉ a.tastanova@uba.edu.kz

Темирбаева Майя Женисовна, Старший научный сотрудник Центра инклюзивного образования, Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, Казахстан, г. Астана

✉ maiya_tem@mail.ru

Тулбаева Бибигул Нурмухамбетовна, учитель начальных классов Средней школы №42 отдела образования города Актобе, педагог-исследователь, г. Актобе, Республика Казахстан

✉ bibka75.75@mail.ru

Тыныбаева Мадина Аглановна, PhD, президент Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, Казахстан, г. Астана

✉ tynmadred@gmail.com

Усербаева Қуанышкул Абуталипқызы, Школа-лицей №93, заместитель директора по воспитательной работе, магистр педагогических наук, Казахстан, г. Астана

✉ mirasoljas0803@gmail.com

Утепбергена Куралай Умирзаковна, учитель казахского языка и литературы Средней школы №42 отдела образования города Актобе, педагог-эксперт, г. Актобе, Республика Казахстан

✉ kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Our authors

Amanova Aray Kokoreva, Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology of Semey Shakarim University, PhD

✉ amana1986@mail.ru

Amanzholov Dulat, Senior scientific collaborator of the center of scientific and methodological support of the National Academy of Education named after Altynsarin, Kazakhstan, Astana

✉ d.amanzholov@uba.edu.kz

Aubakirov Yerzhan, First vice-president, International Community Fund «Bilim-Innovation», Kazakhstan, Astana

✉ y.aubakirov@bil.edu.kz

Butabayeva Laura Askarovna, PhD, associate professor of the of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin, Astana city, Kazakhstan

✉ lbutabayeva@gmail.com

Gorgec Celal, Teacher of the Manavgat Public Education Center, Master of Philological Sciences, Türkiye, Antalya

✉ celalgorgec07@gmail.com

Ismailova Aray Jalelovna, Deputy Director for profile education, Abay Kunanbayevich School-Gymnasium №87, elementary school teacher, Astana, Republic of Kazakhstan

Nurakhmetova Gulshat Kamkenovna, School-Gymnasium No. 7 named after G. Ormanov, Teacher of Kazakh Language and Literature, Kazakhstan, Astana

✉ gulshat_nur11@mail.ru

Nurmaganbetova Gulsara Anuarbekovna, biology teacher, Department of Education of Pavlodar Region, KSU Gymnasium named after Abai for gifted children. Pavlodar, Republic of Kazakhstan

✉ gulsara.anuarbekovna@mail.ru

Omarkhanova Aierke, undergraduate student, SDU University, Almaty, Republic of Kazakhstan

✉ 210302098@stu.sdu.edu.kz

Salamatova Zhuldyz Talgatkyzy, Head of Research and Development, Ustaz Pro, Nazarbayev University, MA in Multilingual Education, Astana, Republic of Kazakhstan

✉ zhuldyzsalamatova1@gmail.com

Saulembekov Amirkhan, Program manager, Project Department, International Community Fund “Bilim-Innovation”, Kazakhstan, Astana

✉ a.saulembekov@bil.edu.kz

Smanova Nazym Kaldybaykyzy, PhD, Senior analyst at JSC «National Center for Education Research and Evaluation «Taldau» named after Akhmet Baitursynuly», Astana, Kazakhstan

✉ nazym.smanova@iac.kz

Sugiralina Akbota, undergraduate student, SDU University, Almaty, Republic of Kazakhstan

✉ 210302123@stu.sdu.edu.kz

Taibolatov Kuandyk Momyngazyuly, Acting Director of the Center for Professional Guidance and Human Capital Development of the National Academy of Education named after I. Altynsarin, PhD candidat, Astana, Republic of Kazakhstan. Astana, Republic of Kazakhstan

✉ k.taibolatov@uba.edu.kz

Tanirbergenova Anar Shynbolatovna, Y. Altynsarin National Academy of Education, Director of the Center for Theory and Methods of Education, Candidate of Pedagogical Sciences, Kazakhstan, Astana,

✉ a.tanirbergenova@uba.edu.kz

Tasmagambetova Aselle Imangalieвна, Ecologist, President of the “Saby” Charitable Foundation. Founder of the Shokan Walikhanov Private School, the Central-Asian Institute for Environmental Research (CAIER) and the “Shoqan Academy”, Kazakhstan, Almaty

✉ info@shac.kz

Tastanova Anar Kairbayevna, Senior Researcher at the Center for Professional Orientation and Human Capital Development of the I. Altynsarin National Academy of Education, Astana, Republic of Kazakhstan

✉ a.tastanova@uba.edu.kz

Temirbayeva Maiya Zhenisovna, senior researcher of the Center for Inclusive Education of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin, Astana city, Kazakhstan

✉ maiya_tem@mail.ru

Tulebayeva Bibigul Nurmukhambetovna, teacher of elementary grades, Secondary school №42 of Education Department of Aktobe city, teacher-researcher, Aktobe, Republic of Kazakhstan

✉ bibka75.75@mail.ru

Tynybayeva Madina Aglanovna, PhD, president of the I. Altynsarin National Academy of Education Astana city, Kazakhstan

✉ tynmadred@gmail.com

Userbayeva Kuanyshkul Abutalipkyzy, School-Lyceum No. 93, Deputy Director for Educational Work, Master of Pedagogical Sciences, Kazakhstan, Astana

✉ mirasoljas0803@gmail.com

Utepbergenova Kuralay Umirzakovna, teacher of Kazakh language and literature, Secondary school №42 of Aktobe city education department, teacher-expert, Aktobe, Republic of Kazakhstan

✉ kuralay.amanzholova.1971@bk.ru

Vladimirivich Pak Oleg, Director at “Shoqan Academy”, Kazakhstan, Almaty

✉ pak_oleg@shac.kz

Yesbergen Nazym, undergraduate student, SDU University, Almaty, Republic of Kazakhstan

✉ 210386001@stu.sdu.edu.kz

Zhumabekov Askhat Sovetkhanovich, Lecturer at the Institute of Physics, Mathematics and Digital Technologies at Kazakh National Women’s Pedagogical University, Master of Physics, PhD Candidate, Deputy Director at “Shoqan Academy”, Kazakhstan, Almaty

✉ Zhumabekov_Askhat@shac.kz

Zhussip Aidana Kazykhankyzy, senior researcher of the Center for Inclusive Education of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin, Astana city, Kazakhstan

✉ zhussipaidana@gmail.com

«Білім» ғылыми-педагогикалық журналының авторларға арналған ережелері

Мақаланы жариялау шарттары:

- Ғылыми зерттеулердің тұтастығын қамтамасыз ету үшін авторлар ғылыми жарияланымдардың халықаралық стандарттарын ұстануы қажет.
- Мақала ұсынылған кезде автор мақаланың түпнұсқа екендігіне, бұрын басқа дереккөзде ағымдағы немесе ұқсас түрде жарияланбағанына, мақала басқа баспагерлерге берілмегеніне кепілдік береді. Басқа тілдерде жарияланған мақалалардың аудармалары қабылданбайды.
- Зерттеу нәтижелері нақты, бұрмаланбаған мәліметтермен болуы керек, материалдарды жинау, іріктеу және өңдеудің тәртіптік ережелері сақталуы керек.
- Мақалада авторлардың орналасу тәртібін авторлардың өздері анықтайды және редакцияға тапсырғаннан кейін өзгеріссіз қалады. Редакциялау кезеңдерінде авторларды қосуға немесе алуға жол берілмейді. Редакция мақаланы қабылдағаннан кейін авторларды өзгертуге рұқсат етілмейді.
- Нөмірге бір автордан немесе авторлар ұжымы құрамындағы сол автордан бір қолжазбадан артық емес рұқсат етіледі.
- Бір мақаланың тең авторларының саны – 4-тен аспайды.
- Мақаланың бірегейлік дәрежесі кемінде 70% болуы тиіс (редакциялық алқаның шешіміне сәйкес).

Егер мақаланың бірегейлігі төмен немесе рецензенттен ескерту болса, мақала авторға қайта қарау үшін қайтарылады. Автор мақаланы плагиатқа қарсы тексеруге

немесе рецензиялауға 1 рет қайта жібере алады.

Мақаланың мазмұнына автор жауапты.

Редакция мақаланы әдеби және стилистикалық өңдеумен айналыспайды.

Талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар жариялауға қабылданбайды және авторларға қайтарылады.

Мақаланың түскен күні оның редакцияның соңғы нұсқасын алған күні болып есептеледі.

Қолжазбаны дайындауға ең көп интеллектуалды үлес қосқан адам (екі немесе одан да көп бірлескен авторлармен болған жағдайда) корреспондент-автор болып табылады және «*» деп белгіленеді.

Егер әр түрлі оқу орындарының авторлары болса, онда ол 1,2 сандарымен көрсетіледі.

Мақалалар келіп түсуіне байланысты жарияланады. Журналдың 1 санындағы мақала саны 30-дан аспайды.

Басым бағыттар:

- 1) Білім беру үдерісіндегі білім беру саясаты, инновациялар және цифрландыру;
- 2) Пәндерді оқыту әдістемесі;
- 3) Тәрбие және тұлғаны дамыту;
- 4) Арнайы және инклюзивті білім беру;
- 5) Үздіксіз педагогикалық білім беру.

Жарияланым тілі: қазақ, орыс, ағылшын, неміс, француз және түрік.

Ғылыми мақала – бұрын жарияланбаған және жаңалығы бар авторлық әзірлемелерді, қорытындыларды, ұсыныстарды қамтитын ғылыми зерттеудің, эксперименттік немесе талдамалық қызметтің өзіндік қорытындылары мен аралық немесе түпкілікті нәтижелерін баяндау; немесе жалпы тақырыппен байланысты (жүйелі шолу) бұрын жарияланған ғылыми мақалаларды қарауға арналған.

Ғылыми мақаланың құрылымына тақырып, аңдатпа, кілтті сөздер, негізгі тұжырымдамалар, кіріспе, материалдар мен әдістер, нәтижелер, талқылау, қорытынды, қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса), әдебиеттер тізімі кіреді.

Мақаланың көлемі (атауын, авторлар туралы мәліметтерді, аннотацияны, кілтті сөздерді, библиографиялық тізімді есепке алмағанда) кемінде 2 000 сөзді құрауы және 5 000 сөзден аспауы тиіс. Қолжазбалар Word форматында ұсынылуы керек.

Ғылыми мақалалар ГОСТ 7.5-98 «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспа ресімдеу», ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар мен құрастыру ережелері» талаптары бойынша әзірленуі керек.

Редакцияға мақаланың электрондық нұсқасы ұсынылады.

Авторлық түпнұсқаға қойылатын талаптар

- Пішім – WINDOWS жүйесіне арналған Microsoft Office Word.
- Гарнитура – **Times New Roman** (орыс және ағылшын тілдері үшін), **KZ Times New Roman** (қазақ тілі үшін).
- Негізгі мәтіннің қаріп өлшемі – **14** нүкте, қаріп түсі қара.
- Өрістер: сол – 30 мм, оң – 15 мм, жоғарғы – 20 мм, төменгі – 20 мм.

- Мәтінді парақтың еніне туралау.
- Абзац шегінісі – **1,0**.
- Негізгі мәтіннің жоларалық интервалы – **1,0**. Абзацтар арасында қосымша жоларалық бос орындар мен аралықтар болмауы керек.
- Теру кезінде стильдерді қолдануға жол берілмейді және бағандар орнатылмайды.
- Ескертулерді өрістерге шығаруға жол берілмейді.
- Мәтінді ішінен негізгі сөзді (ойды) белгілеу – *курсив*, **қалың** қаріп.
- Дефис сызықшадан өзгеше болуы керек.
- Иллюстрациялар, суреттер тізбесі және оларға сызбалық жазулар мақала мәтіні бойынша ұсынылады. Электрондық нұсқада суреттер мен иллюстрациялар TIF немесе JPC форматында кемінде 300 dpi ажыратымдылығымен ұсынылады.
- Математикалық формулаларды Microsoft Equation Editor-да теру керек (әр формула бір объект).

Мақаланың құрылымы (толығырақ «мақалаларды ресімдеу үлгісі» бөлімін қараңыз):

- FTAMP (ғылыми техникалық ақпараттың мемлекетаралық айдары) <https://grnti.ru/>;
- мақаланың атауы (*бас әріптер, қалың қаріп, үш тілде: қазақ, орыс, ағылшын*);
- автордың аты-жөні және тегі – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде (*қалың қаріп*);
- қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде аффилиация жасау (*жұмыс/оқу орны, қала, ел*);
- аңдатпада зерттеудің мақсаты, негізгі нәтижелері және тұжырымдары қысқаша баяндалуы керек. Аңдатпа бұл бір абзацта жазылған бүкіл мақаланың қысқаша мазмұны (150-300 сөз).

(курсив, қаріп өлшемі – 12). Аннотация ақпараттық және құрылымды болуы керек. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде беріледі.

- кілтті сөздер – объект, ғылыми сала және зерттеу әдістері тұрғысынан мәтін мазмұнын көрсететін сөздер жиынтығы. Кілтті сөздердің ұсынылатын саны – 4-8, кілтті сөз тіркесінің ішіндегі сөздердің саны – үштен аспайды, олардың маңыздылығы бойынша беріледі, яғни мақаланың ең маңызды кілтті сөзі тізімде бірінші болуы керек.

Мақаланың құрылымы:

- **Кіріспе.** Кіріспе бөлім зерттеу тақырыбының өзектілігі, зерттеу тақырыбы бойынша әдебиеттерге шолу, зерттеу мәселесін қою, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін тұжырымдауды қамтиды.
- **Материалдар мен әдістер.** Материалдар мен жұмыс барысының сипаттамасынан, сондай-ақ қолданылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы керек.
- **Нәтижелер.** Ғылыми мақалада эксперименттердің немесе тәжірибелердің кезеңдері, аралық нәтижелер және математикалық немесе статистикалық түсініктеме түріндегі жалпы қорытындының негіздемесі сипатталады. Жүргізілген зерттеулер тек эксперименталды түрде ғана емес, теориялық тұрғыдан да көрнекі түрде ұсынылады. Бұл кестелер, схемалар, графикалық модельдер, диаграммалар және т. б. болуы мүмкін. Формулаларда, теңдеулерде, суреттерде, фотосуреттерде және кестелерде атауы немесе тақырыбы болуы керек.
- **Талқылау.** Талқылау бөлімінде алған зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау болуы керек. Зерттеу барысында алынған нәтижелер бойынша қорытындылар келтіріледі, негізгі мәні ашылады. Бұл мақаланың маңызды бөлімдерінің бірі. Онда өз жұмысының нәтижелерін талдау және алдыңғы жұмыстармен, талдаулармен және қорытындылармен салыстырғанда тиісті нәтижелерді талқылау қажет.
- **Қорытынды.** Жүргізілген зерттеулердің негізгі жетістіктері туралы тезистер жиналады. Олар жазбаша түрде және анықталған негізгі заңдылықтарды сипаттайтын кестелер, графиктер, сандар және статистикалық көрсеткіштер түрінде ұсынылуы мүмкін. Қорытынды авторлардың түсіндіруінсіз ұсынылуы керек.
- **Алғыс / қаржыландыру туралы ақпарат** (бар болса).
- **Қолданылған дереккөздердің тізімі.** Осы журналға арналған әдебиеттер тізімінде мақала мәтнінде сілтеме жасалған дереккөздер ғана көрсетілуі керек. Тізімді жасамас бұрын, тізімдегі барлық дереккөздердің мақалада болғандығын тексеру керек. Сондай-ақ, ел ішіндегі зерттеулер мен жарияланымдарға негізделген жұмыстарды қоса алғанда, отандық көздердің болуы міндетті. Сонымен қатар, әр түрлі елдерде жүргізілген ғылыми жарияланымдар мен зерттеулердің кең спектрін қамтитын PubMed, Scopus немесе Web of Science сияқты халықаралық ғылыми дерекқорлардың дереккөздерін әдебиеттер тізіміне қосу керек.
- Әдебиеттер Тізімі ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 сәйкес ресімделуі керек. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде берілуі керек. Мақалада келтірілген сілтемелер нөмірленген және төртбұрышты жақшаға салынған. Кириллицада ұсынылған жұмыстардың әдебиеттер тізімінде болған жағдайда, әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – американдық психология қауымдастығына сәйкес романизацияланған алфавитпен (References) <http://www.apastyle.org/> (қазақ тілінен латын қарпіне <https://qazlat.kz>, орыс тілінен латын әліпбиіне транслитерация үшін ұсынылатын тегін сайт <https://translit.ru>).
- **References** (қаріп өлшемі – 14).
- **Романизацияланған әдебиеттер тізімі келесідей болуы керек:** автор

(лар) (транслитерация) → транслитерацияланған нұсқадағы мақаланың атауы → [мақаланың атауын төртбұрышты жақшаға ағылшын тіліне аудару] → қазақ тіліндегі немесе орыс тіліндегі дереккөздің атауы (транслитерация немесе ағылшын атауы – бар болса) → ағылшын тіліндегі белгілері бар шығыс мәліметтері.

- Әдебиеттер тізімі мен **References** дизайн үлгісін мына сілтемеден көре аласыз

Жеке бетте автор туралы мәліметтер болуы керек («Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін):

Авторлар туралы мәліметтер келесі мәліметтерді қамтиды:

Қазақша: - аты, әкесінің аты және тегі; – ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі (бар болса); – лауазымы немесе кәсібі; – жұмыс орны (ұйымның атауы); – қаласы, елі; – электрондық мекенжайы (e – mail); – телефон нөмірі (ұялы).

Орысша: – имя, отчество и фамилия; – ученое звание, ученую степень (при наличии); – должность или профессию; – место работы (наименование организации);

– город, страна; – электронный адрес (e-mail); – номер телефона (сотовый).

ағылшынша: – name, patronymic and surname; – academic title, academic degree (if available); – position or profession; – place of work (name of the organization); – city, country; – email address (e-mail); – phone number (cell).

Автордың аты-жөні атау септігінде беріледі. Барлық ақпарат толық нысанда көрсетіледі. Авторлар туралы ақпарат үш тілде (қазақ, орыс және ағылшын) беріледі.

Мақаланың электрондық нұсқасы журналдың сайты арқылы қабылданады: <https://bilim-uba.kz>

Байланыс телефондары: 87172725882
Реквизиттер: РНН 600900611860,
БИН 080940006848,
ИИК KZ44826Z0KZTD2004082,
БИН 080940006848,
КБЕ 16, БИК HSBKKZKX,
АО «Қазақстан Халық Банкі»

Мақалаларды авторлар мұқият тексеріп, өңдеуі керек. Жариялауға қойылатын талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар қабылданбайды. Редакция мақаланы әдеби және стилистикалық өңдеумен айналыспайды.

Правила для авторов научно-педагогического журнала «Білім»

Условия публикации статьи:

- Для обеспечения целостности научных исследований авторам необходимо придерживаться международных стандартов научных публикаций.
- При предоставлении статьи автор гарантирует, что статья является оригинальной, ранее не публиковалась в другом источнике в текущем или аналогичном виде, статья не была передана другим издателям. Переводы статей, опубликованных на других языках, не принимаются.
- Результаты исследований должны быть конкретными, с неискаженными данными, должны быть соблюдены дисциплинарные правила сбора, отбора и обработки материалов.
- Порядок расположения авторов в статье определяется самими авторами и после подачи в редакцию остается без изменения. Добавление или удаление авторов на этапах редактирования не допускается. Не разрешается менять авторов после принятия статьи редакцией.
- В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.
- Количество соавторов одной статьи – не более 4.
- Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 70 % (согласно решению редакционной коллегии).

Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирование 1 раз.

Ответственность за содержание статьи несет автор.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Если авторы разных учебных заведений, тогда указывается цифрами 1,2.

Статьи публикуются по мере поступления. Журнал формируется исходя из количества не более 30 статей в одном номере.

Приоритетные направления:

- 1) Образовательная политика, инновации и цифровизация в образовательном процессе;
- 2) Методика преподавания предметов;
- 3) Воспитание и развитие личности;
- 4) Специальное и инклюзивное образование;
- 5) Непрерывное педагогическое образование.

Язык публикаций: казахский, русский, английский, немецкий, французский и турецкий.

Научная статья – изложение собственных выводов и промежуточных или окончательных результатов научного исследования, экспериментальной или аналитической деятельности, содержащее авторские разработки, выводы, рекомендации ранее не опубликованные и обладающие новизной; или посвященное рассмотрению ранее опубликованных научных статей, связанных общей темой (систематический обзор).

Структура научной статьи включает название, аннотации, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты, обсуждение, заключение, информацию о финансировании (при наличии), список литературы.

Объем статьи (без учета названия, сведений об авторах, аннотации, ключевых слов, библиографического списка) должен составлять не менее 2 000 слов и не превышать 5 000 слов. Рукописи должны быть представлены в формате Word.

Научные статьи должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

В редакцию предоставляется электронная версия статьи.

Требования к авторскому оригиналу

- формат – Microsoft Office Word для WINDOWS.
- Гарнитура – **Times New Roman** (для русского и английского языков), **KZ**

Times New Roman (для казахского языка).

- Размер шрифта основного текста – **14** пунктов, цвет шрифта черный.
- Поля: левое – 30 мм, правое – 15 мм, верхнее – 20 мм, нижнее – 20 мм.
- Выравнивание текста по ширине страницы.
- Абзацный отступ – **1,0**.
- Межстрочный интервал основного текста – **1,0**. Между абзацами не должно быть дополнительных межстрочных пробелов и интервалов.
- При наборе текста не допускается использование стилей и не задаются колонки.
- Недопустимы выносы примечаний на поля.
- Принятые выделения – *курсив*, **полужирный** шрифт.
- Дефис должен отличаться от тире.
- Иллюстрации, перечень рисунков и подрисовочные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.
- Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

Структура статьи (подробнее см. «Образец оформления статей»):

- МРНТИ (межгосударственный рубрикатор научной технической информации) <https://grnti.ru/>;
- название статьи (*жирный шрифт, на трех языках: русском, казахском, английском*);
- инициалы и фамилию (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (*жирный шрифт*);
- аффилиацию (место работы/учебы, город, страна) на казахском, русском и английском языках;

- В аннотации должны быть кратко изложены цель исследования, основные результаты и основные выводы. Аннотация представляет собой содержательное резюме всего документа, написанный в одном абзаце (150-300 слов (*курсив, нежирный шрифт, 12 кегль*)).
- Аннотация должна быть информативной и структурированной. Дается на казахском, русском и английском языках.
- ключевые слова – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования. Рекомендуемое количество ключевых слов – 4-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более трех, даются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке.

Текст статьи излагается в определенной последовательности его частей и включает в себя:

- **Введение.** Во введении отражаются результаты предшествующих (смежных) работ ученых, методы исследования, процедуры, параметры измерения и т.д.
- **Материалы и методы.** Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.
- **Результаты.** В научной статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме не только экспериментально, но и теоретически. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и др. Формулы, уравнения, рисунки, фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки.
- **Обсуждение.** В разделе **Обсуждение** – приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.
- **Заключение.** Собираются тезисы об основных достижениях проведенных исследований. Они могут быть представлены в письменном виде и в виде таблиц, графиков, цифр и статистических показателей, характеризующих выявленные основные закономерности. Заключение должно быть представлено без интерпретации со стороны авторов.
- **Благодарность / информация о финансировании** (при наличии).
- **Список использованных источников.**
- В списке литературы для данного журнала должны быть указаны только те источники, на которые ссылаются в тексте статьи. Перед составлением списка следует проверить, что все перечисленные источники были упомянуты в статье. Также обязательным требованием является наличие отечественных источников, включая работы, основанные на исследованиях и публикациях внутри страны. Кроме того, следует добавить в список литературы источники из международных научных баз данных, таких как PubMed, Scopus или Web of Science, содержащие широкий спектр научных публикаций и исследований, проведенных в различных странах.
- Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003. Все ссылки должны быть даны на языке оригинала. Ссылки и сноски, приведенные в статье, пронумеровываются и заключаются в квадратные скобки. В случае наличия в списке литературы работ, представ-

ленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированным алфавитом (References) в соответствии с American Psychological Association <http://www.apastyle.org/> (рекомендуемый бесплатный сайт для транслитерации с русского на латиницу <https://translit.ru>, с казахского на латиницу <https://qazlat.kz>).

- **References** (14 кегль).
- **Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом:** автор(-ы) (транслитерация) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название – если есть) → выходные данные с обозначениями на английском языке.
- Образец оформления списка литературы и **References** можете посмотреть по ссылке

На отдельной странице приводятся сведения об авторе (для публикации в разделе «Наши авторы»):

Сведения об авторах включают следующие элементы:

На казахском: - аты, әкесінің аты және тегі; – ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі (бар болса); – лауазымы немесе кәсібі; – жұмыс орны (ұйымның атауы); – қаласы, елі;

– электрондық мекенжайы (e – mail); – телефон нөмірі (ұялы).

На русском: – имя, отчество и фамилия; – ученое звание, ученую степень (при наличии); – должность или профессию; – место работы (наименование организации); – город, страна; – электронный адрес (e-mail); – номер телефона (сотовый).

На английском: – name, patronymic and surname; – academic title, academic degree (if available); – position or profession; – place of work (name of the organization); – city, country; – email address (e-mail); – phone number (cell).

Имя автора(ов) приводят в именительном падеже. Все сведения указывают в полной форме. Информация об авторах приводится на трех языках (казахском, русском и английском).

Электронный вариант статьи принимается через по средством сайта журнала: <https://bilim-uba.kz>

Контакты: 87172725882

Реквизиты: РНН 600900611860

БИН 080940006848

ИИК KZ44826Z0KZTD2004082

БИН 080940006848

КБЕ 16, БИК HSBKQZKX

АО «Народный Банк Казахстана»

Статьи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами. Статьи, оформленные с нарушением требований к публикации, не принимаются. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Rules for authors of the scientific and pedagogical journal "Bilim"

Conditions for publishing an article:

- To ensure the integrity of scientific research, authors need to adhere to the international standards of scientific publication.
- By submitting an article, the author guarantees that the article is original and has not been previously published in another source in current or similar form meaning the article has not been submitted to other publishers. Translations of articles published in other languages will not be accepted.
- Research results should be specific, with unadulterated data. Disciplinary rules of collection, selection and processing of materials should be followed.
- The order of authors in the article is determined by the authors themselves and remains unchanged after submission to the editorial board. Addition or deletion of authors during the editing stages is not allowed. Also, it is not allowed to change authors after the article is accepted by the editorial board.
- No more than one manuscript from one author or the same author in a team of co-authors is allowed per issue.
- The number of co-authors of one article should not exceed 4.
- The degree of originality of the article should be at least 70% (according to the decision of the editorial board).

If the article is rejected by anti-plagiarism or reviewer, the article is returned to the author for revision. The author can resubmit the article 1 time for anti-plagiarism or reviewing.

The author is responsible for the content of the article.

The editorial board is not engaged in literary and stylistic processing of the article.

Articles, which are not in compliance with the requirements, will not be accepted for publication and will be returned to the authors.

The date of receipt of the article is the date of receipt of its final version by the editorial office.

The person who made the greatest intellectual contribution to the preparation of the manuscript (with two or more co-authors) is the corresponding author and is designated by "*".

If authors are from different institutions, then they are indicated by numbers 1,2.

Articles are published as they are received. The journal is formed based on the number of no more than 30 articles in one issue.

Priority areas:

- 1) Educational policy, innovation and digitalization in the educational process
- 2) Teaching methodology
- 3) Nurturing and personal development
- 4) Special and inclusive education
- 5) Continuing teacher education.

Language of publications: Kazakh, Russian, English, German, French and Turkish.

Scientific article – a statement of own conclusions and intermediate or final results of

scientific research, experimental or analytical activities, containing the author's developments, conclusions, recommendations previously unpublished and possessing novelty; or devoted to the consideration of previously published scientific articles related to a common theme (systematic review).

The structure of the research article includes the title, abstract, keywords, main provisions, introduction, materials and methods, results, discussion, conclusion, information on funding (if any), list of references.

The volume of the article (excluding the title, information about the authors, abstract, keywords, bibliography list) should be at least 2,000 words and not exceed 5,000 words. Manuscripts should be submitted in Word format.

Research articles should be designed according to the basic publishing standards for the design of articles in accordance with GOST 7.5-98 "Journals, collections, information editions. Publishing design of published materials", prefatory bibliographic lists in accordance with GOST 7.1-2003 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation".

The electronic version of the article is provided to the editorial office.

Requirements for the original author

- Format - Microsoft Office Word for WINDOWS.
- Typeface - **Times New Roman** (for Russian and English languages), **KZ Times New Roman** (for Kazakh language).
- Font size of the main text - **14** points, font color - black.
- Margins: left - 30 mm, right - 15 mm, top - 20 mm, bottom - 20 mm.
- Text alignment by the width of the page.
- Paragraph indent - **1.0**.
- Line spacing of the main text - **1.0**. There should be no additional interline spaces and intervals between paragraphs.

- When typing the text, no styles are allowed, and no columns are set.
- Notes are not allowed in margins.
- *Italics* and **boldface** are accepted.
- A hyphen should be distinguished from a dash.
- Illustrations, list of figures and captions to them are presented according to the text of the article. In the electronic version, figures and illustrations are presented in TIF or JPG format with a resolution of at least 300 ppi.
- Mathematical formulas should be typed in Microsoft Equation Editor (each formula - one object).

Article structure (for more details see "Sample of article design"):

- IRSTI (interstate rubricator of scientific technical information) <https://grnti.ru/>;
- title of the article (*bold font, in three languages: Russian, Kazakh, English*);
- initials and surname(s) of the author(s) - in Kazakh, Russian and English (*bold type*);
- affiliation (place of work/study, city, country) in Kazakh, Russian and English.
- The abstract should summarize the purpose of the research, main results, and main conclusions. The abstract is a meaningful summary of the whole document written in one paragraph (150-300 words (*italics, bold, 12-point font*)).
- The abstract should be informative and structured. It is given in Kazakh, Russian, and English languages.
- keywords - a set of words reflecting the content of the text in terms of the object, research area and research methods. The recommended number of key words is 4-8, the number of words within a key phrase is no more than three, they are given in the order of their importance, i.e., the most important key word of the article should be the first in the list.

The text of the article is presented in a certain sequence of its parts and includes:

- **Introduction.** The introduction reflects the results of previous (related) works of scientists, research methods, procedures, measurement parameters, etc.
 - **Materials and Methods.** Should consist of a description of the materials and progress of the work, as well as a full description of the methods used.
 - **Results.** The research paper describes the stages and steps of the experiments, the intermediate results, and the rationale for the overall conclusion in the form of a mathematical, physical, or statistical explanation. Conducted research is provided in a visual form not only experimentally, but theoretically as well. These can be tables, charts, graphical models, graphs, diagrams, etc. Formulas, equations, figures, pictures, and tables should have captions or headings.
 - **Discussion.** The Discussion section provides analysis and discussion of your research findings. Conclusions on the results obtained during the research are given, the main point is disclosed. And this is one of the most important sections of the paper. In this section, you need to analyze the results of your work and discuss the relevant results in comparison with previous work, analysis, and conclusions.
 - **Conclusion.** Abstracts about the main achievements of the conducted research are collected. They can be presented in writing and in the form of tables, graphs, figures, and statistical indicators that characterize the identified main patterns. The conclusion should be presented without interpretation on the part of the authors.
 - **Acknowledgements / funding information** (if available).
 - **Bibliography.**
 - The bibliography of the journal should include only those sources cited in the text of the article. Before compiling the list, make sure to check that all the sources listed have been cited in the article. Domestic sources, including works based on domestic research and publications, are also a requirement. In addition, sources from international scientific databases such as PubMed, Scopus or Web of Science, containing a wide range of scientific publications and studies conducted in different countries, should be added to the reference list.
 - The bibliography should be arranged in accordance with GOST 7.5-98; GOST 7.1-2003. All references should be given in the original language. References and footnotes given in the article are numbered and enclosed in square brackets. In case of presence in the list of references of works presented in Cyrillic, it is necessary to present the list of references in two variants: the first - in the original, the second - in Romanized alphabet (**References**) according to American Psychological Association <http://www.apastyle.org/> (recommended free site for transliteration from Russian to Latin <https://translit.ru>, from Kazakh to Latin <https://qazlat.kz>).
 - **References** (bold, 14 point font).
 - **Romanized reference list should look as follows:** author(s) (transliteration) → title of the article in transliterated version → [translation of the article title into English in square brackets] → title of the Kazakh- or Russian-language source (transliteration, or English title - if available) → output data with designations in English.
 - You can see the sample formatting of the **reference list and References** by following the link:
- A separate page provides information about the author** (for publication in the "Our Authors" section):
- Information about authors includes the following elements:
- In Kazakh:** - аты, әкесінің аты және тегі; – ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі (бар болса); – лауазымы немесе кәсібі; – жұмыс орны (ұйымның атауы); – қаласы, елі; – электрондық мекенжайы (е – mail); – телефон нөмірі (ұялы).

In Russian: – имя, отчество и фамилия; – ученое звание, ученую степень (при наличии); – должность или профессию; – место работы (наименование организации); – город, страна; – электронный адрес (e-mail); – номер телефона (сотовый).

In English: - - name, patronymic and surname; - academic title, academic degree (if any); - position or profession; - place of work (name of the organization); - city, country; - electronic address (e-mail); - telephone number (cellular).

The name of the author(s) should be given in the nominative case. All information should be given in full form. Information about authors is given in three languages (Kazakh, Russian and English).

Electronic version of the article is accepted via the journal's website: <https://bilim-uba.kz/>

Contacts: 87172725882
Requisites: RNN 600900611860
BIN 080940006848
IIC KZ44826Z0KZTD2004082
BIN 080940006848
KBE 16, BIK HSBKKZKX
JSC Halyk Bank of Kazakhstan

Articles should be carefully checked and edited by the authors. Articles that are not in compliance with the requirements for publication will not be accepted. The editorial office does not engage in literary and stylistic processing of the article.

Журналдың құрылтайшысы:
Қазақстан Республикасы
Оқу-ағарту министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы» ШЖҚ РМК.
Журнал 2000 жылдың мамырынан
шыға бастады.

Басылым 3 айда бір рет шығады.

Журнал Қазақстан Республикасының
Ақпарат және Қоғамдық даму
министрлігінің Ақпарат комитетінде
қайта есепке қойылған
(2023 жылғы 20 ақпандағы
Мерзімді баспасөз басылымын,
ақпарат агенттігін және желілік
басылымды қайта есепке қою туралы
№KZ94VPY00064976 куәлік).

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ стилистикалық
қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:

010000, Астана қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8/2
«Алтын Орда» БО.

E-mail: bak@uba.edu.kz

Басуға 21.06.2024 қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8

ш.б.т. - 19.25. RISO басылым.

Таралымы - 300 дана.

Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның
Дизайн және полиграфиялық қызметтер
бөлімінде басылып шығарылды

Учредитель журнала:

РГП на ПХВ «Национальная академия образования им. И. Алтынсарина» Министерства просвещения Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года.

Периодичность 1 раз в 3 месяца.

Журнал поставлен на переучет в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан (Свидетельство №KZ94VPY00064976 о переучете периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 20 февраля 2023 года).

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:

010000, г. Астана,
пр. Мәңгілік Ел, 8/2,
БЦ «Алтын Орда».

E-mail: bak@uba.edu.kz

Подписано в печать 21.06.2024

Формат 60*90 1/8

усл.печ.л. - 19.25. Печать RISO.

Тираж - 300 экз.

Отпечатано в Отделе дизайна и полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина.

